

600 let
ovse jeníkovā

1392 - 1992

*Na obálce: náves v Jeníkově
kolem roku 1940*

600 let
ovse jeníková
1392 - 1992

Motto:

HISTORIA EST TESTIS TEMPORUM —

historie je svědectví časů

Úvodem

Břízovou alejí, dále jehličnatým lesem stoupá hlínecko-svratecká silnice a za Bubencem se mírně vytáčí vpravo na Jeníkovský kopec, kde se otvírá pohled na krajinu s okolními políčky, loukami a pastvinami.

Z Jeníkovského kopce vidíme celé pohoří mezi Jeníkovem, Vortovou, Herálcem, Chlumětinem a Svratkou. Při pohledu k severu a k Dědově na severovýchod se mírně vypíná nejvyšší položené místo nad Jeníkovem — kopec Pešava s nadmořskou výškou 697 m. V pozadí na jižní straně tohoto velkého krajinného obrazu jako modravá neprostupná hradba se rozkládá táhlá Žákova hora (810 m) nad Herálcem a severovýchodnější skupinou Devíti skal, jež z výše 836 metrů nad mořem panují nad českomoravskou krajinou.

Krásný obraz klidné, tiché zasmušilé horské krajiny, plné rozlehlých lesů, mokřinatých luk a křivolakými potůčky rozrytých kopců, po jejichž kamenitých svazích stále vanoucí větřík načechravá chudou horskou úrodu, skýtá se člověku, když dospěje na svém pochodu na Jeníkovský kopec.

Postoupíme-li po silnici dál, octneme se na okraji typické horské vsi Hlinecka, obce Jeníkova (648 m), prvně připomínané v roce 1392 a kde v 19. století se její obyvatelé živili zemědělstvím, tkalcovstvím a hrnčířstvím. Obec leží 4 km jihovýchodně od města Hlinska a 8 km severozápadně od městečka Svatky.

Území Hlinecka tvoří jihovýchodní část chrudimského okresu a se Svrateckem přiléhá k nejvyšší části Žďárských vrchů. Krajina s množstvím lesů, kopců, stromů, potůčků a studánek žije v našem povědomí jako „naše Vysočina“.

Byla strážnou i zbrojnou krajinou českomoravského pomezí, věrnou tvrzí domova i jazyka. Dlouhý čas feudálních věků ji poznamenal nepředstavitelnými útrapami poddaného lidu. Dlouhá léta lesy a půda kolem vsí patřily k vrchnostenským dvorům. Nyní krajina, která je srdcem Českomoravské vrchoviny, zní tvořivou dělností.

Uplynulo již více než 600 let od doby, kdy byla zdejší obec založena. I když se obec výrazněji neprosadila do povědomí širší veřejnosti, bohatá rozmanitost přírodního ztvárnění s rozsetými mozaikami vsí a větrné nebe plné proměn jí vtiskly pečeť působivého a malebného řádu. Rukopis velkého českého malíře Antonína Slavíčka i když bydlel v sousedních Kameníčkách, tu zazněl na počátku našeho století. Slavíček uvádí do naší krajiny řadu vynikajících mistrů štětce, kteří přišli v jeho slépějích, aby se vyznali ze své lásky k drsné, kamenité zemi.

Je to velkolepá plejáda počínající Františkem Kavánem, Otakarem Nejedlým, Oldřichem Blažíčkem a mnoha dalšími, pokračující v současnosti i nedaleké minulosti v krajinách Rudolfa Hanycha, Františka Emlera, Jaroslava Sodomky, Anny Dvořákové, Jana Odvárky, Karla Wagnera aj.

Na zdejší kraj též výstižně upozornil K. V. Rais ve svém románu „Západ“, jehož dějiště se zde u nás odehrálo.

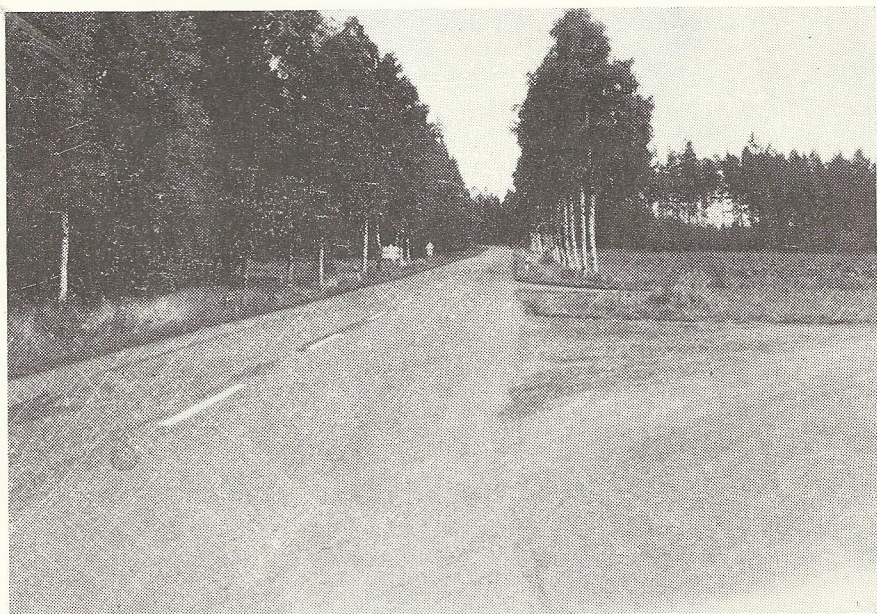
V Jeníkově se narodil český průmyslník Jan Adámek, který v roce 1830 zorganizoval ve větší míře v Jeníkově a později v Hlinsku plátenictví. Adámkova rodina měla po tři generace velký vliv na okolní kulturní vývoj i na veřejný život. Jeho syn Karel Adámek se stal poslancem českého sněmu, říšské rady, členem panské sněmovny a přisedícím zemského sboru. Napsal řadu politických, národohospodářských a historických pojednání.

Bratr Karla Adámka, Bohumil Adámek byl básníkem a členem České akademie.

V Jeníkově se také narodil lidový hudebník a kapelník Josef Vodička, pod jehož vedením vznikla v okolí velmi známá kapela, která spolupůsobila při zdejším kulturním životě.

Touto skromnou publikací jsem se snažil alespoň stručně přiblížit historický vývoj a život rodné obce. Snad ti naši přátelé, kteří mají rádi náš kraj, najdou v této příručce poučení o některých jeho zajímavostech vlídně. Doufám, že pochopí snahu upozornit na obětavou a tvořivou činnost našich předků i současníků u příležitosti významného výročí založení obce.

Václav Zavřel

Silnice od Blatina k Jeníkovu — břízová alej pod Bubencem.

Je nepravděpodobné, že by rozlehlá náhorní plošina Českomoravské vrchoviny s drsným podnebím a pralesem byla v předhistorické době trvale osídlena.

Počínaje mladší dobou kamennou začíná trvalé osídlení severních a jižních okrajů tohoto pohoří na Chrudimsku a Třebíčsku. Teprve od 10. století začali lidé pronikat do zdejších hvozdů a jejich osídlování se rozvinulo intenzivněji ve 13. století. Toto století — především jeho druhá polovina, vyplněná obdobím vlády Přemysla Otakara II. a Václava II. — je také stoletím zakládání kolonizačních měst, hradů a velkých klášterů, nebo jejich znovuvýstavby.

Osídlování krajiny se dělo většinou proti toku řek. Znamená to, že krajina v povodí Chrudimky byla osídlována z Čech, kdežto Svratecko bylo osídlováno v povodí řeky Svratky z Moravy.

Osídlená území obepínaly pohraniční hvozdy průchodné jen na některých udržovaných hraničních přechodech. Krajinu většinou pokrývaly listnaté, zejména dubové a bukové porosty. Vesnické osídlení představované dvorci a samotami, bylo značně roztráštěné a sledovalo vždy směr nově obdělávané půdy.

Ke spojení jednotlivých oblastí sloužily zemské stezky, často používané i při vojenských taženích. Zemské stezky začaly velmi záhy sloužit hospodářskému a společenskému dění raně feudální společnosti, velmi rychle se ustavovaly a i když jejich trasy se čas od času měnily, jejich základní směry udržují komunikace do dnešních dnů. Podél nich se šířilo další osídlování, v jejich okolí vznikala sídliště, opevněná místa a kláštery.

V čele nového přemyslovského státního útvaru stál kníže, později král, který ve svých rukou soustřeďoval veškerou moc nad obyvatelstvem. Při své vládě se opíral o určitý okruh knížecích družiníků, pocházejících většinou z řad jeho spolumojovníků z válečných výprav, kteří kromě uloupené kořisti získali od něho i bohatou odměnu, zpravidla v podobě půdy nebo úřadu. Družinická šlechta dostávala půdu od knížete zpočátku na omezenou dobu a teprve po vyhlášení statutu knížete Konráda Oty v Sadské r. 1189 s stal jejich majetkem dědičným.

Panovník však zůstal nadále majitelem velkých pozemských celků, spočívajících v dosud neobdělané půdě, lesích a šlechtické odúmrti, platící v Čechách až do r. 1497 a prakticky znamenající, že po vymření šlechtického rodu statek či panství připadlo králi. Proto při popisech historie řady feudálních sídel se ve spleti jmen držitelů objevuje často i jméno panovníka.

Velkou část pozemků získala šlechta v takzvané vnitřní či české kolonizaci, probíhající od druhé poloviny 12. století. Hluboko do východních Čech zasahovalo pozemkové vlastnictví severočeského šlechtice Kojaty z Mostu z rodu Hraběšiců. Náležely mu vesnice na Českobrodsku, Pardubicku, velké území mezi řekami Loučnou a Tichou Orlicí až k Vysokému Mýtu a Chocni a ve značně roztráštěné podobě až k Lanškrounu a Českým Libchavám.

Na soustavném získávání nových obdělávaných pozemků a zakládání feudálních panství se velkou měrou již od konce 12. století podílela církev. Velkou dotací 55 vesnic v podhůří Českomoravské vrchoviny obdržel před r. 1160 benediktinský klášter v Podlažicích u Chrudimi od svého zakladatele šlechtice Vrbaty.

Složitý vývoj pozemkové držby vyvrcholil koncem 12. století, kdy vznikl šlechtický feudální velkostatek, v jehož rámci se začala uplatňovat vrchnostenská správa, kterou měl předtím nad obyvatelstvem jen panovník. Došlo k zániku hradské organizace i mnoha správních hradů (Litomyšl a Vraclav).

Od konce 12. století dochází k výrazným hospodářským a sociálním přeměnám společnosti. Podmín-

ky pro zvyšování zemědělské produkce spočívaly jednak v zavádění trojpolního systému, zvyšujícího vý-
těžnost půdy, a v dalším rozvíjení kolonizační činnosti, jejímiž nositeli byly šlechtické rody, panovník,
církvní ústavy i příslušníci bohatého městského patriciátu. Kolonizace nabyla dosud neznámé intenzity,
projevovala se jak v tradičně obydlených oblastech, tak i v pohraničních horách a jejich podhůřích, kam
podél řek pronikli noví osadníci. Na rozdíl od předcházející kolonizace nyní přiváděli lokátoři nové osí-
dlence ze sousedních oblastí Německa. Nevídaný rozvoj těžby železné rudy a zejména stříbra v české ob-
lasti Čskomoravské vrchoviny a v horním Posázaví byl mocnou vzpruhou pro rozvoj hornické koloniza-
ce, na níž se kromě panovníka a předních šlechtických rodů podílela i některá města a měšťanské rody.

Šlechta si uhájila svůj získaný pozemkový majetek z předcházejícího století a všemi způsoby pokračo-
vala dále v rozšiřování svých držav.

Pro území východních Čech je charakteristické, že mezi významnými rody provádějícími zde ve dru-
hé polovině 13. století kolonizaci, byla jen malá část místního původu.

Nás zajímá v první řadě panství rychmburské, kam byla obec Jeníkov, jako poddanská obec začleněna.

Rozsáhlá oblast pozdějšího rychmburského panství byla až do konce 13. století z větší části neosídle-
na a náležela králi. Byla spravována pravděpodobně ze skutečského hradu. Na sklonku 13. století získal
celou tuto oblast na krátký čas ke svému svojanovskému panství Závíš z Falkenštejna a po jeho smrti
v r. 1290 připadla opět králi Václavovi II.

Král Jan Lucemburský postoupil Skutečsko na počátku své slávy blíže neznámému Tasovi. Ten zde
postavil nové středisko panství — hrad Rychmburk. Zakladatel dal hradu tehdy módní německý název
Reichenburg — bohatý hrad — z čehož se vyvinulo dnešní jméno. Hrad se poprvé připomíná v r. 1325
jako Tasův hrad Rychenburg. Jeho spolumajitelem byl tehdy Heřman z Mrdic, který postoupil svůj díl
hradu dvěma synům Heřmanovi a Ctiborovi, kteří používali přídomku z Rychmburka.

Vzhledem k tomu, že Tas měl v r. 1325 majetkové vztahy k příslušníkům rodu z Mrdic a v r. 1328
je doložen jeho majetek v Heřmanově Městci, který byl jedním z center panství tohoto rodu, lze před-
pokládat, že i Tas byl příslušníkem rodu z Mrdic, i když přímé písemné doklady o tom neexistují.

Již v r. 1394 byl Rychmburk majetkem Beneše z Vartemberka. Před r. 1361 získali hrad páni z Pardu-
bic. Jeho prvním majitelem z tohoto rodu byl Vilém z Pardubic, bratr arcibiskupa Arnošta z Pardubic.
Po Vilémově smrti kolem r. 1387 získal hrad jeho mladší syn básník Smil Flaška z Pardubic a Rychm-
burka. Za Smilovy vlády bylo z Rychmburka spravováno téměř 60 vsí, takže rychmburské panství patři-
lo k největším světským statkům předhusitské doby.

Roku 1392 postoupil rychmburské panství posledně jmenovaný majitel Otě z Bergova a Bočkovi z Po-
děbrad spolu se 62 osadami. Z oblasti Hlinecka jsou v postupovací listině jmenovány tyto osady:
Hlinsko, Blatno, Vítanov, Studnice, Přerostlé [Hamry], Kameničky, Dědová, Jeníkov, Chlumětín, Svratka,
Svratouch, Křižánky a Moravská Rybná [Pustá Rybná]. Hlinsko a Svratka jsou uváděny jako městečka
[Archiv český III/469, 470].

Po Smilově smrti v r. 1403 převzal panství jeho syn Arnošt Flaška z Pardubic.

Roku 1425 byl Rychmburk dobyt husity a rozbořen. Na hradě byla umístěna husitská posádka, jíž ve-
lel Jiří Kroměšín z Březovic.

Flaškové se i po dobytí hradu Sirotky považovali za jeho pány a v r. 1439 ho Arnoštův bratr Jan Flaš-
ka z Pardubic dal do zástavy několika významným šlechticům. Jan Flaška zemřel ještě v též roce, a proto-
že neměl dědice, bylo panství považováno za královskou odúmrť. Rychmburk se tak stal předmětem
mnohaletých sporů, až ho v r. 1456 král Ladislav daroval jako odúmrť po Hynkovi Krušinovi z Lichtem-
burka Janovi Pardusovi z Vratkova, který je jako pán hradu doložen již v r. 1443.

Hrad Rychmburk.

Jan Pardus, který zemřel v r. 1465 a bývalý tábořský hejtman, se zřejmě stal dalším velitelem husitské posádky na hradě, a tak i pánem hradu.

V r. 1456 patřila k rychmburskému panství kromě hradu Rychmburka čtyři městečka a 61 vsí. V r. 1470 byl majitelem panství Vilém Pardus z Vrátkova, pravděpodobně Janův vnuk. Vilém Pardus odkázal před smrtí rychmburské panství své matce Anežce, rozené z Chlumu a Košumberka. Ta v r. 1500 postoupila poslední vůlí panství svému synovi z třetího manželství Jindřichu Šťastnému z Valdštejna a na Skalách.

Za Jindřicha Šťastného a jeho syna Viléma, který vlastnil Rychmburk od otcovy smrti v r. 1537, došlo na hradě k rozsáhlým úpravám v pozdně gotickém a raně renezančním slohu.

Přestavěný hrad vlastnil Vilém Šťastný z Valdštejna do r. 1547, neboť v r. 1546 - 1547 se zúčastnil protihabsburského povstání - odboje a panství mu bylo za trest zkonfiskováno. Později mu bylo sice vráceno, ale již jen jako manství, které po jeho smrti v r. 1552 připadlo královské komoře.

Po několika zástavách postoupil král Ferdinand I. v r. 1558 Rychmburk Zdeňkovi Berkovi z Dubé (+ 1572).

Jeho vnuk Leo Burian Berka, povýšený v r. 1623 do hraběcího stavu, změnil Rychmburk v rodinný fideikomis (nedělitelný a nezczizitelný majetkový soubor — svěřený statek) k němuž kromě hradu patřila 3 městečka a 57 obcí. Fideikomis převzal v r. 1669 František Antonín Berka, který po určitou dobu zastával i funkci královského místodržícího v Čechách.

František Antonín Berka zemřel v r. 1706 a jím vymřela jablonská hraběcí větev rodu. Rychmburský fideikomis připadl Františce Boženě Rozálii Berkové, provdané Kinské (+ 1714), poslední žijící příslušnici rodu. Její nevlastní bratr Václav Albrecht z Vrbna prodal rychmburské panství v r. 1718 Václavu Norbertovi Oktaviánovi Kinskému (+ 1719). Rychmburk zdědil jeho syn Štěpán Vilém Kinský. Od té doby začal hrad pustnout, neboť, další Kinstí, pokud na Rychmburk vůbec přijeli, se zdržovali ve dvoře, který byl na okraji městečka vybudován v r. 1584 Václavem Berkou a o hrad se nestaral. Též úřady byly za Kinských vystěhovány z hradu do budov v městečku. V polovině 18. století byl hrad již bez střechy, zdivo horních pater bylo vážně rozrušeno a věž hrozila zřícením. V takovém stavu převzal hrad Rychmburk, k němuž tehdy náleželo 73 vsí a 4 městečka v r. 1763 Filip Kinský z chlumecké větve, snoubenec vnučky Štěpána Viléma Kinského, Marie Augustiny Kinské. Rozsah panství se udržel až do r. 1845.

Za Filipovy smrti byl zpustlý hrad opraven pro pobyt vrchnosti a pro potřeby správy panství. Všechny hradní budovy dostaly společné valbové zastřešení, čímž byly odstraněny jejich výškové rozdíly. Byla opravena i věž, která dostala dnešní kuželovité zastřešení, jež zakrylo původní helmici s ochozem. Stavební úpravy byly ukončeny v r. 1802.

Stavební činnost Filipa Kinského na Rychmburku připomíná erb Kinských osazený nad vstupním portálem hradu a deska s nápisem umístěná nad vchodem do renomované berkovské kaple v druhém patře. Úpravami Filipa Kinského získal hrad dnešní vzhled. Protože v sousedství hradu nebylo místo pro zahradu nebo park, založil Filip Kinský okrasnou zahradu s drobným empírovým pavilónem na okraji městečka, ale již mimo jeho hradby.

Hrabě Filip Kinský nechal v r. 1776 postavit nad Svratkou lovecký zámček Karlštejn. Dále na svém panství založil některé průmyslové podniky a začal na Vysočině intenzivněji pěstovat len. Na rozprodaném pozemku dědovského dvora Filipa Kinského vznikla v roce 1788 osada Filipov. Název dostala od jména tehdejšího majitele rychmburského panství. Původně se jmenovala Filipoves.

Filip Kinský vlastnil Rychmburk do r. 1823, kdy panství prodal Karlovi Alexandrovi Thurn-Taxisovi. Thurn-Taxisové na Rychmburku téměř nikdy nepobývali a význam hradu proto opět poklesl. Větší část hradního inventáře byla odvezena do jejich sídla v Řezně a západní křídlo zůstalo zařízeno jen velmi

Budovy patřící k hradu Rychmburku byly upraveny do současné podoby hrabětem Filipem Kinským kolem r. 1800.

skromně. Větší část interiérů ostatních křídel byla prázdná, pouze v několika místnostech byly kanceláře a byty úředníků. V r. 1855 byla sice na Rychmburce umístěna ústřední správa všech východočeských velkostatků Thurn-Taxisů, ale jejím potřebám sloužily hlavně budovy v městečku. V rukou Thurn-Taxisů zůstalo 6233 ha lesů a 2437 ha polí a luk. Lesní držba zůstala v jejich rukou až do r. 1945.

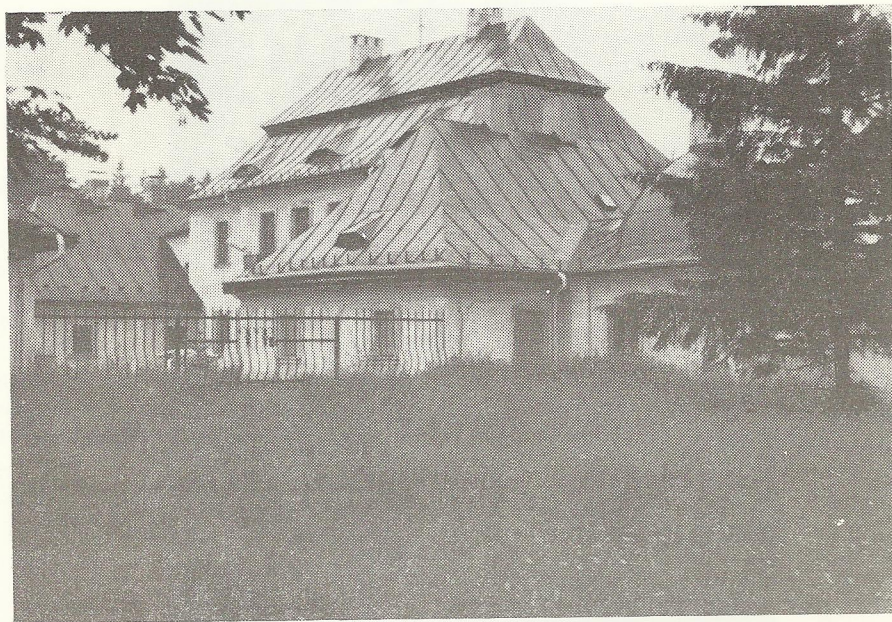
Za Filipa Kinského došlo ke zhoršení situace poddaných. Proto se rychmburští poddaní aktivně účastnili povstání v r. 1775, kdy dokonce obléhali úřednické budovy na Rychmburce. Tyto pokusy o vzpouru se opakovaly ještě v r. 1783 a 1797. Ale i ony skončily neúspěšně.

Po roce 1945 hrad nejprve sloužil potřebám státní lesní správy (byly v něm byty jejich zaměstnanců), v r. 1952 byl objekt změněn v domov důchodců a tomuto účelu slouží dodnes. Pro nové využití byly upraveny a zčásti zmodernizovány interiéry.

Hrad Rychmburk stojí na severovýchodním okraji městečka Předhradí, které se až do r. 1948 nazývalo též Rychmburk. Od městské zástavby je oddělen příkopem, upraveným nyní jako zahrada. Přes příkop vede kamenný most k hradní bráně. Hrad je tvořen trojkřídlovou dvoupatrovou budovou, krytou valbovou střechou. Budova má hladkou světlou fasádu. Tři křídla budovy spolu s přízemní stavbou na jižní straně uzavírají nevelké nádvoří. V severozápadním rohu nádvoří stojí okrouhlá 30 m vysoká věž, krytá kuželovitou střechou, zčásti pojatá do hradní budovy.

*Empírový pavilón v zámecké zahradě s bystou
hraběte Filipa Kinského.*

Lovecký zámek Karlštejn nad Svratkou postavený hrabětem Filipem Kinským v r. 1776.

STARODÁVNÁ ŘEMESLA

Původním zaměstnáním a zdrojem obživy lidu Hlinecka bylo drobné zemědělství. Poddaní obdělávali většinou nevelké pozemky, z nichž značnou část tvořily louky. Horské podmínky skýtaly možnost skrovné obživy. Potřebné předměty pro domácnost i pro hospodářství si zhotovaval každý sám. Časem se někteří zdokonalili v určitém oboru, v němž vynikli. Tak postupně vznikala řemesla. Na Hlinecku se rozvinula některá řemesla již koncem 16. století a snad i dříve.

HRNČÍŘSTVÍ

Vydatné naleziště jílů v okolí Hlinska, Jeníkova, Kameníček a v prostoru svratecké Boroviny i na jiných místech, dostatek dřeva, výskyt křemene a v neposlední řadě i dovednost horského lidu, daly vznik nejstaršímu řemeslnému oboru vysočinského regionu — hrnčířství. Jeho počátky spadají do druhé poloviny 15. století. Hrnčíři Hlinecka se združili v cech, který se řídil pravidly danými majestátem krále Vladislava Jagelonského z roku 1488. Ještě v 16. století byl cech hrnčířů společný pro Hlinsko a Svratku. K největšímu rozkvětu hrnčířství došlo koncem 18. a 19. století, kdy v Hlinsku pracovalo kolem padesáti a ve Svratce kolem čtyřiceti hrnčířů. V roce 1756 byli v Jeníkově 4 hrnčíři, v roce 1808 2 mistři a 1 tovaryš, v roce 1809 2 mistři a 1 tovaryš, v roce 1812 13 mistrů, 5 tovaryšů a 10 učedníků. V roce 1811 bylo v Jeníkově páleno 24 pecí a v roce 1812 již jen 8 pecí.

Po vyčerpání hliníků v okolí Hlinska se soustředila hrnčířská výroba do Svratky. Nejobíbenějšími hrnčířskými výrobky byly hrnce různých velikostí a tvarů, pekáče, husáky, džbány, pernice, trouby, komíny ke kamnům aj. Hrnčířství bylo rozšířeno i v ostatních obcích Hlinecka a Svratecka. Na počátku 19. století pracovalo ve Svratouchu 5 hrnčířů, v Dědově 4, v Kameníčkách 7 a v Herálci 5.

Rozmach klempířské výroby vedl k ústupu a posléze k zániku hrnčířství na Hlinecku a Svratecku.

Z dochovaných dokumentů je zjištěno, že v Jeníkově kromě jiných, byl také hrnčíř v dosud stávajícím domku čp. 23. Domek byl postaven hrnčířem Václavem Zavřelem kolem r. 1780 na zahradě selské usedlosti jeho bratra Tomáše Zavřela z čp. 24. Hrnčíř Václav Zavřel se narodil 15. 6. 1749 a zemřel 4. 12. 1826. Po jeho smrti domek s hrnčířskou živností převzal jeho syn Tomáš, narozený v r. 1799, který byl také hrnčířem.

TKALCOVSTVÍ A PLÁTENICTVÍ

Dalším tradičním pramenem obživy lidu Hlinecka bylo tkalcovství a plátenictví. V posledních dvou stoletích bylo rozšířeno po celém regionu. V drsném horském klimatu se dobře dořilo lnu. V polovině 19. století jím bylo oseto přes 500 hektarů půdy. Na rozhraní 18. a 19. století pracovalo na Hlinecku po domácku 110 tkalců. Manufakturé skupovali prostřednictvím faktorů nebo vlastních úředníků surové plátno vyrobené domácími tkalci, a ve svých dílnách a zařízeních prováděli jenom konečné fáze výrobního procesu. Surové plátno tu bylo bíleno, škrobeno, sušeno, mandlováno, barveno a lisováno. Teprve potom mohlo být expedováno na prodej, ať již na domácí trh nebo do zahraničí.

Manufaktura takto organizovanou byl i podnik Jana Adámka, narozeného 27. ledna 1811 v Jeníkově,

Uprostřed stojí domek čp. 23, postavený kolem r. 1780, kde bydleli a pracovali hrnčíři. Fotografie je z r. 1991.

zvyšovala a nebylo natrvalo možné se vyhýbat výrobě látek, které měly všechny předpoklady stát se nejrozšířenějším materiálem při oblékání obyvatelstva. S výrobou bavlněných tkanin bylo nerozlučně spjata i jejich potiskování barevnými vzory.

Ještě před první světovou válkou bylo v Hlinsku založeno několik továren na výrobu bavlněného zboží. Později se rozrostla výroba bavlněných a žanylkových koberců, která se udržela dodnes. Mnoho jeníkovských domácích tkalců ještě do nedávna doma vyrábělo koberce pro hlinecké továrny. Téměř v každém druhém stavení byl tkalcovský stav a výrobou koberců se živila celá rodina. I školní děti se podílely na výrobě pomocnými pracemi. Hlinecká výroba koberců vzrostla tak, že se stala světoznámou.

ŽELEZÁŘSTVÍ

Severní část Českomoravské vrchoviny patřila dříve k nejdůležitějším oblastem dolování a zpracování železných rud v Čechách. Z významnějších míst třeba uvést Blatiny, Dlouhé, Fryšavu, Kadov, Líšnou, Odranec, Samotín, Sněžné a Studnice (vesměs v blízkosti Nového Města na Moravě), Ransko u Křížové, Hamry u Hlinska a Trhovou Kamenici. Pokud jde o technologický postup zpracování železných rud a výrobu železa, zpracovávala se ruda podle nejstarších zpráv od poloviny 14. století v jednoduchých pecích vytápěných dřevěným uhlím a vyrobené železo bylo vykovováno hamerskými buchary, poháněnými vodními koly.

V Jeníkově na louce patřící k čp. 24 na katastrálním čísle 358 se říká „na milíři“ a nachází se tam v ornici značné množství dřevěného uhlí z doby, kdy se tam v milířích pálilo dřevěné uhlí.

První hamry byly zřízeny na řece Sázavě blízko Žďáru n. Sáz. a vlastnil je cisterciácký klášter. Po husitských válkách byly hamry převážně majetkem hamerníků. Jejich výrobky, především zemědělské nástroje jako srpy, kosačky a jiné, vykované z kvalitního materiálu, bývaly rozváženy i do sousedních zemí.

Později se změnil i výrobní postup — dřívější hamry nahradily větší a výkonnější dýmačky v nichž se používalo vodní síly k dmýchání větru do prostoru pece. Pro obrovskou spotřebu dříví byla výroba značně drahá a náklady na dřevo tvořily tři čtvrtiny výdajů. Dýmačky byly v 17. a 18. století postupně zatlačovány vysokými pecemi, v nichž provoz trval nepřetržitě ve dne i v noci po několik měsíců.

Nejstarším místem železářské výroby na Hlinecku byly Hamry. V roce 1456 se tu připomínají „kouty a hamr v Přerostlém“ — (Desky dvorské 23/178). Později je uveden v rychmburském archivu v r. 1485. Hamr zpracovával dovážanou rudu z Ranska a z Rudy u Čachnova. K hamrům patřila stoupa na drcení rud a strusek na samotě Stupník. V sousedním Hamříku se připomíná v 16. století kosařský hamr Jana Sourala. V roce 1587 byl odprodán vynikajícímu hamerníku Václavu Přibyslavskému, který hamr proslavil.

V r. 1717 se připomíná u Svatky vysoká železná pec s kujnicí a výhní. Huť přestala v r. 1728 pracovat. V r. 1745 byl provoz hutě obnoven a zřízena při ní šmelcovna, restovna a uhelna. V té době vznikly při huti dřevěné chalupy hamerských dělníků zvané „panské chalupy czykanecké“. Huť vyráběla železné hrnce, kamnovce, hmoždíře, kotle, železná kamna, trouby do měchů, čepy a hřídele do vodních kol, železné kříže, zvonky, rendlíčky aj. V r. 1784 byl zřízen v karštejském záměčku šichtovní úřad, který řídil provoz všech vrchnostenských hutí na rychmburském panství. Cikánecká huť pracovala do r. 1801.

Ve dvacátých letech 18. století byl obnoven železný hamr v Lánech a v téže době byl přeměněn na železný hamr kameničský mlýn. V obou ustal provoz koncem 18. století.

V r. 1740 byla zřízena železná huť pod hrází Mílovského rybníka. V r. 1747 převzala provoz hutě no voměstská vrchnost.

Březinský hamr se připomíná v r. 1648. V polovině 18. století zde pracovaly 3 hamry.

V r. 1616 se připomíná železný hamr na Moravských Křižánkách s označením „hamr panský Brušovec“.

Železné hamry zpracovávaly rudu z Ranska, z lesa Jedlinky u Kladna, z Mnichova kopce u Vojtěchova, z Rudy u Čachnova, z prostoru Dědové a Rany.

Nedostatek kvalitní rudy, poměrně drahý provoz, soustřeďování hutí do uhelných oblastí a v neposlední řadě změna technologie hutní výroby vedly postupně k zániku železných hutí ve zdejších okolí.

Obdobím největšího rozmachu železářství na Vysočině bylo 19. století. Největší podniky v té době byly ve Starém Ransku a v Polničce, Kadově, Vříšti a Štěpánově n. Svr. Vyráběly se zde kolejnice a vodovodní potrubí pro velká města v celém Rakousku-Uhersku, dále kujné železo, zemědělské a řemeslnické nástroje a lité zboží (náhrobní kříže, kamna, ozdobné talíře, náramky ap.).

Protože zásoby železné rudy na Vysočině již nesačily, bylo třeba rudu dovážet. V 2. polovině 19. století nastal úpadek železářství na Českomoravské vrchovině až na slévárnu ve Štěpánově n. Svr., která zůstala v provozu dodnes.

V současné době staly se dědicem slávy a významu železářství na Vysočině Žďárské strojírna a slévárny.

SKLÁŘSTVÍ

Slavnou kapitolou Horácka je také sklářství. Jako první se připomíná kolem 16. století sklárna ve Svratouchu. Pracovalo v ní šest sklářů a jeden malíř skla. Poslední zmínka o svratoušské skelné huti je z r. 1713.

V roce 1638 byla zbudována skelná huť na Moravských Křižánkách. Výrobky této hutě, zejména různé typy sklenic, byly rozváženy krosnaři do širokého okolí.

V podlesí Čtyřpaličatých skal se dodnes zachovaly pozůstatky skelné hutě milovské. Byla zbudována v r. 1835 rychmburskou vrchností. Později byla pronajata bratřím Konrathovým. V r. 1869 převzal sklářskou výrobu vynikající sklářský odborník Jan Garhardt a rytec skla Jan Marschner. V této době dosáhla výroba bohatého sklářského sortimentu vysoké úrovně. Různé typy sklenic, džbánů, servisních souprav, lustrů, cukřenek, slánek, lamp a jiných předmětů vynikaly brilantní technikou, skvělým broušením, bohatstvím barevných přelivů, jemným zlacením a složitým vrstvením. Export směřoval do celé Evropy a do přední Asie.

První zprávy o heráleckém sklářství jsou z počátku 17. století. Na mapě z r. 1622 je vyznačena skelná huť v okolí Herálce.

Po velkém lesním polomu v r. 1740 byla postavena Janem Tlustošem z Blatin skelná huť Brušovec při lesní cestě k Devíti skalám. Krátce nato byla zřízena západněji v lesní poloze mezi Devíti skalami a Žákovou horou skelná huť Kolářka. Obě posledně jmenované hutě byly po zpracování polomového dřeva zrušeny.

V letech 1727 a 1728 zřídila rychmburská vrchnost skelnou huť při lese Otrok za Herálcem. Byla známa jako „Mariánská skelná huť“. Vyráběla především tabulové sklo. Za Jana Grossmana, který převzal huť v 90. letech minulého století, vyráběla i sklo duté a sklo dekorativního charakteru. Výrobky dosahovaly tehdy vysoké úrovně a byly exportovány do ciziny. V herálecké Mariánské huti začínal dráhu skláře Emanuel Beránek, zakladatel pozdějšího škrdlovickeho sklářství. Huť zanikla v r. 1914.

VÝROBKY ZE DŘEVA

Dobré podmínky pro výrobu různých předmětů ze dřeva dávalo rozsáhlé lesní zázemí. Nejrozvinutější a nejrozmanitější byla tato výroba v Herálci. Od konce 18. století se tu vyráběly hrábě, lopaty, trakaře, kolečka, sudy, kádě, džbery, putny, sáně, korby, pumpy, šindele, špejle aj. Herálec byl kromě toho znám výrobou lubů a sítařstvím. Různé dřevěné předměty byly vyráběny též ve Studnici (opálky), na Křižánkách (hrábě, kosiště), v Dědové a v Kameníčkách.

Pozoruhodná byla výroba hraček v Dědové. Byla založena v polovině 19. století Václavem Hubáčkem. Jeho pokračovateli byli Martin Chmelař, Frant. Prokop, J. Pešava a Fr. Lexa. Vyráběl se bohatý sortiment hraček, zejména veverky, klarinety, panenky, vojáčky, píšťaly, trumpetky, dětské nádobíčko aj. Výroba hraček proslula též v Krouně. I zde se vyráběl bohatý sortiment hraček.

Tovární výrobou na Svratecku byla sirkárna, založená v r. 1862 Ignácem jebasem. Vyráběly se zde sirky s hlavičkou z bílého fosforu. Krátce před první světovou válkou byla výroba ve svratecké sirkárně zastavena.

KLEMPÍŘSTVÍ A PILNÍKÁŘSTVÍ

Počátky klempířské výroby představuje v šedesátých letech minulého století dílna Josefa Polanského ze Svratouchu. Vyráběl hrnce, komíny ke kamnům, pečné plechy aj. většinou z černého plechu. Zboží rozvážel sám na trakaři. Klempířskou výrobu podstatně zdokonalil svratoušský klempířský mistr František Berounský.

Místem pilníkárských začátků jsou Křižánky. V osmdesátých letech 19. století zde založil domáckou pilníkárnu Arnošt Bořek. Pilníky rozvážel na trakaři. Několik jeho vyučenců pilníkárskou výrobu rozvinulo. Na Moravské Cikánce pracoval v domácké dílně pilníkárský mistr Josef Bořek a ve Svratce „Na ostrově“ Josef Vambra. V r. 1928 bylo založeno ve Svratce pilníkárské družstvo.

ROBOTNÍ POVINNOSTI

Na sklonku 14. století se na venkově vedle robot a dávek v naturálních stále více zaváděl povinný plat tzv. úrok v penězích. V tomto období nabyla peněžní forma feudální renty v našich zemích převahy. Rozšíření peněžní formy feudální renty a zákupného práva mělo vliv na odstranění brutálních forem nevolnictví a na jejich mírnější závislosti poddanské.

V 17. a 18. století se váha poddanských povinností přesunovala na roboty. Roboty se rozdělovaly na polní a lesní a dále na pěší a potažní. V období honů k nim přibýly tzv. „náhonky“. Nejvíce robotní dřiny zažili rychmburští poddaní při budování panských hamrů a hutí. Neúnosná robotní břemena vedla k častým vzpourám poddaných. Vzpoury byly obvykle potlačeny vojenskou asistencí.

Odpor lidu proti nelidským robotám byl silný a nemohl být panovníkem opomíjen. V r. 1738 byl vydán první robotní patent, který stanovil, že „robotiř může být přidržen k práci až 12 hodin denně, o něco dýl, než hovado vydrží“.

V r. 1775 vydala Marie Terezie druhý robotní patent, v němž byla panská libovůle zčásti omezena. Nebyl však vrchností dodržován a tak docházelo k novým vzpourám.

O robotních povinnostech na rychmburském panství z doby před rokem 1775 nejsou úplné záznamy. Na přechodu z 18. do 19. století robovali v Jeníkově 2 sedláci po 78 dnech a jeden 130 dnů, celkem 286 dnů ročně. Pěší robotu po 104 dnech vykonávalo v Jeníkově 18 sousedů, celkem v Jeníkově 1872 dnů. Chalupníků po 13 dnech robovalo 50, kteří celkem odpracovali 650 dnů.

Vrchnosti se také odváděl stálý úrok svatojiráský a svatohavelský, dále různé činže, a to polní, chalupní, kovářské, z masných krámů, pekařské, z mlýnů, z hospod, palivní, z hliníků, ochranné židovské aj.

V březnu 1848, kdy revoluční vlna zachvátila všechny národy rakousko-uherského mocnářství, vydal císař Ferdinand V. dva významné dekrety. Jedním vyhlásil konstituci (ústavu) a druhým zrušil robotu.

Pro venkovský lid bylo zrušení roboty převratnou událostí. Bylo odstraněno jeho trvalé břemeno. V chrudimském kraji oznámil císařské rozhodnutí krajský hejtman Václav Weber koncem března 1848.

Zákonem ze 7. září 1848 byly vyňaty selské usedlosti z robotních a poplatných povinností a dalšími předpisy byl určen způsob odškodnění držitelům dosavadních oprávnění. U rustikálních hospodářství (selská nesvobodná půda podléhající robotní povinnosti) byla stanovena mírná náhrada, u dominikálních statků (panské půdy) byl proveden výkup. Chalupníci a domkaři byli vykoupeni bez náhrady.

Robotní pouta padla, ale starost lidu o uhájení živobytí nepřestávala. Živořil na drobných políčkách a jeho hlavní obživou byly brambory a chléb.

ŽIVOTNÍ PODMÍNKY ZDEJŠÍHO LIDU OD 13. STOLETÍ DO SOUČASNOSTI

Nejvýznamnějším rysem období 13. a první poloviny 14. století je konečné osídlování oblastí do této doby zalesněných, přeměňování pusté půdy v ornici a zakládání nových vsí, městeček a měst. Do tohoto období patří i založení obce Jeníkova a dalších obcí v okolí.

V zemědělství došlo nejen k rozšiřování osevních ploch, ale i dokonalejším způsobem obdělávání půdy. V tomto období se osévání polí dělo tzv. trojpolním způsobem, spočívajícím ve střídání ozimu, jaře a úhoru, který byl u nás v některých oblastech již známý. Kromě polí se vedle primitivního háku a rádlu začalo více užívat, sice ještě nedokonalého, železného pluhu.

Při zakládání nových vsí byla zpravidla prvně stanovena práva a povinnosti kolonistů a byl o tom pořizován písemný záznam, jímž se kolonistům zaručovalo, že se stali dědičnými nájemci půdy. Feudálové kolonistům slibovali, že jim přidělenou půdu neodejmou, budou-li plnit poddanské povinnosti. Zpravidla již při uzavírání smlouvy skládali kolonisté předem peněžitou částku, tzv. zákup. Proto bylo toto ujednání nazýváno právem zákupným, nebo též německým, na rozdíl od staršího práva domácího.

Všele nově zakládaných obcí býval rychtář, někde zvaný šulc nebo fojt. Byl to obvykle nejbohatší z kolonistů, který organizoval založení vsi. Náležela mu také nižší soudní, policejní a trestní pravomoc nad poddanými.

Koncem 13. století se šlechta již zřetelně rozestupovala na dvě skupiny, pozdější stavy — panský a rytířský neboli vladycký. Stav panský, sdružující hrstku nejbohatších vlastníků půdy, měl v rukou nejvýznamnější zemské úřady a dělil se s panovníkem o politickou moc v zemi. Mnohem početnější stav rytířský představoval nižší šlechtu, jejíž příslušníci byli ve válkách hlavní složkou obrněných jízdních bojovníků.

Pronikání peněz v hospodářském životě umožňovalo i rozvoj měst. Města jakožto střediska řemeslné výroby a zároveň i střediska tržní existovala již v době předchozí. Byla však málo rozvinutá a nepočetná. Město o tisíci obyvatelích náleželo již do kategorie měst větších. Ve 13. a 14. století většina starých měst hospodářsky zmohutněla, stala se lidnatější a nabyla od panovníka významných výsad. Do konce 14. století vyrostla v Čechách nejhustší síť městských sídlišť ve střední Evropě.

Městům se v té době dostávalo mnoho privilegií hospodářsko-společenského i politického charakteru. Bylo to zejména právo konat trhy, dále právo mílové (tj. privilegium, že v obvodu jedné míle kolem města nesměl nikdo provozovat řemesla), právo vařit pivo, právo obehnat město hradbami, právo osobní svobody měšťanů, důležité bylo i právo městské samosprávy, městského erbu a pečeti aj.

Valná část městského obyvatelstva se zabývala řemeslnou nalovýrobou, jež se postupně štěpila tak, že pro téměř každý druh výrobku vzniklo specializované řemeslné odvětví. Příslušníci jednotlivých řemesel se sdružovali v ochranné organizace — cechy. Cechy měly zajišťovat omezenému počtu řemeslnických mistrů monopol výroby, bránit vzájemné konkurenci, dohlížet na jakost a ceny surovin i výrobků, určovat mzdy tovaryšů aj.

Značně se pozměnil způsob bydlení vyšších společenských vrstev. Zdokonalení stavitelských technik umožňovalo rozsáhlou výstavbu opevněných měst, klášterů a feudálních hradů, jež si panovníci a panské rody budovali na těžko dostupných strmých skalách. V první polovině 13. století dozníval ještě výtvarný sloh románský. Zároveň však již pronikal do našich zemí z Francie sloh gotický.

V písemnictví se objevují první díla psaná českým jazykem. Dalekosáhlým kulturním činem Karlovy doby bylo založení pražské university roku 1348. Byla to první universita ve střední Evropě. Římská církev udávala ráz všemu kulturnímu dění.

Rychlý rozvoj výrobních sil v 13. a 14. století prohloubil třídní rozpory uvnitř feudální společnosti. K základnímu tržnímu rozporu mezi feudálními vlastníky půdy a poddanými rolníky přistupovaly stále naléhavěji i společenské rozpory ve městech. Vládoucí vrstva bohatých patricijů, většinou německé národnosti, vzbuzovala rostoucí nenávist jak u drobných řemeslnických mistrů, organizovaných v cechy, tak zvláště u městské chudiny. Avšak i mezi řemeslnickými mistry a tovaryši počínaly již vznikat vážné rozpory.

Zároveň se stupňovaly i mocenské zápasy mezi jednotlivými složkami vladnoucích tříd. Mezi feudály a měšťanstvem královských měst se množily spory o hospodářská, politická a společenská privilegia. Ostré rozepře i šarvátky vznikaly též mezi vysokou šlechtou a drobnými zemany, hlavně o zemědělskou půdu. Panstvo se zároveň dostávalo do častých konfliktů i s královskou mocí. Předmětem útoků se stále více stávala velká hmotná i duchovní moc katolické církve. Velké rozhořčení vyvolávalo hromadění pozemkového majetku v rukou církve. Naproti tomu šlechta, zvláště nižší, pocítovala rostoucí nedostatek půdy.

Husitské hnutí bylo logickým důsledkem hlubokých sociálních rozporů feudální společnosti a zasáhlo i tento kraj. Až do bitvy u Lipan 30. 5. 1434 byla celá oblast Žďárských vrchů v rukou husitů. V husitských válkách byl vlastníkem panství rychmburského Arnošt Flaška z Pardubic, který byl z počátku při husitském hnutí jeho přívržencem, ale později podepsal a pečeti potvrdil stížný list proti upálení mistra Jana Husa. V r. 1421 se zastavil Žižka při svém tažení na Moravu u Rychmburku, hrad však pro krátkost času nedobýval. Teprve v r. 1425 byl dobyt Sirotky, kteří tu nechali svou posádku.

Nezdařeného povstání českých stavů proti králi Ferdinandovi I. se zúčastnil také držitel hradu Vilém mladší z Valdštejna a za trest musel postoupit Ferdinandovi zámek i městečko Rychmburk, město Skuteč, městečko Hlinsko a Svatku a 60 vesnic a dvorů.

Na sklonku 15. a v průběhu 16. století nastaly v českých zemích pronikavé hospodářské změny, které byly v souvislosti i s celkovými proměnami evropského hospodářství. Nejvýznamnějším z nich byl rozvoj velkostatkářského podnikání šlechty. Feudálové se již nespokojovali jen s poddanskými platy jako v dobách předchozích, nýbrž hledali i jiné možnosti, jak stupňovat příjmy. Scelovali pozemkové vlastnictví a počínali zakládat velkostatky, na nichž sami hospodařili ve velkém ve vlastní režii.

K nejvýnosnějším zdrojům šlechtických příjmů náleželo rybníkářství, které se tehdy rozšířilo do nebyvalých rozměrů. I pod Jeníkovem a u Kameníček jsou z té doby zbytky bývalých hrází rybníků.

Na svých velkostatech budovala panská šlechta dvory, na nichž rozvíjela nové způsoby feudální zemědělské velkovýroby, zvláště chov ovcí a pěstování obilí. Aby hospodářsky čelila královským městům, povyšovala šlechta některé vesnice na poddanská města a městyse a zřizovala i mnohé podniky průmyslové, jako pivovary, mlýny, vinopalny, pily, železné hutě, hamry, cihelny, soukenické valchy, sklárny aj.

Za Jeníkovem byl panský ovčín lánský, nynější osada Lány, který i s nedalekým vrchnostenským dvorem Lhotami, nynější osadou Lhoty, patřil ke Kameníčkám. V Herálcí byl dvůr a panská uhelna, cestou ze Svatouchu obcí Chlumětinem do Dědové se přicházelo do dědovského panského dvora, nyní obce Filipova, vedle něhož byl nedaleko ovčín, nyní osada Ovčín. V Srní byl panský dvůr a Košinov vznikl rovněž z panského dvora. U Vortové byly skelné hutě, nynější Stará Huť. U Studnic byl panský dvůr Libenský, nynější obec Zálíbené. Mezi Vortovou a Hamry byl vrchnostenský ovčín patřící k Hamrům, nynější osada Ovčín a nad Hamry byl panský dvůr, nyní horní část Hamrů.

Roku 1526 byl zvolen na český i uherský trůn rakouský vévoda Ferdinand Habsburský, příslušník nej-mocnějšího vladařského rodu v tehdejší Evropě. O jeho zvolení rozhodlo mimo jiné neustálé hrozící ne-

bezpečí turecké, jež bylo i hybnou silou pro spojení států českého, uherského a rakouského v jeden velký celek. Tím byly položeny základy k postupnému budování velkého mnohonárodnostního soustátí ve střední Evropě. Národ český i slovenský se dostaly pod moc německo-rakouské dynastie, která je potom ovládala a vykořisťovala téměř po čtyři sta let, až do konce první světové války.

Obyvatelstvo zdejšího kraje bylo v 16. století na rychmburském panství po husitských válkách převážně utrakvistické. Majitel panství Berka z Dubé byl přívržencem Říma a po bělohorské bitvě prosazoval na svém panství rekatolizaci. V té době bylo na celém panství sotva 80 katolíků.

V třicetileté válce (1618 - 1648) trpěl zdejší kraj nájezdy cizích vojsk. V roce 1622 se krajem přehnaly španělské dragonády a oddíly polských „lisovčků“. Torstensonovi švédští kyrysaři vypalovali vsi a samoty kraje. Třicetiletá válka, přinášející nepředstavitelné utrpení, vyháněla zdejší lid do lesů, protože nebyl schopen snášet útrapy a bouřil se proti vrchnosti.

V 17. a 18. století bylo poddanství selského lidu velmi násilné. Nepokoje válečné doby, častá neúroda, drahota a hlad způsobily, že lid opouštěl usedlosti, nebo se snažil vzdorovat a útočit na panstvo. Světelná léta zvyšovala bídu a přirostovala nesnesitelné poměry zvláště v letech 1770 - 1771 zuřil po dědinách zdejšího kraje hlad a mor.

V r. 1654 provedla zvláštní komise „Generální privatizaci země a popis Čech“. Výsledkem bylo zhotovení prvního katastru zvaného „Berní rula“, která stanovila poplatnost selské půdy. Poddaní byli rozdělení podle půdní držby na sedálky, chalupníky a domkaře. Dle „Berní ruly“ byli v Jeníkově sedláci: Mikuláš Homoláčů měl 40 strychů, Tomáš Pešava 34 strychů, Šimon Pešava 34 strychů, Matyáš Adámků 26 strychů, Martin Venzara 26 strychů, Stanislav Pavlů 40 strychů, Pavel Adámků 24 strychů, Martin Zdráhalů 23 strychů a Jan Pícek 24 strychů.

Pustá a rozbořená stavení byla: selské Podmětačovské se 30 strychy a chalupnické Maršovské s 15 strychy, Křížilovské s 10 strychy a Vrzalovské s 10 strychy. (Strych-korec = stará míra dutá i plošná. Plošný strych-korec měl 0,287 ha, 1/2 jitra, 1,51 měrice, 800 čtverečních sáhů.)

Léta vlády Marie Terezie (1740 — 1780) byla obdobím hlubokého úpadku a ponížení českého národa. Pobělohorský habsburský režim se stal nebezpečným utlačovatelem české národnosti. Nejvýrazněji se projevoval po stránce jazykové. V důsledku celkového vývoje po porážce stavovského povstání se šlechta, majetnější vrstvy měšťanstva a inteligence odcizily české řeči a kultuře. Český jazyk však zůstával mateřštinou pracujícího lidu, řemeslníků a živnostníků ve městech a městečkách, poddaného rolnictva, městské chudiny, venkovské chudiny a nečetné vrstvy drobné inteligence.

Český jazyk mizel z úředních kanceláří, přestával být konverzačním jazykem vyšších společenských vrstev, nebylo ho užíváno jako nástroje v oblasti vyšší literatury a neuplatňoval se při vědecké práci. Všude tam prostupovala němčina, která vytlačovala z vysokých škol a z oblasti vědy i tradiční latinu. Náročnější literární tvorba psaná českým jazykem přestala existovat, protože ztratila čtenáře, k nimž by se mohla obracet. Centralistická vláda ve Vídni se nemohla vyhnout rozporům v jazykové praxi.

Absolutistický režim se musel stále častěji a v mnohem větší míře, než tomu bylo dříve, obracet prostředně k pracujícím masám a zde nebylo vyhnouti, musil k němu mluvit srozumitelným jazykem, chtěl-li být slyšen. Úředníci, kněží, ale i důstojníci se nemohli v oblastech jazykově českých obejít bez znalosti češtiny, chtěl-li plnit své povinnosti. I když česká řeč zkomírala, venkovský lid ji houževnatě držel a uchovával ji v písmech, vyprávěních a písních. Česká kniha a věrnost prostého lidu jazyku otců dovršily v prvních desetiletích 19. století zápas o záchranu českého jazyka.

Tlak mezinárodních a vnitřních poměrů přiměl císaře Josefa II., (syna Marie Terezie), že vydal v říjnu a listopadu 1781 dva důležité patenty: toleranční patent, jímž bylo protestanské vyznání povoleno

a patent o zrušení nevolnictví. Tímto posledně jmenovaným aktem se stali poddaní opět lidmi. Mohli se volně stěhovat z panství, dát učit řemeslům své děti a k sňatku stačilo pouhé oznámení. Kromě roboty, průměrně 2 až 3 dny v týdnu, nebyli poddaní povinni konat žádné jiné služby pánům.

Po vydání tolerančního patentu se přihlásilo mnoho „tajných“ evangelíků k tomuto vyznání. Ukázalo se, že přes tuhý rekatolizační tlak zůstala značná část venkovských lidí věrna této víře. Na rychmburském panství se přihlásilo k evangelické víře 362 rodin s 3092 členy.

Válečné události na počátku 19. století přinášely venkovskému lidu nemálo útrap. V r. 1799 a 1800 prošlo zdejší krajem ruské vojsko, tzv. „moskvanské marše“. Táhl s rakouským vojskem proti Napoleonovi. V prosinci 1805 protáhly krajem vítězné francouzské setniny, vracející se z bitvy u Slavkova. Došlo k rekvizicím, ale vojsko se nedopustilo drancování.

V březnu 1848, v roce, kdy revoluční vlna zachvátila všechny národy rakouského mocnářství, vydal císař Ferdinand V. dva významné dekrety. Jedním vyhlásil konstituci a druhým zrušil robotu. Pro venkovský lid bylo zrušení roboty převratnou událostí. Bylo odstraněno jeho trvající věky.

I když padla robotní pouta, životní úroveň prostého lidu zůstala stejně na nízké úrovni. V rukou Thurn-Taxisů zůstalo 6233 ha lcsů a 2437 ha polí a luk. Lesní držba zůstala v jejich rukou až do roku 1945. Zřízení konstituce a zrušením roboty zanikly i vrchnostenské úřady. V r. 1850 byl v Hlinsku zřízen okresní soud a v r. 1855 okresní úřad, který byl začleněn do chrudimského hejtmanství.

Po revoluci v r. 1848 nastal rozvoj podnikání a hospodářskou krizi let čtyřicátých vystřídalo období dočasného rozmachu jak v zemědělství, tak i v průmyslu, obchodu a neněžnictví. Změny nastaly i v řemeslné výrobě, na níž tíživě doléhal tlak tovární velkovýroby. Nový živnostenský řád, uzákoněný v r. 1859, kodifikoval svobodu podnikání a nadobro zrušil cechovní zřízení, typický přežitek z feudální doby.

Rozmach výroby si vynucoval další rozvoj komunikací. Vznikala železniční síť, vybavená parními lokomotivami. V této době se dovršil rozklad přežitě trojpolní soustavy nejen na velkostatech, nýbrž i v rolnických hospodářstvích zvítězilo střídavé osévání polí.

Sklonek 19. století a první desetiletí 20. století byly dobou dalších významných vědeckých objevů a technických vynálezů, které měly dalekosáhlý vliv na zintenzivnění výroby a změny zboží. Je to doba, kdy se začalo užívat nových paliv, tekutých a plyných, petroleje a nafty, benzínu, svítiplynu a doba vynálezů výbušných motorů, Dieselových motorů na těžké oleje, počátku parních turbin, automobilů, motocyklů, prvních letadel, doba prvních rozměrných ocelových konstrukcí i železobetonu.

Velké pokroky zaznamenala průmyslová chemie, zvláště hutnictví. Na velkostatech se šířilo užívání parních pluhů, žacích strojů a parních mlátiček. V té době byly uvedeny v chod i první automatické stroje obráběcí, rychloběžné soustruhy a frézy. Počalo se užívat, vedle telegrafů, dálkových telefonních spojů, šířilo se používání fotografických přístrojů, psacích strojů, gramofonů apod. Do té doby spadají i počátky kinematografie a radiofonie.

Výrobní konjunktura v letech 1868 — 1872 se odrazila i v prudkém vzestupu směny zboží. Rozvoj vnitřního i zahraničního obchodu si vynutil v r. 1876 zavedení jednotné metrické soustavy v celé rakousko-uherské monarchii.

Konjunktura nebyla však jevem trvalým. Nahromadění výrobků, pro něž nebylo možno nalézt odbyt, vyústilo v hospodářskou krizi z nadvýroby, která propukla v r. 1873. Mnohé průmyslové podniky tehdy zanikly, jiné na dlouhou dobu omezily výrobu. Krize potrvávala až do konce r. 1879, kdy byla vystřídána novým hospodářským vzestupem. V průmyslu rozvoj pokračoval po celá osmdesátá a devadesátá léta, ale kolem poloviny osmdesátých let postihla krize zemědělskou výrobu, a to jak obilnářskou, tak zvláště průmysl cukrovarnický a s ním spojené řepářství.

Tento hospodářský vývoj měl hluboké společenské důsledky. Ve vrcholném období konjunktury neobyčejně vzrostly rozdíly mezi podnikateli a průmyslovým i zemědělským proletariátem. Tisíce schudlých řemeslníků, domáckých dělníků i drobných rolníků bylo v té době vtaženo do námezdní práce v továrnách, v dolech a na stavbách i na velkostatkářských dvorech.

Náhlé nahromadění dělníků při vznikajících závodech způsobilo prudký vzrůst počtu obyvatelstva v průmyslových městech a bylo provázeno chronickou bytovou krizí, již nejvíce trpěly početné dělnické rodiny.

Krizové otřesy a těžkosti konkurenčního zápasu postihovaly hůře malé výrobce a obchodníky než velké podniky, které mívaly finanční rezervy. Velké podniky zůstávaly krizí nedotčeny a neotřeseny, neboť pohltily menší závody, které za odbytové stagnace nebyly schopny se v konkurenci s nimi udržet. A podobně tomu bylo i v zemědělství. Velkostatky pohltily v době krize množství půdy ochuzených drobných a středních rolníků.

Hospodářské otřesy doléhaly na dělnictvo. Přerušením nebo omezením práce v továrnách, dolech a na stavbách ztrácely desetitisíce dělníků možnost obživy a byly vydány na pospas bídy a hladu. Nezaměstnanost dosáhla nebývalých rozměrů. Rostoucí nabídka pracovních sil a postupující mechanizace výroby vedla podnikatele k snižování mezd i u těch dělníků, kteří zůstali v zaměstnání. Někde se snížily mzdy dělnictva až o 40 %. Mzdová hladina byla tak nízká, že dělnickým rodinám nezajišťovala ani nejnuznější živobytí.

Ochrana práce státem, úrazové, nemocenské a starobní pojištění neexistovaly, v továrnách se pracovalo 12 — 14 hodin denně i od mladistvých se požadovala až dvanáctihodinová pracovní doba. Bydlení, stravování, odívání dělníků bylo ubohé. Nemoci z podvýživy, jako tuberkulóza, křivice a chudokrevnost i choroby epidemické byly u chudiny častým zjevem. Děti chudých dělníků nechodily pravidelně do školy a byly tak zbaveny možnosti vzdělání.

Nemožnost uživit se doma nutila mnoho našich lidí, aby se odebrali na trvalo do zámoří. Česká emigrace do Ameriky započala ve větší míře v padesátých letech. Kromě jednotlivců, které lákala touha po rychlém zbohatnutí, opouštěli vlast hlavně řemeslníční tovaryši, drobní řemeslníci a rolníci, tísnění rozmachem velkopodnikání. Ti zpravidla museli prodat veškeré své jmění, aby získali peníze na cestu. Ale v podpalubí námořních lodí stále přibývalo proletářů, kterým nezbylo než zavázat se agentům dopravních společností, že cestovné odpracují po příjezdu do zámoří. Ti se pak stávali obětí nejhoršího vydřidušství, mnohdy museli na dlouhou dobu přijmout nejtěžší práci v dolech, na plantážích nebo v přístavních docích.

Zámořské vystěhovalectví bylo však jen jednou složkou velikého stěhování lidí za prací. Již od první poloviny 19. století odcházelo mnoho lidí za prací do Rakouska, hlavně do Vídně. K české národnosti se přihlásilo roku 1900 ve Vídni sto tisíc osob, mnohodalších se k českému původu již nehlásilo.

Ruce českých dělníků se v druhé polovině 19. století významně podílely na výstavbě Vídně, Budapešti, Hamburku i jiných evropských velkoměst.

Také uvnitř českých zemí se však stěhovaly statisíce lidí, velkou většinou dělníci nebo zemědělci, kteří se stávali dělníky.

Vzestup výroby v letech 1900 — 1903 byl opětovně přerušen hospodářskou krizí. Po prosperitě v příštích letech se objevily příznaky další mezinárodní hospodářské krize v letech 1911 — 1913. Tehdy však velkokapitál zadržel další šíření krize horečnou výrobou zbraní v souvislosti s válečnými přípravami evropských mocností.

28. července 1914 vyhlásilo Rakousko-Uhersko Srbsku válku a zahájilo válečné operace. Nahromaděné rozpory mezi velmocemi způsobily, že z této války se během týdne stal světový konflikt, který nabyl nebývalého rozsahu.

Německý imperialismus vedl válku za nové rozdělení světa, za dobytí velké části Evropy i Blízkého východu, za dobytí kolonií, které uchvátila Anglie, Francie a Belgie. Imperialisté rakousko-uherské usilovali o porobení slovanských národů a států jihovýchodní Evropy, o dosažení nadvlády na Balkánském poloostrově a na moři Jaderském. Hlavní rozpory se vytvořily mezi Německem a Anglií, která usilovala o zachování svého impéria a o zastavení nástupu Německa, o dobytí nafty v Iráku a o ještě větší zotročení arabských států. Francie si vedla válku za navrácení Alsaska-Lotrinska, ale současně chránila své koloniální pozice a usilovala o odtržení Sárska. Carské Rusko chtělo čelit německé a rakouské expanzi na Balkáně i v Turecku a svou vlastní expanzí usilovalo o svobodný výjezd do Středozemního moře. Japonsko se snažilo využít války k imperialistickému útoku na Čínu. Belgie bránila svoji nezávislost, ale současně i své koloniální panství v Africe. Pouze Srbsko vedlo obrannou válku.

Válka změnila od první chvíle celý život v našich zemích. Muži od 18 do 50 let byli povoláni do armády, válečná opatření přivodila těžké poruchy v hospodářském životě. Většina průmyslových závodů byla postupně přebudována na výrobu zbraní a vojenské výstroje. Valná část zemědělských výrobků byla zabírána pro zásobování armád. Záhy byl zaveden lístkový systém na všechny základní potraviny. Rozbýjelo se lichvářství a černý obchod s potravinami, šatstvem, obuví, v němž zavládla neslýchaná dražota. Byl nastolen režim policejního teroru, ztřeštěná policejní cenzura a potlačena veškerá činnost shromažďovací a spolková. V úřadech zesílila germanizace. Valná část škol byla přeměněna na lazarety a vyučování bylo ochromeno. Nejlepší díla naší národní literatury byla odstraněna ze školních knihoven, všechny projevy vlastenectví byly stíhány jako velezrada.

Válka si vyžádala nesmyslně obrovské oběti na životech a uvrhla prostý lid valné části světa do neměrného strádání a bídy.

Jen z obce Jeníkova padlo v této válce 18 mužů v nejproduktivějším věku a řada z nich bylo ženatých, otců desítek dětí dosud nezaopatřených. Jejich jména jsou uvedena na jiném místě této brožury.

Do vývoje výrobně sociální struktury československého zemědělství v meziválečném období zasáhla pozemková reforma. Nedostatek půdy nejširších rolnických vrstev a na druhé straně její koncentrace v rukou hrstky velkostatkářů se projevily voláním po parcelaci velkostatkářské půdy. Při vzniku republiky v r. 1918 patřilo 30 % zemědělské půdy šlechtě a církvi. Třicet jedna šlechtických rodů — Schwarzenbergové, Czerninové, Lobkovicové aj. vlastnilo 1/5 veškeré půdy. Požadavek pozemkové reformy převzaly proto do svého programu po první válce všechny politické strany. K vlastnímu provádění pozemkové reformy však byl ze strany velkostatkářů odpor. Teprve v r. 1920 byl vydán tzv. přidělový zákon a náhradový zákon, jež upravovaly vlastní provádění pozemkové reformy, které se vlekl po celé meziválečné období a ještě nebylo skončeno. Průměrné ceny 1 ha přidělované půdy se pohybovaly od 3500 do 5000 Kč. Z celkové výměry zabrané půdy přešla do rukou drobných vlastníků jen asi 1/8 veškeré půdy. Skoro polovina byla vrácena původním majitelům, stát převzal asi 500 000 ha půdy, převážně lesní.

Důsledky 1. světové války se projevily v zemědělské výrobě nedostatkem pracovních sil, snížením osevních ploch, špatným technickým vybavením, nedostatkem všech základních potřeb a v důsledku toho poklesem hektarových výnosů a snížením živočišné produkce. Hektarové výnosy klesly ve srovnání s předválečným obdobím asi na polovinu. Rovněž počty hospodářských zvířat silně poklesly. Pokles země-

dělské produkce vyvolal katastrofální zásobovací situaci, která byla doprovázena spekulací s potravinami na černém trhu. Poválečná obnova zemědělské výroby probíhala velmi pomalu a teprve v období let 1926 — 1929 překročila předválečnou úroveň.

Vzrůstající produkce zmírnila ve dvacátých letech závislost státu na dovozu potravin. Dovoz zemědělských produktů se snížil v letech 1924 — 1929 z 30 na 19 %. Zatímco velkostatky se orientovaly více na rostlinnou výrobu, těžišť zemědělské malovýroby spočívalo v živočišné výrobě. V rostlinné výrobě se rozšířily osevní plochy pšenice, ječmene, brambor a chmele na úkor cukrovky, luštěnin, řepky a lnu.

V průběhu světové hospodářské krize došlo k zajímavému paradoxu. Přestože zemědělská produkce v letech krize neklesla, ekonomické postavení zemědělské výroby se silně zhoršilo vlivem prudkého poklesu cen, který byl hlubší než v průmyslu. Hluboký pokles zemědělských důchodů způsobil všeobecné zchudnutí a zadlužení rolnictva. Zadluženost byla odhadována na 30 miliard Kč, což představuje skoro polovinu hodnoty zemědělského majetku. Důsledkem zadluženosti byly časté exekuce a dražby. V té době zaniklo skoro 70 000 zemědělských hospodářství, což je více než jich vzniklo do té doby pozemkovou reformou.

Za předmnichovské republiky i v zemědělství vzniklo racionalizační úsilí, které se soustředilo jednak na odstranění technicko-organizačních vad, jednak na zavádění vědeckého a technického pokroku. Hlavní podíl na zvýšení produkce měla pokračující chemizace zemědělské výroby. Ke zvýšení produkce podstatně přispěly také meliorace a rostoucí počet nově vyšlechtěných odrůd zemědělských plodin.

K velkým změnám v zemědělství došlo po roce 1945. Hlavním opatřením zemědělské politiky po druhé světové válce byla rozsáhlá pozemková reforma, prováděná postupně v průběhu pěti let, a to ve třech etapách, které se nazývají:

Konfiskace půdy Němců, Maďarů a zrádců (1945 1948)

Revize předválečné pozemkové reformy (1948)

Nová pozemková reforma (1948 — 1949)

V roce 1949 měla rozhodující převahu rolnická malovýroba. Nejpočetnější byla hospodářství do 10 ha — 86,3 % zemědělské půdy z celkového počtu podniků, které vlastnily 46,3 % zemědělské půdy a 49,9 % orné půdy, rozdrobené na velké množství parcel.

Od roku 1949 po celé naší republice začala vznikat jednotná zemědělská družstva, zejména pak v těch vesnicích, kde dlouhou dobu působila různá nevýrobní družstva, především družstva strojní. Kolektivizace rolnické malovýroby byla v Čechách i celém Československu v podstatě dokončena v letech 1959 — 1960.

Družstevníci jsou podobně jako pracující jiných odvětví zajištěni v případě nemoci. Dostávají také různé dávky sociálního zabezpečení, např. starobní důchod, invalidní důchod, příplatky na děti atd.

V Jeníkově bylo založeno JZD v roce 1958. Prvním předsedou družstva byl zvolen Antonín Gregor, střední zemědělec z Jeníkova čp. 12.

K 1 dubnu 1971 došlo ke sloučení JZD Jeníkov s JZD Kameničky. K dalšímu sloučení s JZD Dědová došlo k 1. lednu 1975. Antonín Gregor zastával funkci předsedy JZD od 1. dubna 1958 do 31. července 1958.

Druhým předsedou JZD byl Josef Málek z čp. 42, a to do 31. července 1959. Po něm byl předsedou JZD od 1. srpna 1959 do 31. července 1975 střední zemědělec Antonín Pešek z Jeníkova čp. 20.

Po integraci JZD Jeníkov s JZD Dědová byl zvolen předsedou sloučeného družstva od 1. ledna 1976 do 31. března 1982 střední zemědělec Miloslav Sodomka z Dědové a od 1. dubna 1982 byl předsedou JZD ing. Karel Vařejčko z Kladna. Nyní je od roku 1990 předsedou zemědělského družstva opět Antonín Pešek z Jeníkova čp. 20. Pod jeho vedením družstvo dosahuje velmi dobrých výsledků.

K společnému ustájení dobytka v JZD Jeníkov došlo v r. 1959 a k rozorání mezí v roce 1958.

Výměra zemědělské půdy JZD Jeníkov před sloučením s JZD Kameničky činila 259 ha, z toho orné půdy 170 ha. Po sloučení s JZD Kameničky obnášela výměra zemědělské půdy 550 ha, z toho orná půda 290 ha. Po sloučení s JZD Dědová je výměra zemědělské půdy 1840 ha a z toho výměra orné půdy 1130 ha.

RYCHTÁŘI, STAROSTOVÉ A PŘEDSEDOVÉ NV OBCE JENÍKOVA

Rychtář Jan Bartůněk z čp. 28, rychtařil kolem r. 1750, zemřel v r. 1788, stár 83 roků.

Rychtář Václav Bartůněk z čp. 28, rychtařil kolem r. 1784, 1788, 1794, zemřel v r. 1797 v stáří 49 roků.

Rychtář Tomáš Homolka z čp. 10, rychtařil kolem r. 1798, 1801, 1802, 1805.

Rychtář Tomáš Bartůněk z čp. 28, rychtařil kolem r. 1811, 1812.

Rychtář Tomáš Laštůvka, rychtařil kolem r. 1818, 1820.

Rychtář Václav Adámek z čp. 1, rychtařil kolem r. 1822.

Rychtář Tomáš Bartůněk z čp. 28, rychtařil kolem r. 1845.

Rychtář František Laštůvka, rychtařil kolem r. 1892.

Starosta Josef Bartůněk z čp. 28, starostoval kolem r. 1895.

Starosta František Bartůněk z čp. 27, starostoval do r. 1920, zemřel v r. 1926, stár 61 roků.

Starosta Josef Štorek z čp. 5, starostoval v r. 1920 — 1932.

Starosta Alois Bartůněk z čp. 27, starostoval v r. 1932 — 1946.

Předseda NV František Brázda z čp. 31, předsedoval v r. 1946 — 1948.

Předseda NV Josef Málek z čp. 42, předsedoval v r. 1948 — 1960.

Předseda NV Karel Spilko z čp. 101, předsedoval v r. 1960 — 1975.

Předseda NV Josef Pešek z čp. 62, předsedoval v r. 1975 — 1976.

V r. 1976 došlo k začlenění obce Jeníkova k městu Hlinsku.

Předseda MěNV v Hlinsku Ladislav Šulc, předsedoval v r. 1976 — 1986.

Předseda MěNV v Hlinsku Bohuslav Mikeška, předsedoval v r. 1986 — 1990.

V r. 1990 došlo opět k osamostatnění obce Jeníkova.

Starostou OÚ v Jeníkově je Pavel Hladký od r. 1990.

Rychtáři byli úředními představiteli vesnického obyvatelstva vůči vrchnosti a jejímu aparátu. Své funkce dostávali z rukou vrchnosti a fakticky se stávali nejnižším článkem donucovacího a kontrolního systému feudálů nad ostatním lidem.

Rychtář kontroloval a dohlížel na plnění vrchnostenských povinností a měl všude a vždy hájit zájmy feudálního pána. Byl i soudcem na vesnici pro méně významné delikty. Za to měl proti ostatním nevolníkům některé výhody. Nemusel robotovat, pobíral z titulu své funkce některé peněžité příjmy a často měl právo čepovat pivo. Přitom však zůstával nevolníkem jako jeho sousedé a vrchnost ho za sebemenší zanedbání přísně trestala. Jeho postavení nebylo záviděníhodné.

Rychtář byl stále jakoby mezi dvěma mlýnskými kameny. Na jedné straně vrchnost, na druhé straně jeho sousedé, s nimiž jej spojovaly četné zájmy a mezi nimiž bezprostředně žil.

Rychtáři byli obvykle vybírání z bohatších sedláků, u nichž se předpokládala větší loajalita než u chudých chalupníků nebo domkařů. Nebylo to ale neměnné pravidlo. Vrchnost mnohdy nechtěla přijít o cenné potažní roboty, které by musela sedláku-rychtáři prominout a proto jí byl vítaný i spolehlivý chalupník. Kolísavá pozice rychtářů daná objektivními a ekonomicko-sociálními a právními podmínkami se zvláště ostře projevovala právě v obdobích sociálního neklidu na vesnici a zvláště v průběhu třídních konfliktů nevolných mas s vrchnostmi.

V r. 1821 místí sudí čili rychtáři za hraběte Filipa Kinského z Rychmburku nosili slavnostní úřední odznaky, tj. červenobílý opasek a velkou hůl, která se věšela k nárameníku z červeného bílo-černě lemovaného sukna. Toto označení nosívali rychtáři při slavnostních příležitostech a jezdili na koních. Knoflík

čili náhlaví u hole bylo postříbřené a mělo vyrytý erb Kinských s nápisem panství a příslušné osady. Nápis byl v kruhové pásce kolem znaku: PANSTWY RICHENBVRK OBEC JENYKOW.

Před rokem 1821 měli rychtáři jako znak svého úřadu „rychtářské právo“ a zvláštní pečete s různými odznaky.

Některý rychtář úřadoval mnoho let. V mnoha obcích byli rychtáři vybíráni z téže rodiny nebo z několika nejzámožnějších rodin.

17. 3. 1849 vyšel Prozatímní obecní zákon o zřízení místních, okresních a krajských obcí. V čele místní obce byl obecní výbor, z jehož středu bylo voleno obecní zastupitelstvo, starosta a dva obecní radní.

V r. 1895 byli starostové některých obcí Hlinecka: v Blatně Ant. Homolka, v Dědové Josef Bukáček, v Hamrech František Petr, v Herálcích J. Bureš, v Hlinsku Antonín Beneš, v Holetíně Čeněk Mládek, v Chlumu František Vondráček, v Chlumětíně František Myška, v Jeníkově Josef Bartůnek, v Kameníčkách Josef Řebíček, ve Stanu Josef Voldán, ve Studnicích J. Vašek, ve Svatce Jan Tuček.

Ještě v r. 1485 Jeníkov náležel k rychtě Kamenícké. Dle ústního podání tu v dřívějších dobách byl městys s farním kostelem a jmenoval se Soukenná Kamenička. Kdy byl tento městys zničen se neví, snad ve třicetileté válce. Jak potvrdili pamětníci, byly v návesním rybníku nalezeny kordy, zpáteční podkovy aj. Zbýlé obyvatelstvo zpuštěného městyse prý uteklo na Rychmburk a krajina zpustla. Později sem přišli lidé z okolí Prahy a vystavěli v Lánech, kde je nyní myslivna, železnou huť a pod ní puchernu pod rybníkem z něhož tekla voda na mlýn. To měl být začátek nynější obce. Tato pověst je zapsána v obecní i školní kronice obce Kameníček.

Obec Jeníkov se poprvé připomíná v roce 1392 v Deskách dvorských jako „ves Genykw“. Jméno obce je asi odvozeno od osobního jména Jeník.

Na počátku 18. století bylo v Jeníkově 8 usedlostí selských a 7 chalupnických. Počátkem 19. století měla obec 38 chalup s 485 obyvateli. V letech 1789 — 1854 bylo v Jeníkově 404 obyvatel, v Kameníčkách 887, v Hlinsku 3552, v Dědové 208 a ve Svatce 1254 obyvatel.

Obec Jeníkov trpěla častými požáry, jimiž byly mnohé „velké grunty“, např. čp. 1 „Orlov“ aj. zničeny. Hlavním zaměstnáním zdejšího obyvatelstva bylo drobné zemědělství, tkalcovství a hrnčířství.

Počty domů v letech	1789	1835	1843
v Jeníkově	39	40	88
v Kameníčkách	63	126	132
v Dědové	149	150	160
v Hlinsku	374	519	536
ve Svatce	103	178	195
Počty obyvatel v letech	1869	1880	1900
Jeníkov	539	554	585
Kameničky	869	823	883
Dědová	851	833	783
Blatno	488	488	580
Chlumětín	525	539	522
Hamry	531	530	559

VÝSLEDKY SČÍTÁNÍ OBYVATEL A DOMŮ V JENÍKOVĚ

Rok	počet obyvatel	počet usedlostí, domů nebo rodin	počet usedlostí pustých nebo zbořených
1584		14 usedlostí	2 usedlosti
1654		9 usedlostí	4 usedlosti
1698		14 rod. selských 12 rod. podruž.	
1713		14 usedlostí	
1789	404	39 domů	
1800	celkem 359 obyvatel z toho 155 mužů 204 žen	66 rodin	
1835		40 domů	
1843	485	88 domů	
1854	404	88 domů	
1869	539		
1880	554	101 domů	
1890	583	102 domů	
1900	585		
1930	595	112 domů	
1989	485		
1991	celkem 445 obyvatel z toho 221 mužů 224 žen 58 dětí do 6 let 73 dětí od 7 do 15 let 20 mladistvých od 16 do 18 let 63 mladých od 19 do 30 let 231 starších přes 31 let — z toho 100 důchodců		

V roce 1584 zajistil sčítání obyvatel Buryán Špetli z Janovic, okresní hejtman chrudimského kraje. Bylo to po hustiských válkách. V Jeníkově bylo napočítáno 14 usedlostí, z nichž byla 1 pustá se 70ti provazci rolí, 1 pustá se 160ti provazci rolí ležících ladem. Ostatní usedlosti měly oseto ozimem 1 — 38 provazců. Z 12ti usedlostí bylo průměrně oseto 19 provazců. Strnišť a úhorů bylo 10 — 70 provazců, prů-

měrně 33 provazců. Ladem leželo 10 — 160 provazců, tj. průměrně 61 provazců. (Provazec je stará česká polní a lesní míra délková a plošná. Plošný provazec měl u nás zprvu 614 m² až do 16. století, potom 941 m². Zrušen byl v r. 1764).

V letech 1653 — 1656 po třicetileté válce došlo k vyhotovení „Berní ruly“, prvního berního katastru pro Čechy. Evidovala všechny poddanské usedlosti a měšťanské domy v zemi, uváděla jejich vybavení polnostmi, dobyt看, zaměstnání držitelů, údaje o svobodnících a židech. Zjistila, že v zemi je asi 1/3 domů pustých. Na jejím základě se odhaduje, že Čechy měly asi 930 000 — 1 000 000 obyvatel. Růst panských dvorů na neosídlené půdě přispíval ke zvyšování robotních zatížení poddaných.

V letech 1654 dle „Berní ruly“ bylo v Jeníkově 9 usedlostí a 4 byly zbořeny. Z toho 1 selská a 3 chalupnické. Dále bylo v obci 14 potahů, 31 krav, 3 kusů jalového dobytka a 12 vepřů.

Za vlády Marie Terezie (1740 — 1780) byla v roce 1770 provedena první řádná konskripce (sčítání). Sčítány byly domy a číslovány a počítáni byli obyvatelé. V celých Čechách se napočítalo 244 měst, 303 městysů a 11 878 vesnic, které měly dohromady 388 907 domů s 2 493 000 obyvateli. Praha sama měla 87 597 obyvatel. Když pak po 10ti letech se sčítání opakovalo bylo zjištěno, že v Čechách nepřibýlo ani 100 000 obyvatel.

VZPOMÍNKY NĚKTERÝCH OSOBNOSTÍ NA ZDEJŠÍ KRAJ

U příležitosti čtyřicátého výročí založení Muzea okresu hlineckého bylo Karlem Adámkem vydáno dílo: Hlinecko — kniha vzpomínek. V knize jsou vzpomínky některých osobností, které v našem regionu po nějaký čas působily a nebo zde trávily své dovolené. Z těchto vzpomínek uvádím jen určité posáže, které názorně vystihují život zdejšího lidu i činnost lidí zde přechodně působících.

PhDr. Jaroslav Goll (1846 — 1929) český historik a politik, 1875 — 1910 docent a profesor pražské univerzity, 1909 člen panské sněmovny:

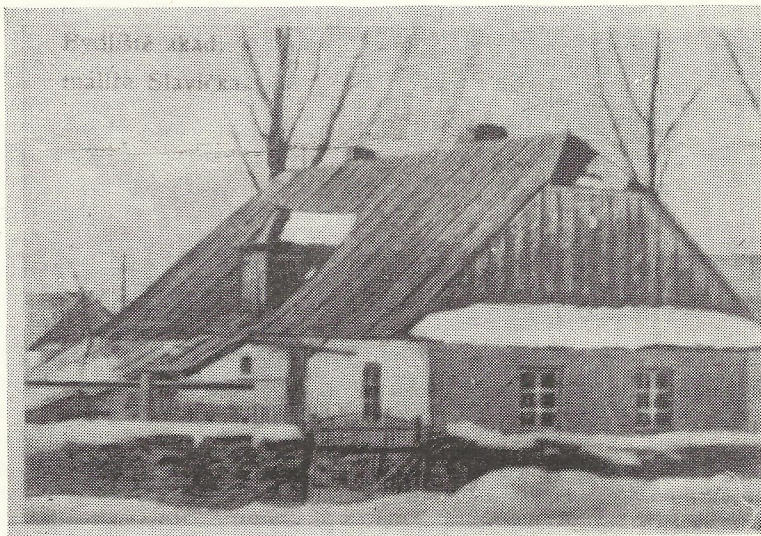
„V Kameničkách jsme byli — já se ženou a dcerou v létě 1904. Bydleli jsme s Tilschovými — profesorem Tischem a jeho rodinou, paní Annou Marií a dceruškou na faře. Na druhém konci vesnice u Voláků zůstávali Slavičkoví (akad. malíř Antonín Slaviček). Ale vídali jsme se často, tu i tam. Nejraději si vzpomínám na chvíle, kdy jsem sedával u Slavička a on maloval. Předmětem našich hovorů a také jeho otázek bylo právě Hlinecko, kraj i jeho lid, nynější poměry i minulost, nynější poměry hospodářské i těžký život jeho lidu. A také jeho duševní život, zvláště jeho náboženské myšlení a cítění.

Slaviček byl ve východních Čechách ponejprv v r. 1900, ne sice hned na Hlinecku, ale přece poblíž, u Litomyšle a ještě téhož léta u Chotěboře. Na „hory“ se dostal teprve v r. 1903, kdy počátek léta trávil ve Stříteži. Již tehdy si vyhlédl své Kameničky a pobyl tam ještě téhož roku na konci léta a na počátku podzímku.

Pak následoval druhý dlouhý a pro Slavičkovu umění plodný pobyt v Kameničkách od jara do podzímku v r. 1904. Třetí pobyt náleží roku 1905. Tehdy sice Slaviček — bylo to v srpnu — v přátelském dopise ohlašoval: „Kameničky budou brzo od nás opuštěny. Octneme se v Slavoňově u Nového Města na Moravě. Chci radikální změnu chalup i terénu. Ač jsem zde třetí rok, budu často vzpomínat na podhorskou vesničku, ale jedu, že jsem již zde příliš mnoho dělal“. Tak v psaní ze dne 1. srpna. Ale již 10. srpna čteme v jiném dopise: „Do Slavoňova nepojedeme. Najednou mi bylo úzko... Najednou mi bylo líto těch vršků, hor i lidí — byl jsem sobě jako nevděčný i k lidem i k vesničkám, mrakům, i tomu strakatému psu Balíkovi, po němž už hned předem děti plakaly při myšlence, že ho opustí...“

Slaviček chtěl se tehdy v r. 1905 s Kameničkami rozloučit, ale nemohl. Rok před tím dokonce pomýšlel na to, že by snad tam zůstal natrvalo, to jest, že by se vracel každý rok. Tyto sny netrvaly dlouho a záhy se rozpadly.

Do Kameniček přišel Slaviček ještě jednou, ale již jen na kratší návštěvu. Jemu se po Kameničkách často zastesklo. Tak čteme v jednom z jeho pěkných psaní: „Zrovna jsem dostal od faráře Selichera dopis — je tam prý zaváto, ač zima neveliká. Jiný život tam na horách, zcela jiný a našemu odchylný a v zimě zvláště.“ O něco dále v témž psaní: „Člověk se tak někdy rozteskní a hned by sedl a jel do hor, do čístejšího vzduchu, mezi ty prosté lidi.“ A tak do Kameniček přišel ještě jednou až v letní době a potom v srpnu 1907. Pobyl tam jen kratší dobu, bylo to opravdu již naposled. V r. 1908 byl Slaviček v jižních Čechách, v r. 1909 daleko na jihu u Dubrovníku, na jaře a v létě potom v severovýchodních Čechách v Německé Rybné u Žamberka. Nebylo to náhodou. Slaviček byl s rodinou v Rybné u svého přítele z Kameniček, faráře Selichara, tehdy již faráře v jiné osadě. V Rybné se Slaviček vracel k české krajině. Snad by se byla Rybná stala Slavičkovi druhými Kameničkami, kdyby tam v Rybné Slavička nestihla choroba, která ochromila jeho ruku.

*V chalupě u Voláků v Kameničkách bydlel v letech 1903 — 1907 akad.
malíř Antonín Slaviček.*

Vraťme se ještě jednou do Kameniček. Slavíček rád psával svým přátelům. Jsou to pěkné dopisy, tak pěkné, že hned po jeho smrti přátelská ruka je sebrala a vydala. Z nich vidíme co Slavíček v krajině, kterou maloval nalézal, do ní vkládal, co chtěl svým obrazem umělecky povědět.

Tak hned v dopise z prvního pobytu v Kameničkách na podzim v říjnu 1903 napsal: „To nikdo z Vás si nemůže představit, jaké dojmy se zde střídají. Jsou zde příšerné nálady, tak úžasně tmavé...“ A tyto šedivé nálady líčí Slavíčkovy dopisy nejčastěji. Např. téhož roku v dopise o měsíc dříve: „Jsem od několika dnů v Kameničkách, totiž v mracích. Šedé cáry se ženou krajinou a není viděti ani na 7 kroků. Vyhlíží to tu jako v úžasně husté mlze. Dnes v šedé náladě šel takový chudý horský pohřeb. Pár babek v červených, přes hlavu přehrnutých sukních — toho nebožtíka, jež vezl šimlík, provázelo. Ty břízy kolem silnice a šedé chuchvalce hustých mraků dělaly k tomu tak jednoduchému výjevu dekoraci. Nic není na tom, ale podivná věc! Ani nemohu vypsat, jak na mne to působí. V těch psích dnech cítí snad člověk tím spíše s chudým tím horským lidem a porozumí snad spíš oněm bédám jeho. Ale nic sentimentálního není v tom. Jen ta příroda v celé své nepřízni snad vyvolává dojmy, ne veselé ovšem, ale mohutné. Člověk je ovšem cápeček, ale jaká pomoc. Zkusím tu a tam přece něco říci, ale věru bojím se zrovna malovat.“

Z téže doby, hned prvního pobytu v Kameničkách r. 1903, je dopis, kde Slavíček sám nejlépe pověděl, proč ho ta krajina k sobě táhla a potom připoutala. V něm (je datován na sv. Václava) čteme:

„Když vidím chodit zde ty lidi dnes z kostela, v tom dešti po silnicích, jež jsou obrostlé břízkami, všude ty táhlé linie vrchů mírně svahované, v čemž jistý rytmus, tak to všechno na mne působí, jako jednoduchá národní píseň.“ A dále: „V několika jednoduchých tónech plave tu všechno. Dojmy jsou tak silné, že mohou svoji tíhou udusit. Nebo večer, když pasou zde krávy pod táhlým „Vojtěchovým kopcem“, na němž jsou dva vyhublé stromky a jen se mihají úzké pruhy políček a oranic v pestrých barvách jako fazolí, to všechno Vám je takové, že člověk vidí v dálavě nové jakési prostředky vyjadřovací, k nimž má však ještě daleko... Poznává jiné nazírání a chtěl by shrnout všechno do několika jednoduchých linií a forem s několika jen tóny, scelit tak, aby byla v tom vidět celá ta bída horských krajů v oněch rozsetých barácích se stavy a chudáky, kteří dřou za pramizerný žold 50 krejcarů denně. I slunce když na ty táhlé kopce svítí, zdá se mi, že svítí nevesele.“

Všechno se topí v červeném světle, ale je to jaksi ztrnulé a nehybné, bez radosti... Nutí ta krajina k přemýšlení. Nestane se zde člověk suverénem, nemá ani nijakých pocitů příkrých ani sebevědomých a jen zbožně hledí na šedé kůry bříz žloutnoucích již, na modré tmavé lesy a ty mihající se lidi. Má více soucitu, když vidí ustarané dědky a babky, jak se hmoždí s haldou barevných bavln na trakaři a vezou si to domů k stavu, který už čeká na tu práci...“

V dopise ze dne 10. srpna 1905 zachycen je přívětivější obraz: „Jsou zde právě žně, dnes úplně se vyjasnilo a vítr obrátil se k jihu, zase na časy. Jednotlivé kousky políček ztrácejí své žltorůžové barvy a tu i tam už i ornice se tmaví. Teprve žně tady, je vidět jak jsme tu pozadu.“

Než o tři dny později, 13. srpna, dostává se rychle obraz podzimní: „Tady máme studené sychravé dny stále stejné, které se nechťi lépsit... Jeřáby červenají a břízky žloutnou. Blíží se rychleji než v kraji, podzim. Je všechno smutné, ač mimo žit, ostatní obilí se v polích bělá. Taková divná předzvěst je v tom všem, za několik dní bude všechno dole jako smeteno a že pak přijdou dny ještě sychravější, ale už bez naděje na zlepšení. Brzo bude konec a pak nadobro s bohem. Chtěl jsem, když jsem poprvé viděl ten divný kraj více, než jsem mohl. Chtěl jsem do vnitřka života těch lidí i toho kraje.“

A z jednoho dopisu z r. 1904: „Tam i když sluníčko svítí, není tak veselo, lítá tam po těch našich horách bída. Tkalcí za bídný groš jsou zaprodáni svými výrobky židovským továrnám hlineckým... Linie

kopců ve výšce 650 m jsou už táhlé, někdy to už vypadá jako betlém... Ovocných stromů zde není, neuzraje zde ovoce. Podnebí činí lidi drsnými. Jsou jako z bronzu osmahlí větrem, dosti svalnatí, ale při bídné stravě bandorů a kysela vydrží dlouho. Mraky se tam po horách honí a je tam někdy celých 14 dní jako pod příkrovem. Vše nutí člověka ke konvergenci forem, aby vyjádřil část toho, co cítí, že souvisí se životem chudáků, kteří v drsných podmínkách v dřevěných barácích zůstávají... Ty naše chudé, chudácké kraje! Člověku z města jsou výčitkou. Všechny naše starosti, všechno co nás tíží, je přece proti jejich životu a dřině luxusem. Život náš, i skromný, je přepychem... Ty věci, jež tam udělám, budou asi čím dál drsnější..."

Bylo z vrchu mnoho citováno z dopisů Slavičkových. Na rozloučenou ještě jedno místo k dopisu z konce třetího pobytu Slavičkova na Hlinecku ze dne 3. září: „Tomuto kraji dám teď s bohem snad navždy, snad na čas. Báječný to kraj, plný střídavých protiv! Je veselý když se nad ním rozehřeje slunce a je k pláči až, když jdou šedivé mlhy po něm a kdy z mraků fičí studený vítr. To všechno sedí v něm i plno barev i nesmírně zas málo... Ten kraj, v němž jsem tolik prožil a v něm zdomácněl, v kterém jsem každého znal i jeho skoro celý život a v něm těch skromných radostí. Těšil jsem se na silničky s bílými brízkami, na baráčky a jejich Gregory, Mariňáky, Šupity, Netolické, Stodoly a jak se všichni v těch chalupách jmenují a jak jim přezdívalí. Byli to staří známí. Měl jsem vždy kolem sebe besedy, zvláště v neděli, když jsem maloval starých výmenkářů, které jsem rád poslouchal. Zmizí najednou celý ten kraj i vyhlídka z oken a šumění listů nad našim barákem rozprostřeného javora..."

Jan Selichar, farář v Kameničkách:

Rád vzpomínám těch českých horských chat, v nichž tolik běd, chudoby, práce a lopoty. Rád vzpomínám toho horského kraje, k němuž pojí se značná část mého života.

Když roku 1893 v lednu opustil jsem milé mi Hlinsko, kdež jako katecheta po 5 let jsem působil a přestěhoval se do Kameniček, těžko jsem si zvykal životu jednotvárnému. Když ta zima se svými závěsemi přikryla schoulené chaloupky a široké lány, zdálo se mi, že pod tím sněhem život pochován. Bývalo mi teskně. A přece zamiloval jsem si ty chatky i lidi v nich. Našel jsem mezi nimi záhy duše dobré a popotivé.

Anna Maria Tilschová, spisovatelka (1873 — 1957)

S manželem Tilschem, profesorem a právníkem, bydlívala společně s rodinou profesora Golla na faře v Kameničkách kolem r. 1904.

„Nebe a pláň — takový kraj! Mraky nad hlavou jako hory, že člověk pod nimi jako puntík... nic. Oči vidí na holiny, pole, luka, narezavělá pastviska s krtinami a zase luka. Jen sem tam v pláni stojí strom sám — nesmírný jako velká ruka k nebi zařatá. A uvnitř, v malinkých vesnicích na plotech režné košile, červené sukně a v otevřených dveřích utahaná ženská u stavu. A stejně jak u stavu tak u pluhu lidé i děti, když koně zas táhnou drva k štaciónu. Pomalu a těžce vrže po silnici vůz za vozem a stejným koňským krokem šlape podle něho pacholek. Ale z jara, na podzim i v létě někdy mlha leží u země, do větví a do duše tlačí, že si kočí hvízdá na opuštěnou cestu mezi lesy.

Bílá jako mléko je mlha a lezavá, že děti na pastvách hráz si urobí z drnu, k sobě si lehnou a jedno o druhé se hřeje. A nic nevidíš, když jedeš vesnicí, jen slyšíš stavy tkalců jak drkotají..."

Fara v Kameničkách z roku 1880 kde bydlívali manželé Tilschovi a Gollovi o dovolených kolem r. 1904, když v okolí Kameniček maloval Antonín Slaviček.

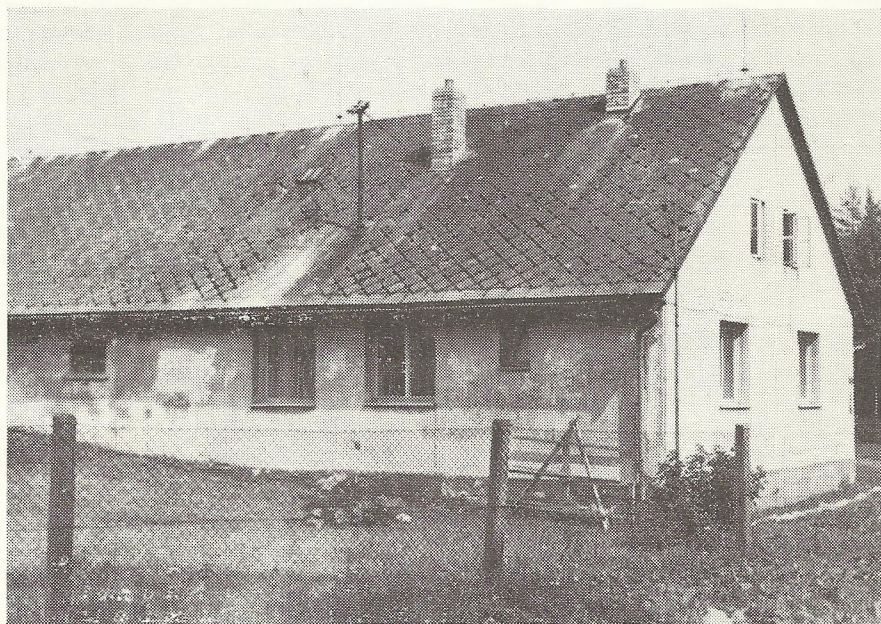
Václav Lev Andrlé, narozený v roce 1859 u Krejcara jako syn knížecího lesního v myslivně knížete Thurn-Taxisa, vzpomíná:

„Když se mnou koncem srpna r. 1859 do osamělé myslivny, nyní sešlé hájovny u hráze Krejcarského rybníka čáp přiletěl, byla osada Krejcar, ze šesti chalup sestávající, k Chlumětínu přivtělená a do Svatky přifařená, odříznutá ještě od celého světa. Několik hrbolatých, nerovných a téměř nesjízdných cest rozbíhalo se sice ku Kameničkám a ku Chlumětínu, ale většina jich ztrácela se v rozlehlých porostech knížecího heráleckého revíru. A to právem. Živí les více, než chudá políčka s tou trochou ovsa, lnu a bramborů, které často pomrzly a více než několik hubených kravek a koz, potulujících se víc než pasoucích na zakyslých mokřinách vypuštěné části rybníka, rodících pouze různé ostřice, stíny, šáchory, metlice a svými bílými vločkami slatinám tak příznačného suchopýru. Za to les! V něm byla obživa! Krejcarý za poražení a úpravu dříví, klesl na ploty kol chalup, na topení a stelivo, nějaké to poleno na šindel, ovšem vzdor vši bdělosti hajných tu a tam v roští za „lásku“ při kulturách a opravách cest a tráva „na polovic“ za vyžínování na pasekách.

Vidím je jako dnes, jak denně po hrázi kol myslivny táhnou k lesu. Muži v kazajkách a plandách režného díla veskrze domácího, v létě i v zimě stejných, nanejvýš dvojmo navlečených, barvy neurčitě, plných smoly a silně zalátaných i rozedraných, nohy v zimě hadry slamou vystlanými obalené a ruce v plátěných, obšivaných rukavicích na provázku kol krku zavěšených, na hlavě placky nebo beranice, v létě bosí nebo s dřeváky na nohou. Ženy v barvenicích a krátkých jupkách nebo kožíscích nepošitých v zimě, angoráky kol hlavy a přes bradu otočený a bačkory jako muži na nohou, v létě jen v živůtku s květovaným šátkem na babku nebo na pokos a obyčejně bosy. Pilu a sekeru přes rameno, v šátku přes ruku pověšeném několik „bandorů“ a nějakou „křesnou placku“ nebo „pekáček“ z bramborového těsta a zhusta bohužel, když bylo krejcarů, lahvičku s kořalkou a tak chodili do díla, večer pak, když mlhy valily se od rybníka přes hráz, k lesu a chalupám, pod chudými jeřáby, jílmý a kleny schouleným nebo v hluboký sníh zapadlým, když dozněl i krákot vran k „borcvince“, na „jelenku“ nebo ku „hliníkům“ na noc leh odletivším a soumrak skláněl se nad pustým sesmutnělým krajem, když odumíral den a houstla tma, tu počaly se trousiti od lesa mátožné stíny, z nichž znenáhla vylupovaly se obrysy ojíněných, umáčených, umazaných mužů spocených čel a tváří pobledlých, oddychujících těžce při vleku sáněk nebo tračků klestem obtížených a za nimi potácivým krokem plahočily se ženy, shrbené pod velikými nůsemi téhož obsahu.

A na hrázi u lesa vynořily se tou dobou zpravidla dobře mi povědomé stíny — můj otec a starý rotmistr drvařů Halamka nebo jeho zeť, výpomocný hajný Černý a držela se revize, hlavně u těch opožděných. Leccos „objeveno“, ale dobrácký otec odbýval revize takové raději řízným výtopkem než pokutami. „Co s nimi“, říkával, „vždyť nemají ani na sůl!“

Myslivna a blízké její okolí byly mým světem. Starý Halamka dobrým kamarádem, který mi kudlou z tlusté borové kůry panáky a čtvernožce vyřezával. A protože byl „krchňák“, i mne levačkou krájet naučil. Bručivá, ale dobrácká Pepka, která „z trávy“ přijdouc přinášela vždy kytici nakyslých „krejcarských jahod“, i pasák Jobek, nedostižný výrobce různých píšťal a velkých špičatých klobouků ze sítí. S ním podnikal jsem i své první lovecké exkurse na žáby v hliníkách a s připravenými stehýnky z nich pak na raky, jichž se v potůčku, naší loukou protékajícím se hemžilo a za krátkou chvíli mívali jsme jich krajáč a panečku jakých. A když na podzim přibatolila se maličká, shrbená, scvrklá babička Burešová z Heráleckých Famílií se stále zaslzenýma očima, tvářemi plných vrásek a s přeslicí na bedrech, tu nastaly krásné chvíle dlouhých večerů, kdy v čeledníku při hřejivých kamnech a mihotavém světle borové

*Hájovna, dříve myslivna u Krejcara, kde se v r. 1859 narodil Václav Lev
Andrle, syn lesního, knížete Thurn-Taxisse.*

louče do vysokého dřevěného svícnu zatknuté, dralo se peří a předla se vlákna zlatistého lnu a vyprávěny pohádky, tenkrát mne otec v pokoji u sebe neudržel.

Byla tu Burška hlavní osobou a když spustila, „Tak byl jednou jeden král...“, zapomínal jsem, že sedím na lavici v čeledníku zapadlé myslivny a kolem mne bylo všecko v královském jasu a záři...

Do tohoto nevzrušeného, klidného prostředí zabouřila v r. 1866 bouře války „bratrů s bratry“ a valení se širokého proudu Prusův po nešťastných dnech královehradeckých i do našich odlehlých zákoutí.

Již dlouho před tím zavládlo všude horečné napětí a rozčilení. Všude mluvilo se jen o „Prajzích“. Nejrušnější, fámou znetvořené a hrůzně přibarvené pověsti o hrabivosti, loupeživosti a ukrutenstvích nepřítelů, připravovaly lid o všecku rozvahu. Mluvilo se, že Prajzi seberou všecko nač přijdou a co sebrati, odvéztí a odehnati se dá. Lidé kde co mohli zakopávali, zazdívali a do hlubokých lesů odváželi a dobytek odháněli. Mladí lidé ukrývali se v horách po celé týdny.

U nás přistavoval se pokoj, vše bylo v nepořádku —těžký dubový kufr s nejcennějšími věcmi dovezen do neproniknutelných mladin potměšilých, když pak po smutně památném červenci, jehož hrůzy dala tušiti až k nám doléhající temné dunění kanonád, trosky rozprášené armády rakouské až i do našich lesů zapadly, nastaly chvíle úzkostlivého napětí.

Přední hlídka Galgócziho husarů od brigády Patričevičovy, která u Žďáru na ústupu se zastavila, pilně objížděla krajinou a ještě 9. nebo 10. července (datum již přesně nevím), o 2½ hodině ranní probudilo nás, kteří již tolikátou noc oblečení jsme odpočívali, husarská hlídka a zvěstovala, že valí se Prusové. A skutečně také s probouzejícím se jítrem, černaly se již masy pruského třetího sboru armádního na cestě od Jeníkova a Kameníček a ku krejcaru postupovaly. Byl jasný den, jako dnes to pamatuji. Slunce odráželo se a jiskřilo na zbroji a šišácích. Postoupivše na dostřel, hlídka špice předvoje obklíčily, sami se kryjíce s jehlovkami k výstřelu připravenými, obávaly se našich o nichž dobře věděly, že zde před krátkem ještě byli. Otec uveden před velitele a nasazeny mu bodáky na prsa, matka oknem vyhlížející vykřikla zděšením a já v náruči úzkostí se třesoucí Pepky plakal.

Po krátkém výslechu otec na čestné slovo, že v myslivně a blízkém lese žádného rakouského vojína není, propuštěn a nastala invaze. Za několika pecny chlebů, množství mléka, smetany, másla, tvarohu, homolek, sýra, vajec, špeku, slaniny, kuřat atd. zmizelo vše v krátké době. Matka v radosti, že Prusové chovájí se celkem solidně, snesla poslední co měla a neutřžila nic, než několik slov díky a později koš hrubostí od zadního voje, pro který samosrozumitelně nic více nezbylo. Prakticky zůstalo u nás „jako po Prajzích“, v domě nic, pole rozdupána, rozjeta, obilí a tráva zničeny. A náhrady nedostali jsme žádné“.

Hrst vzpomínek z Českomoravské vysočiny, napsal:

Dr. Josef Doubrava, biskup královehradecký:

„Biskupové královehradečtí, jsouce držiteli mensálního velkostatku v Chrasti, jsou tím z dáвна, jak i jejich titul svědčí, též gruntovními pány na Chlumu v okrese hlineckém. Tato součást biskupského panství ležícího v katastru obce Chlumu s Košinovem a obce Vortové, skládá se z lesů rozlohy 878 ha 47 a a luk 60 ha 21 a, rybníků 12 ha 34 a, rolí 19 ha 98 a, pastvin 3 ha 15 a, zahrad 77 a, půdy neplodné 1 ha 46 a, stavební plochy 47 a, úhrnem 996 ha 85 a.

Porosty lesů biskupských na úbočích českomoravské krabatiny počína za vesnicí Vortovou, popínají svah hřbetu severního, níží se k východu v kout skelné huti herálecké, vzestupující po severním svahu hřebenu jenž ohraničuje obzor na jih, snižují se opět od Kamenného vrchu ke Košinovu a směrem jihozápadním a severozápadním přecházejí přes Zalíbený a Kobylci k dědině Vortová. V klínu tomto rozložen milý obraz z pestré mosaiky střídajících se svěžích lučin, zbrázděných rolí. modrých zrcadel rybní-

ků, oživený křivolakým tokem Chrudimky, jež nedaleko prameníc, tu protéká lesy biskupskými, jedním napájí rybník Utopenec ve Vortové a pod Kobylicí spojivší se s hlavním druhým pramenem, jenž stéká svahem pod lánskou myslivnou a spadá do přehrady nad Hamry.

Tep vnějšího rušného života zasahá v ústraní toto jen spoře tepnou okresní silničky, jež od nedávna z Hlinska přes Blatno do pohorské dědiny Vortové vede a zde končí.

Někdy zahouknou sem přes skalnatá holá Hradiska, trčící v obzor na severozápadu svůj pozdrav sirény továren hlineckých. Však vzruch ten krátký zapadá hned v klín lesa a dále opět jen dumka hvozdů zní svým rytmem po zákoutí.

Ač tklivým půvabem kraje pohorského obestřena jest tato součást velkostatku chrastického, biskupové královehradečtí zřídka zavítali sem. Odlehlost kraje, 28 km od Chrasti, letního to sídla biskupského, nesjízdnost cesty a nedostatek hostinného přístřeší zdržovaly je návštěv.

Tak mījela desetiletí, aniž by biskup objevil se na svém statku v krajině této. Ujav se 12. července 1903 správy diecéze královehradecké, zatoužil jsem shlédnout pohorskou část biskupského velkostatku. Zájem můj o ní zvýšen byl obrázky budov a různých zákoutí odtud, jež shledal jsem v lesní správě.

V podvečer dne zářiového to bylo, když vyjížděl jsem poprvé v pohorské údolí vortovské. Paprsky sluneční od západu přes hřbet Hradiska padající v rozpjatou náruč vortovského hřebenu, ověšovaly temnomodré vrcholy mohutných jedlí a smrků třásněmi zlata, chvěly se v sterých odstínech na žloutnoucím se listím bučin po lesní stráni rozsetých. Průzračný vzduch čím níže, tím znatelněji houstl stříbrošedou mlhou. Pryskyřicový dech lesa smíšený s vůní schnoucích otav, zvedal se k modré obloze jako libodech večerní oběti Stvořiteli na oltáři přírody.

Uhostiv se v podkroví vortovské myslivny, spěchal jsem na pokraj lesa užít té pohorské nálady. Duha barev v jedno spojených působí dojmem čistého bílého jasu. A zde ty různé barvy, vůně v lány jako celek splývaly, plníce duši dojmem jediným, sladkého klidu a míru! Bylo mi jasno, že tento zapadlý kout dovede dýchat kouzlem, jehož mysli zbavené tíží prací a starostí a z duše vynořilo se přání, častěji užítí kruzla tohoto.

Dlouho do noci jsem pocítoval dojem klidu v spícím kraji a přání pobytu zdejší, měnilo se v úmysl je umožnit.

Na zítří z rána sešel jsem do vísky Vortové sloužit v tamní kapličky P. Marie na nebe vzaté mši svatou. Shromáždilo se v ní hojně lidu pohorského, dospělého se směsí vesnické mládeže. Svěrázný to lid, postavy nazvíce shroucené pod břemenem let a více ještě pod tíží strádání, s tváří rysů hlubokých a tvrdých, barvy přibledlé, se stopami úmorného tkalcování, ale též neblahého požitku alkoholu, jemuž na pahorčinách zdejších nezřídka lid se oddává. Strohý život pohorský, zaměstnání u stavu tkalcovského, k němuž na usnadnění výživy přidružuje se celá rodina, stírají s tváří i dítek svěžest mládí a ryjí v postavičky dětské zvěst strádání.

Víc než v tváři, lze znamenat hluboko v oku, vyhlídá z něho duše, jež dovede i přes úděl života prodrati se k sdílnosti, ožití zbožností, radostí, důvěrou a trpělivostí.

Takový byl dojem z prvního styku mého s vortovskými v kapli a po pobožnosti na obci před kaplí. Zaujal mne ten lid. Když zakrátko ubíral jsem se do lesů, spatřoval jsem jej většinou za denního jeho zaměstnání, v uzavřených okénkách dřevěných chat prohlédaly tváře tkalců a klepot stavů dušeným smutným úměrem vyzníval do vsí.“

Novorenesanční zámek — letní sídlo královehradeckého biskupa Doubravy u Vortové, postavený v roce 1906.

ŠKOLSTVÍ A KULTURNÍ ŽIVOT

Při nastoupení Marie Terezie na trůn (1740 — 1780), bylo vychovávání mládeže plně v rukou kněžských. Státu byla ponechána pouze vrchní dohlídka. Ve vyučování nebyly takové pokroky jako v západních zemích, zejména v Anglii a Francii i v některých krajích německých. Císařovna si umínila školství povznést a proto bylo třeba jeho úprav.

Po reformách provedených na vysokých a středních školách přišly na řadu úpravy obecného školství, jež bylo ve velice žalostném stavu. Obecné školy měly mít na starosti vrchnosti a města, ale těm byly břemenem. Proto školní budovy, byly-li jaké, byly chatrné a vyučování obstarával kostelník nebo dešátník propuštěný z vojny. O jejich důchody bylo velmi nuzně pečováno, takže si museli vedlejším zaměstnáním hledat další obživu. Návštěva škol byla tak nedbalá, že v celých Čechách chodilo do školy sotva 30 000 dětí. V tom všem se měla stát náprava.

Při každé farnosti měla být zřízena škola triviální, v níž se učilo třem základním předmětům — čtení, psaní a počítání. Ve větších městech vznikaly školy hlavní a v sídelních městech zemských vlád školy normální s příprávkami pro učitele. Na vyšších stupních škol však byla vyučovacím jazykem i v českých oblastech jen němčina. Za učitele měl být dosazen jen ten, kdo se vykázal vysvědčením ze školy normální a poněvadž byl ustanoven dekretem, nemohl být libovolně propuštěn. Ale o lepší hmotné postavení učitelovo nebylo novým řádem stejně valně postaráno. Plat (sobotáles) od rodičů dětí školu navštěvujících dostával jen málo a nepravidelně a byl jako dříve odkázán i na vedlejší zaměstnání. Zakazovalo se mu však dělat v létě sedlákům pastuchu.

Na sklonku šedesátých let 19. století vídeňská vláda odňala církevním orgánům právo dozírat na výchovu a vyučování mládeže ve školách a nakonec úplně zrušila konkordát s papežskou stolicí, který platil od r. 1855. Tím sice nebyl církevní vliv ze školství úplně odstraněn, neboť náboženství vyučované katechety zůstávalo nadále povinným školním předmětem, avšak převzetí dozoru nad vyučováním státními orgány bylo významným krokem k laicizaci školství.

Školské zákony vydané na sklonku šedesátých let odstranily mnohé zastaralé stránky školské soustavy, vytvořené v době tereziánské a zavedly povinnou školní docházku do 14 let. Vedle osmileté obecné školy, která stále ještě převládala na venkově, rozšířila se ve městech síť tříletých měšťanských škol, navazujících na prvních pět tříd obecné školy. Tyto školy měly již náročnější vyučovací program a výuka byla rozdělena mezi odborné učitele. Vzdělání učitelů obecných a měšťanských škol zajišťovaly čtyřleté učitelské ústavy. Vznikaly nové odborné školy — zemědělské, průmyslové a obchodní. Ke studiu na vysokých školách připravovala osmiletá gymnasia a sedmileté reálky, jejichž počet se v druhé polovině 19. století značně rozrostl.

Nejstarší písemné zprávy o školách na Hlinecku jsou z r. 1558. Tentokrát alespoň o částečnou výchovu mládeže, zejména ve větších obcích pečovali evangeličtí knězi. Mnohé písemné paměti však byly zničeny hlavně ve třicetileté válce po bitvě na Bílé hoře.

Ze sporých zpráv 16. a 17. století je nejstarší zmínka o škole hlinecké z r. 1558. Další zprávy jsou o škole ranské a o ostatních školách začínají paměti až teprve po třicetileté válce.

O škole v Kamenickách je první zmínka z r. 1782, zřízena však byla mnohem později. Nejvíce škol v hlineckém okrese bylo zřízeno za panování Josefa II. (1780 — 1790), syna Marie Terezie.

V r. 1784 bylo jednáno o stavbě školy v Jeníkově. Rozpočet na její stavbu byl sestaven 14. 3. 1784. Ry-

chmburská vrchnost slíbila, že na stavbu připíše stavebním materiálem, když se obec usnesla, že na obecním pozemku postaví svou normální školu. Ke stavbě však nedošlo.

Dle výkazu z července 1799 bylo v Jeníkově 34 dětí školou povinných, z toho 16 hochů. V červnu 1799 chodilo z Jeníkova pravidelně na školní vyučování do Kameniček 13 dětí a nepravidelně 14 dětí. Do školy v tomto měsíci vůbec nepřišlo z Jeníkova 11 dětí, z Kameniček 13 dětí, z Filipova 7 dětí a ze Lhot 5 dětí.

V které době bylo započato s vyučováním v Kameničkách není přesně známo. Je však známo, že ještě ani do r. 1819 samostatná školní budova nestála. Učilo se v učitelově stavení, které stávalo ještě za učitele Luňáčka na místě nynější fary. Když učitel Luňáček obdržel z rozbořeného bývalého dřevěného kostela zdarma dříví, v r. 1763 si postavil vlastní stavení na místě nynější školy. To potom prodal v r. 1782 za 110 zlatých svému nástupci, od něhož pak stavení bylo koupeno hrabětem Kinským za 60 zlatých.

Hrabě Kinský si vzal v r. 1819 nad školou patronát, stavení dal opravit a věnoval jej pro školní vyučování. Stavení bylo celé ze dřeva a mělo pouze jednu učebnu a jednu světnici — byt pro učitele. Protože stavení časem zchátralo, usiloval tehdejší lokalista P. Čáňa o jeho opravu. V srpnu 1850 byl vyslán do Kameniček inž. Josef Šembera, který doporučil stavbu nové školy.

Spor o patronát nad školou způsobil odklad stavby nové školy. Když dosavadní farář P. Josef Pardus podal novou žádost o opravu školy, nařídila v r. 1851 hlinecké expozitura okresního hejtmanství, aby byla škola na zimů podepřena. To určila vyslaná komise 4. a 15. května 1851.

Zatím byla pro školní vyučování pronajata místnost za 80 zlatých ročně v čp. 87, kde bylo vyučováno do r. 1852. Stará škola byla v dražbě prodána Janu Adámokvi za 102 zlatých dne 15. května 1854. Jelikož stavení čp. 87 nebylo možno později pronajmout ani odkoupit pro školní vyučování, byla pronajata jedna místnost v budově čp. 86.

Dne 29. června 1872 byla zadána stavba školy hlineckým podnikatelům, staviteli Františku Fialovi a mlynáři An. onínu Benešovi dle projektu inž. Šembery. V červenci 1872 byly kopány základy a v září 1873 byla stavba školy dokončena a na sv. Václava vysvěcena. Stavba školy stála 12 tisíc zlatých a peníze byly uhrazeny z okresního fondu.

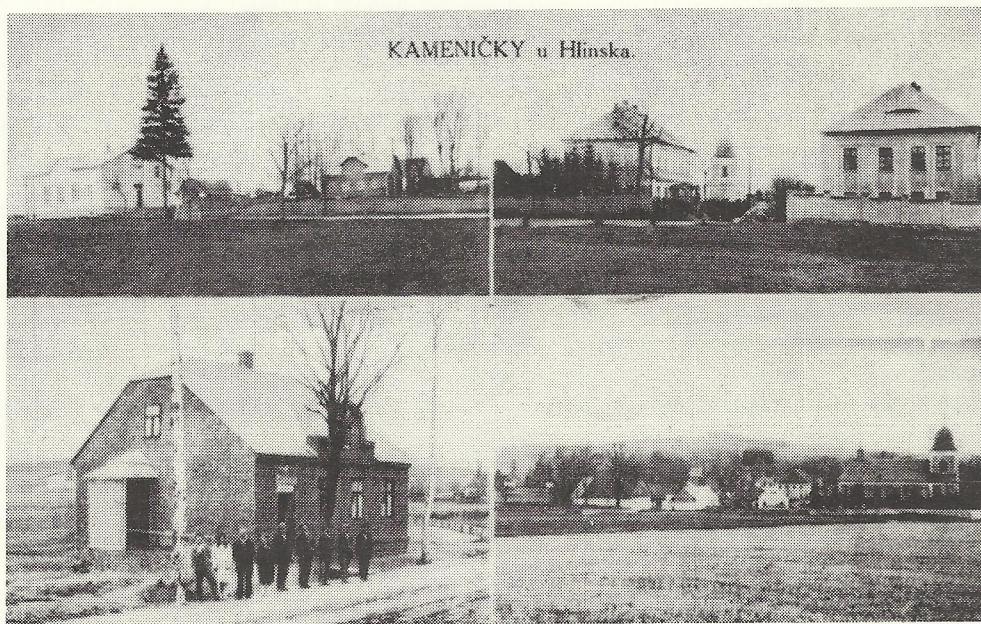
Později byla škola přestavěna na jednopatrovou a měla 3 učebny, kabinet a byt pro správce školy — 2 pokoje s kuchyní, sklep, dřevník a chlév. V letech 1877, 1880 a 1888 byly na škole provedeny některé další úpravy. Nynější stav školy je po přestavbě po druhé světové válce.

Platy učitelů byly dlouho velmi špatné a proto si učitelé museli přivydělávat jinou činností. Například učitel v Kameničkách při svém povolání tkalcoval. Po roce 1799, kdy měl učitel plat 102 zlatých 37 krejcarů, měl ještě 1 strych žita od obcí Jeníkova a Kameniček na polovic v hodnotě 2 zlaté. Od kostela měl za varhanické služby 1 zlatý 10 krejcarů, za služby mešní 1 zlatý 15 krejcarů, ze školního fondu 25 zlatých, za pohřby 4 zlaté, školné 59 zlatých a 2 krejcare, novoroční groš ze 180 stavení po 3 krejcarech. Dále obdržel každoročně 5 dolnorakouských sáhů dříví (1 rakousko-uherský sáh od konce 18. století = 3,596 m²).

V r. 1782 bylo ve škole v Kameničkách 86 žáků, v r. 1798 110 žáků, v r. 1800 110 žáků, v r. 1835 146 žáků, v r. 1845 226 žáků, v r. 1870 235 žáků, v r. 1880 248 žáků, v r. 1886 257 žáků a v r. 1889 285 žáků.

Neví se, kdo byl v Kameničkách prvním učitelem. Je však známo, že jistý Jiří Luňáček v Kameničkách mládež vyučoval, píše v pamětní knize Petr Svoboda.

Když byla původní dvoutřídní škola od 5. března 1880 rozšířena o další třetí třídu, bylo nové učitelské místo od 28. února svěřeno Františku Moravcovi.

Vpravo nahoře jara v Kameničkách z r. 1880, uprostřed věž kostela a vpravo obecná škola po přístavbě čtvrté třídy v r. 1892.

Od 1. března 1888 nastoupil jako řídící učitel v Kameničkách Augustin Racek. Založil školní pamětní knihu.

Dnem 1. září 1892 byla ve škole otevřena 4. třída.

V r. 1890 umělo v hlineckém okrese psát 6775 mužů a 6815 žen. Jen číst umělo 252 mužů a 674 žen. Ani číst a psát neumělo 2098 mužů a 2513 žen. Na sklonku 18. století bylo v hlineckém okrese 11 veřejných škol a 1 soukromá ve Svatouchu. K nim přibýly v prvních 30 letech 19. století 4 školy. V r. 1859 byly v obvodu hlineckého okresu 4 farní školy, 8 filiálních, 3 expozitury, 1 evangelická ve Svatouchu a 1 soukromá na Milovech. V roce 1837 bylo 14 škol jednotřídních a 1 dvojtřídní. V roce 1890 bylo již jen 6 jednotřídních, 2 dvojtřídní, 3 čtyřtřídní a 1 pětiletá obecná škola s 3 pobočkami, 1 měšťanská trojtřídní, 1 pokračovací s příprávkou, 2 ročníky s obchodnickým oddělením. Jednotřídní školy byly v Blatně, Dědově, Hamrech, Chlumětíně, Kladně a ve Vortově.

Koncem 18. století působilo při školách hlineckého okresu pouze 12 učitelů a 1 pomocník. Dle výkazu z r. 1859 bylo všech učitelů 21 a 1 pomocník.

V r. 1865 z náboženského vyznání převládalo mezi žactvem vyznání římsko-katolické.

Od sklonku 18. století v celé habsburské monarchii sílilo germanizační úsilí vídeňské vlády, které ve snaze vytvořit centralizovaný absolutistický stát důsledně zavádělo němčinu jako jednotný, státně administrativní jazyk pro celou říši. Němčina, jazyk vládnoucí národnosti pronikla i do nižších úřadů, do škol, kostelů a do všeho veřejného života. Vznikající rakousko-německá podnikatelská třída tento vývoj všemožně podporovala, neboť správní a jazyková centralizace odpovídala jejím zájmům. Na sklonku 18. a v prvních desetiletích 19. století dostoupilo nebezpečí poněmčení českých zemí vrcholu.

K poněmčování bylo náchylné hlavně zámožné měšťanstvo, jež se snažilo hospodářsky i společensky se povznést na úroveň vládnoucích tříd. Nositeli národního uvědomování byli zpočátku hlavně příslušníci maloměšťanstva, řemeslníci a inteligence, učitelé, studenti, úředníci, advokáti, kněží. Mezi prvními podnikateli národně citícími byli mlynáři a sedláci.

Pro povznesení kulturní úrovně lidu vykonali mnoho lidoví čeští spisovatelé, kteří v popularizujících článcích a brožurách psaných prostým jazykem, seznamovali nejširší vrstvy s novými výrobními technikami, s dokonalejšími způsoby hospodaření, zdravotní péčí, výchovou mládeže.

Také divadlo a hudba působily mocně na probouzející se národní uvědomění a cítění. Lepší předpoklady pro rozvoj osvětové a kulturní činnosti vytvořilo i rozšíření práv spolkových, shromažďovacích a tiskových po vydání prosincové ústavy v r. 1867. Třebaže záhy dolehly na české národní hnutí nové vlny perzekuce, bylo umožněno založení mnoha dalších kulturních spolků a usnadněno pořádání osvětových přednášek, divadelních večerů, koncertů, výstav i vydávání nových knih a časopisů.

V sedmdesátých a osmdesátých letech se rychle rozrostly spolkové, osvětové knihovny, jež byly zakládány v malých městech. Velké obliby nabýly v té době i ochotnické spolky divadelní a pěvecké. Značně se v tomto období rozvinula i česká publicistika.

V sedmdesátých letech počal rozvíjet své epické umění např. Alois Jirásek (1851 — 1930) se svými historickými romány, které ukazovaly sílu lidového odporu v nejtěžších dobách národního ponížení a houževnatost národních buditelů v době osvobozené.

V hlineckém okrese nejvíce spisů bylo vydaných od Karla Adámka, syna jeníkovského rodáka. Karel Adámek (1840 — 1918) byl politik a publicista, poslanec českému sněmu (1881 — 1913), říšské rady (1789 — 1900), od r. 1907 člen panské sněmovny ve Vídni. Od zřízení okresních zastupitelstev v r. 1865 byl starostou okresního zastupitelstva. Stál v čele agitace pro stavbu dráhy Pardubice — Německý Brod.

Sdružení katolické mládeže v Jeníkově v r. 1934.

Byl čestným předsedou národopisné výstavy československé v r. 1895, starostou muzea okresu hlineckého, spoluzakladatelem „Svantovíta“, Sokola a jiných spolků.

Budování Národního divadla inspirovalo celou generaci českých muzických a výtvarných umělců. V sedmdesátých letech vznikly slavné opery Bedřicha Smetany „Libuše“, „Hubička“, „Tajemství“ a jeho cyklus symfonických básní „Má vlast“. Brzy nato vstoupil do období vrcholného tvůrčího rozmachu Antonín Dvořák (1841 — 1904), proslavivše se zejména svými „Slovanskými tanci“.

Velkou působnost v životě veřejném a spolkovém, hlavně v literárně uměleckém se v hlineckém okrese zabýval bratr Karla Adámka, Bohumil Adámek nar. 8. 11. 1848.

V širší známost vešel pětiaktovou-truchlohrou „Salomena“, která byla vybrána z 35 konkurujících dramát pro zahajovací činnost představení v Národním divadle v Praze 19. 11. 1883.

Od r. 1867 se v okrese hlineckém rozšiřují přičiněním okresního zastupitelstva odborné spisy a časopisy, obcím se bezplatně poskytují Hospodářské listy, podporují se hospodářské a čtenářské besídky, jež byly nejdříve zřízeny v Chlumě, Holetíně, Jeníkově, Kameničkách, Vojtěchově, Herálci, Svatce, Svratouchu a dbá se o to, aby taková vzdělávací sdružení byla založena postupně ve všech obcích. I školním knihovnám byly darovány cenné knihy.

Působením a přispíváním okresního zastupitelstva bylo v r. 1874 zřízeno Muzeum okresu hlineckého, v němž se postupně soustřeďují památky okresu. Při muzeu byla také zřízena velká knihovna a zvláště knihovna hopsdářská. V roce 1907 přičiněním okresního zastupitelstva byla povolena stavba hospodářské a hospodyňské školy v Hlinsku.

I v Jeníkově byla založena obecní knihovna a byly pořádány přednášky zvláště z oboru zemědělského. V obci byl založen ochotnický divadelní kroužek, který vyvíjel svoji činnost hlavně v zimním období a většinou pod patronací „Skupiny sdružení katolické mládeže“ ve které se sdružovala většina mládeže v obci. Tato mládežnická skupina vyvíjela poměrně úspěšnou kulturní a osvětovou činnost po první světové válce a pod její patronací byly každoročně pořádány různé folklorní a zábavní akce za podpory většiny obyvatelstva obce. V této činnosti se dost aktivně angažoval i místní „Sbor dobrovolných hasičů“.

V době okupace spolková a kulturní činnost ustala. Po osvobození v r. 1945 byl kulturní život na čas ochromen centrálním rozhodnutím o likvidaci dřívějších spolků, včetně kulturních.

V nové struktuře se měla vyvinout zájmová činnost v organizacích NF a prostřednictvím ZV ROH v závodech a podnicích. Měla se vytvářet osvětová zařízení národních výborů, osvětové besedy aj. kulturní činnost. Tento úkol na sebe také částečně převzal nově utvořený Svaz mládeže. Jeho činnost však v obci dosti stagnovala až do nedávné doby.

V současné době nic nestojí v cestě tomu, aby stagnující kulturní činnost se dále rozvíjela. Jsou neomezené možnosti obnovy tělovýchovné činnosti v rámci různých sportovních klubů, Sokola, Orla či Skautů. Nic nebrání znovuzaložení dalších různých spolků, jako spolků chovatelů, zahrádkářů, včelařů apod. Mohl by se rozšířit kolektiv lidových výtvarných umělců i když jejich činnost se v Jeníkově již rozvíjí a někteří místní rodáci již pořádají své samostatné výstavy.

Chválihodné by bylo obnovení kroužku hudebního a navázat tak na bývalou činnost Vodičkovy kapely, obnovení kroužku divadelního či pěveckého a tanečního.

Vzácností by bylo založení „Síně tradičního staročeského nářadí, nástrojů a pomůcek“ užívaných v obci v minulosti. Byla by to podívaná pro turisty i pro místní mládež a obyvatele i z okolí.

Veškerá tato činnost by mohla mít příznivější podmínky proto, že v obci je již dost středoškolsky a vysokoškolsky vzdělaných mladých lidí, kteří by se mohli chopit iniciativy v zájmu jen namátkově uvedené ušlechtilé činnosti.

Bývalá hospodářská a hospodyňská škola v Hlinsku postavená v r. 1908 dle projektu inženýra Karla Votrubce z Prahy. Jejími absolventy bylo i několik jeníkovských rodáků..

Na hospodářském vývoji Hlinecka se od r. 1871 podílí železnice Pardubice — Hlinsko — Havlíčkův Brod.

Počátek snahy, aby tato železnice byla postavena vzešel v r. 1862 v Hlinsku. Po několikaletém jednání, které vedl tehdejší okresní starosta Karel Adámek, syn průmyslníka a jeníkovského rodáka Jana Adámka, se podařilo stavbu zajistit a urychlit.

Před tím, než byla stavba železnice uskutečněna, byly nejbližší železniční stanice zdejšího okolí při cestě do Prahy Pardubice, při cestě do Brna a Vídně Uhersko, Zámorsk a nebo Svitavy.

Veškeré suroviny, materiál a výrobky do zdejšího kraje byly přepravovány formanskými vozy, což bylo velmi nákladné a zdoluhavé. Tím byla výroba velmi zdražována a konkurence závodů zdejšího regionu stěžována. Za těchto poměrů se průmysl na Hlinecku také nemohl rozvíjet a byly obavy, že i ten dosavadní bude zanikat. Postavení železnice nastal obrat k lepšímu.

Hned na počátku však výhodnost dráhy pro Hlinecko byla ohrožena. Někteří velkostatkáři s knížetem Auerspergem včele, měli největší zájem, aby železnice od Chrudimě vedla k Slatiňanům a Nasavrckům, dále pak údolím Doubravky k Malči a dále. Kníže Auersperg měl přirozeně největší zájem, aby trasa vedla přes jeho panství na Nasavrcku. Pražská Obchodní komora však na základě připomínek hlineckého okresního výboru uznala, že při stavbě dráhy od Pardubic k Jihlavě musí být brán zřetel na město Hlinsko.

Po novém požadavku knížete Auersperga vláda dala souhlas k trasování opět od Chrudimi k Slatiňanům a dále Auersperskými državami k Nasavrckům, Trhové Kamenici a dále.

Trasující inženýři již byli ubytováni v Nasavrkách a v Trhové Kamenici, s pracemi započali a bylo již rozhodnuto o umístění nádraží. V této kritické době došlo pod vedením jeníkovského rodáka a hlineckého průmyslníka Jana Adámka a dalšího průmyslníka Františka Malinského k silné agitaci ve prospěch Hlinska. Okresní starosta Karel Adámek byl vyslán do Vídně a podařilo se mu tehdejšího tajemníka, později ředitele stavby severozápadní dráhy Hellwaga přesvědčit o důležitosti vedení tratě hlineckým okresem. Po návštěvě okresního starosty Karla Adámka ve Vídni, přijel tajemník Hellwag dle daného slibu do Hlinska a po osobní prohlídce trasy nařídil měření, které řídil inženýr Jan Kaftan od Chrudimi ke Skutči a Hlinsku.

Trasování při tehdejších podmínkách a s ohledem na nepříznivé podmínky terénu a při prudkém stoupání horským pásmem od Chrasti k Hlinsku nebylo snadné.

Od Chrasti dráha stoupá na rozhraní nad Hlinskem z 293,9 m na 590,6 m a mezi Hlinskem a Holetínem dokonce na 598,0 m.

Předběžné práce spojené s přípravou stavby byly zahájeny v roce 1865. Stavba dráhy byla započata 15. 8. 1869 u Hlinska. První vlak přijel do Hlinska od Pardubic 16. 5. 1871 před polednem a byl slavnostně uvítán. Slavnostní projev měl okresní starosta Karel Adámek, který také přivítal ředitele stavby dráhy Hellwaga z Vídně.

Dnes je zbytečné mluvit o tom, jakou důležitost mělo rozhodnutí vést dráhu přes Hlinsko.

Nedostatečné silniční spojení v okrese bylo velkou překážkou veškerého rozvoje Hlinecka.

V první polovině 19. století byla v okrese jediná tzv. erární silnice, a to od Kladna přes Hlinsko k Chlumu, postavená v letech 1816 — 1823 s kamenným mostem přes Chrudimku v Hlinsku. Most byl postaven v r. 1832.

V letech 1836 — 1848 byla postavena další silnice v okrese, a to od erární silnice k Holetínu na místě vozové cesty. Od Holetína silnice dále pokračovala do Rané a dále k Rychmburku. Byla vybudována ještě v rámci roboty.

V dalším období pak byly budovány další okresní silnice. Náklady na jejich budování byly veliké, protože se musely budovat od základu. Cesty, které byly před tím, byly budovány robotou, bez štětu jako prozatímní většinou s dřevěnými propustky a mosty.

Při velké povodni 12. a 13. srpna 1880 byly strženy dřevěné mosty přes Chrudimku pod Bubencem, v Blatně a v Hlinsku.

O stavbě silnice z Hlinska do Svatky bylo jednáno u c. k. okresního úřadu v Hlinsku 27. 5. 1862 a bylo usneseno provést před stavbou a projektováním místní šetření. Při tomto šetření dne 13. 6. 1863 bylo stanoveno, že se má tato silnice napojit mezi Svatkou a Herálcem na silnici Svratecko-heráleckou.

Stavba silnice z Hlinska do Kameníček v délce 5433 m stála 27 215,70 K a z Kameníček ku Svatce v délce 3123 m stála 16 789,28 korun.

POŠTY

Na Hlinecku bylo v první polovině 19. století poštovní spojení velmi nedostatečné. V roce 1830 — 1831 byla v Hlinsku zřízena pěší pošta do Rychmburku. V 1848 — 1849 bylo zavedeno jízdní poštovní spojení z Hlinska s Chotěboří a později s Nasavrkami. Prvá jízda poštovní dvoukolky v Hlinsku byla oslavována jako velká událost. Ustavené okresní zastupitelstvo se počalo intenzivně starat o zdokonalení poštovního spojení. Pošta v Kameničkách byla uvedena do provozu 10. 11. 1873 a od 1. 8. 1875 měla pěší spojení do Hlinska. V té době byly také zřízeny pošty ve Svatce, Chlumětíně, v Rané a v Holetíně. Všechny obce byly postupně spojeny poselnými poštami. V r. 1873 byla v Hlinsku zřízena telegrafní stanice, která měla spojení s dalšími čtrnácti stanicemi. Mezi nimi byly i Kameničky. Do 10. 3. 1879 projížděla pošta s koňským potahem jednou denně ze Svatky přes Kameničky a Jeníkov do Hlinska. Do roku 1882 již bylo poštovní spojení rozšířeno o jedno pěší spojení. Od roku 1894 bylo již trojí jízdní spojení. V období před druhou světovou válkou několik let zajišťovala přepravu pošty několikrát denně soukromá autobusová firma Felcman ze Svatky.

Kamenný most přes Chrudimku na státní silnici III. tř. u Vortově, postavený ve druhé polovině 19. století.

Budova pošty v Kameničkách z r. 1873.

Kulturní vývoj v období raného feudalismu je charakterizován především zápasem doznívajícího pohanství a nastupujícího křesťanství. Křesťanství bylo zpočátku omezeno jen na tenkou vládnoucí složku společnosti a širší vrstvy si dosti dlouho zachovávaly mravy a zvyky pohanské, jako bylo uctívání soch pohanských bůžků, posvátných hájů a studánek, zabíjení obětních zvířat aj.

Ještě v 11. a 12. století panovníci vydávali přísná nařízení proti zbytkům pohanských kultů, jež se v lidu houževnatě udržovaly. Církev některé ze starých obřadů pohanské doby přijala a upravila je k potřebám křesťanství. O staroslovanském pohanském náboženství se dochovala jen zlomkovitá svědectví. Ani z předkřesťanské lidové slovesnosti se kromě pozdějších zápisů některých bájí a pověstí nezachovalo téměř nic. Svědky předkřesťanské doby na Hlinecku jsou Perničky s jejich obětními kameny.

Když se po českém východě rozšířila křesťanská víra, náleželo Hlinecko k vysokomýtskému děkanátu. Až do r. 1349 patřil vysokomýtský děkanát pod biskupy a arcibiskupy pražské. K vysokomýtskému děkanátu v tu dobu patřilo 39 osad.

V r. 1350 byla v Kameničkách pouze plebánie (menší fara) se zastupujícím farářem a sloužila jako filiálka k Hlinsku. Byl zde i malý dřevěný kostelík.

V letech 1349 — 1351 byl vysokomýtský děkanát spolu s některými dalšími z pražské diecéze vyčleněn a přivtělen k diskupství litomyšlskému, které bylo zřízeno v r. 1344 a zaniklo v době husitských válek.

Hrad Rychmburk a celé jeho panství byl dobyt v r. 1425 Sirotky a opanován husity. Za Jana Parduse z Vratkova byly již na celém panství a na všech jeho farách v r. 1740 kněží pod obojí. Na celém panství bylo jen 80 katolíků a ostatní obyvatelstvo bylo utravvistické.

O kněžstvu z 15. a 16. století je na Hlinecku zpráv málo, neboť za katolické reformace byly zničeny veškeré paměti na husitskou dobu.

Po bitvě na Bílé hoře v r. 1620 byly Kameničky po nějaký čas bez duchovní správy a byly přifařeny k Hlinsku. V r. 1624 byli všichni nekatoličtí kněží z Čech vypovězeni. Katolická reformace byla ve druhé čtvrtině 17. století prováděna velmi usilovně, ale narážela v podhorských dědinách na tuhý odpor, takže, naprostého úspěchu nikdy nedocílila.

V Hlinsku byla fara předána prvnímu katolickému knězi Janu Hájkovi Litomyšlskému v r. 1624, který v tomto roce založil matriky. Od té doby jsou také matriky zachovány.

Až do r. 1640 byla hlinecká duchovní správa jako filiální připojena ke Skutči. Teprve v r. 1675 zde byla zřízena fara. V r. 1673 byly k hlinecké farnosti připojeny osady: Blatno, Hamry, Studnice, Vítanov, Kouty, Kameničky, Jeníkov, Chlumětín, Kladno, Dědová, Krouna, Mrákotín, Ofenda, Horní a Dolní Holetín, Srní, Svratka, Včelákov, Svratouch, Rybná a Rychnov.

Od r. 1694 působila při hlinecké faře řada pomocných kněží. V r. 1779 byl v Hlinsku 1 farář a 2 kaplani.

V r. 1786 byla v Kameničkách zřízena opět lokálie (menší fara) a fara byla zřízena v r. 1855, ke které patřily osady: Kameničky, Filipov, Jeníkov, od hlinecké fary se připojily Lhoty a Dědová a od Krucemburku (Křižové) Vortová.

Hlinecká a okolní kolatury byly v r. 1784 z pražské diecéze připojeny k biskupství královehradeckému, které bylo nově zřízeno.

Na ČM vrchovině nedosáhla rekatolizace nikdy plného úspěchu. Na mnoha místech se udržovalo

evangelické vyznání (Poličsko, okolí Krouny aj.), vznikaly sekty blouznivců. V r. 1781 po vydání tolerančního patentu císařem Josefem II., přestupovaly celé vsi k českobratrské víře.

Rozsáhlé území bylo dějištěm přípravy tzv. helvetské rebélie v letech 1796 — 1797 (Bystřicko, Jimramovsko, Novoměstsko, Žďársko, Poličsko, Litomyšlsko a Rychmbursko) jejíž vůdcem byl Jan Makovský z Pusté Rybné.

V r. 1880 bylo v Jeníkově 554 obyvatel a z toho 548 katolíků a 6 evangelíků. V r. 1890 zde bylo 583 obyvatel, z toho 575 katolíků a 8 evangelíků. V celém hlíneckém okrese bylo v r. 1880 18 991 obyvatel, z toho 16 786 katolíků, 2007 evangelíků a 175 židů. V r. 1890 bylo v okrese celkem 19 207 obyvatel, z toho 17 239 katolíků, 1 829 evangelíků a 116 židů.

Izraelitů bývalo v okrese málo. Byly doby, kdy nebyl v celé krajině ani jediný žid. Židé byli v zemi pouze trpěni a byli ze země často vypovídati. V r. 1542 vypověděl Ferdinand I. židy „na vždy a na věčné časy“, z celého království českého. V r. 1714 byla zřízena zvláštní komise „ku vyhlazení židů“. Na panství rychmburském byla v 16. století jediná rodina židovská ve Skutči.

V r. 1880 bylo v Dědově 5 židů, v Herálci 14, v Hlinsku 70, v Holetíně 7, v Chlumu 6, v Kameničkách 2, v Kladně 7, ve Vítanově 2, ve Svratce 44, ve Vojtěchově 6, ve Vortové 3, v Rané 9.

V r. 1890 bylo v Dědově 5 židů, v Herálci 5, v Hlinsku 43, v Holetíně 7, v Chlumu 5, v Kameničkách 10, ve Vítanově 2, ve Svratce 25, ve Svratouchu 5, ve Vojtěchově 6, v Rané 2.

Kostel v Kameničkách byl postaven v letech 1764 — 1766 a nynější fara byla postavena v r. 1880. Kostel byl postaven na místě starého dřevěného kostelíka, který měl zděný jen presbytář. Věž je z r. 1830, dříve byla pobyta šindelem, později taškami a nyní plechem. Stará věž měla 2 bání, lucernu a nahoře kohouta. Vížka nad presbytářem pro sanktusník je z r. 1891. V kostele je oltář nejsv. Trojice s obrazem z r. 1842 od malíře Voříška.

Poboční oltář s obrazem sv. Josefa je od malíře Umlaufa z Kyšperku (Letohradu). V r. 1896 byl postaven druhý boční oltář P. Marie. Řezbářská výzdoba je od V. M. Vejrycha z Hlinska. Křtitelna i kazatelna jsou novější. Sakristie je klenutá a hlavní loď má rákosový strop. Křížová cesta je z r. 1854.

Před kostelem jsou umístěny sochy sv. Jana Nepomuckého, sv. Floriána a kříž z náměstí v Hlinsku. U vchodu kostela je hrob faráře Parduse, nar. 1. 2. 1801 v Přelouči, který zemřel ve věku 91 let v Kameničkách. Byl významnou osobností a v literatuře jej zachytil K. V. Rais, působící v Kameničkách jako učitel. Nedaleko kostela je památník padlých v první světové válce od akad. sochaře Karla Lidického, hlíneckého rodáka.

Kostel v Kameničkách postavený v letech 1764 — 1776.

NĚKOLIK ÚDAJŮ Z PAMĚTNÍ KNIHY OBCE

Pamětní kniha obce Jeníkova byla založena v roce 1923. Usnesením obecního zastupitelstva ze dne 4. února 1923 byl ustanoven kronikářem Jan Laštůvka, tkadlec z Jeníkova, narozený 14. května 1891.

1. Na frontách světové války v letech 1914 — 1918 padli rodáci z Jeníkova:

1. Fratišek Zavřel, ženatý z čp. 53 — padl v r. 1914
2. František Hovorka, ženatý z čp. 29 — padl v r. 1915
3. Josef Pešek, ženatý z čp. 82 — spáchal sebevraždu při cestě na frontu v r. 1915
4. Antonín Adámek, svobodný z čp. 1 — padl v r. 1915
5. Emil Pešek, svobodný z čp. 89 — padl v r. 1915
6. František Vodička, svobodný z čp. 51 — padl v r. 1915
7. Antonín Bokvaj, svobodný z čp. 95 — padl v r. 1915
8. Josef Řezníček, ženatý z čp. 8 — padl v r. 1916
9. Josef Laštůvka, ženatý z čp. 73 — padl v r. 1916
10. Václav Zacharjevič, ženatý z čp. 40 — padl v r. 1916
11. František Mudroch, svobodný z čp. 41 — padl v r. 1916
12. Karel Bohatý, svobodný z čp. 87 — padl v r. 1916
13. František Drahoš, ženatý z čp. 90 — padl v r. 1916
14. Tomáš Vodička, ženatý z čp. 80 — padl v r. 1917
15. Antonín Brázda, ženatý z čp. 31 — padl v r. 1918
16. Karel Pešek, svobodný z čp. 62 — padl v r. 1918
17. František Teplý, svobodný — padl v r. 1918
18. Josef Štorek, ženatý z čp. 5 — padl v r. 1918

2. V roce 1885 byl v Jeníkově založen sbor dobrovolných hasičů a přihlášen k hasičské župě.

3. V roce 1900 byla na náklad obce postavena kaple na místo dřevěné zvoničky a k ní přistavěno hasičské skladiště.

4. V roce 1901 byl založen nový sbor dobrovolných hasičů a starostou sboru byl zvolen František Bartůněk, starosta obce z čp. 27.

5. V roce 1901 byla zakoupena nová ruční stříkačka pro místní hasičský sbor na kolovém podvozku na koňský potah za 910 zlatých.

6. V roce 1908 byl v Jeníkově vybudován všeobecný hřbitov a 28. 9. 1908 byl vysvěcen. Prvním pohřbeným byl Jan Vaško z čp. 94.

7. V roce 1913 byl postaven obecní domek pro místní chudé a nemocné. Měl 2 místnosti, chodbu a záchod.

8. V roce 1929 se konaly volby do Národního shromáždění ČSR. K volbě se v Jeníkově dostavilo 304 voličů, z toho 148 mužů a 156 žen.

Pro čsl. stranu lidovou bylo odevzdáno 152 hlasů, pro čsl. stranu národně socialistickou bylo odevzdáno 52 hlasů, pro čsl. sociální demokracii bylo odevzdáno 50 hlasů, prorepublikánskou stranu bylo odevzdáno 32 hlasů a straně živnostenské bylo odevzdáno 6 hlasů.

9. V zimě v r. 1929 byly abnormální mrazy, mnoho stromů pomrzlo a v létě nastala tropická vedra.

10. Dne 30. 6. 1929 dostavěl v Jeníkově novou budovu čp. 105 obchodník Čeněk Pátek a dne 8. srpna 1929 otevřel obchod smíšeným zbožím.

11. Ve dnech 25., 26. a 27. října 1930 napadlo mnoho mokrého sněhu a za doprovodu silného větru byly v širokém okolí polámány lesy až na 95 %. Protože by místní a okolní obyvatelstvo nestačilo v polámaných lesích dřevo včas zpracovat, bylo do lesů hraběte Thurn-Taxisa a lesů biskupských najmuto mnoho lesních dělníků ze Slovenska i z Podkarpatské Rusi. Mnozí přitransportovali i s koňskými potahy. Mzdy za lesní práce však byly velmi nízké a tak se stávalo, že mnozí z těch, kteří sem přijeli s koňskými potahy, byli nuceni koně prodat a odjeli domů bez nich. V Lánech byla narychlo postavena parní pila na řezání dříví z polomů.

13. V roce 1934 bylo v obci 13 benzinových motorů na pohon mlátiček a řezaček na píci na místo žentourů uváděných v chod koňskými nebo kravskými potahy. V obci bylo také 1 nákladní auto, které vlastnil místní obchodník Čeněk Pátek z čp. 105. Vlastnil také stáčírnu piva z pivovaru v Golčově Jeníkově a pivo rozvážel do okolních hostinců a obchodů.

14. V Jeníkově bývala od nepaměti na návsi proti čp. 35 dřevěná zvonička až do r. 1901, kdy byla postavena nová kaple se zvonkem.

15. V roce 1935 byla provedena oprava kapla nákladem 9800 Kč. V tom nebyly započítány brigádnické práce, písek, dřevo a zakoupení zvonku. Nový obraz v kapli, sv. Václav na koni, věnovali manželé Laštůvkovi z čp. 7, majitelé zdejšího obchodu smíšeným zbožím a hostince. Obraz je od akademického malíře Šmídry a stál 7800 Kč.

16. V téže roce byla zakoupena nová motorová stříkačka na dvoukolovém podvozku na pneumatikách za 23 000 Kč.

17. Dne 22. 5. 1938 se konaly obecní volby. Jednotlivé politické strany obdržely následující počet hlasů:

č. 1 republikánská strana	44 hlasů
č. 2 — sociálně demokrat. strana	30 hlasů
č. 3 — národně socialistická strana	48 hlasů
č. 4 — strana lidová	181 hlasů

Celkem bylo 339 voličů, z toho jich 24 nevolilo a 12 hlasů bylo neplatných.

Starostou obce byl opět zvolen Alois Bartůněk z čp. 27.

18. Dne 20. 9. 1938 se v Jeníkově vyskytl první případ dobytčí nakažlivé nemoci — slintavky a kulhavky u Václava Adámka v čp. 1. Odtud se nemoc dále šířila po celé obci. Nemocí podlehl 12 kusů hovězího dobytka. Zdechliny byly zakopávány na mrchovišti u „Podlesí“.

19. Dne 24. 9. 1938 byly v obci vyvěšeny mobilizační vyhlášky, dle kterých musel každý voják v záloze do 40ti let narukovat do 6ti hodin ku svému vojenskému útvaru. Z Jeníkova celkem narukovalo 49 vojáků v záloze kromě 5ti vojáků v aktivní službě. Po odstoupení Sudet Němcům se vrátili zpět všichni vojáci, ovšem se špatnou náladou, že došlo ke zradě našich tzv. spojenců — Anglie a Francie.

29. V roce 1946 při uskutečňování osídlení pohraničí po odsunu Němců se z Jeníkova vystěhovaly tyto rodiny:

1. Jan Drahoš z čp. 11 — zemědělec
2. Jan Laštůvka z čp. 65 — zemědělec
3. Jan Chmelík z čp. 109 — zemědělec
4. Karel Jelínek z čp. 7 — zemědělec
5. Jan Moučka z čp. 74 — obuvník
6. Jan Zavřel z čp. 40 — zedník
7. Josef Adámek z čp. 97 — zemědělec
8. Josef Laštůvka z čp. 98 — kovář

9. Alois Laštůvka z čp. 98 — kovář
10. Antonín Klapka z čp. 98 — dělník
11. Josef Fiala z čp. 104 — kovář

21. V červnu 1946 došlo k změně místního národního výboru. Místo dosavadního paritního zastoupení stran Národní fronty, bylo složení národních výborů upraveno podle výsledků voleb do Ústavodárného národního shromáždění, které se konaly 26. 5. 1946. V Jeníkově bylo zvoleno 15 členů místního národního výboru v tomto složení:

1. Brázda František z čp. 31
2. Bartůněk Alois z čp. 27
3. Řezníček Josef z čp. 8
4. Adámek Václav z čp. 1
5. Zavřel Josef z čp. 71
6. Málek Josef z čp. 42
7. Staněk František z čp. 47
8. Dřevíkovský František z čp. 50
9. Kyncl Václav z čp. 87
10. Vodička Leopold z čp. 82
11. Zavřel František z čp. 53
12. Brázda Rudolf z čp. 94
13. Žák Ladislav z čp. 3
14. Pražák Alois z čp. 25
15. Sklenář Josef z čp. 111

Do funkce předsedy MNV byl zvolen František Brázda z čp. 31 a místopředsedou Josef Málek z čp. 42. Dalšími členy rady NV byli zvoleni Václav Kyncl z čp. 87, Václav Adámek z čp. 1 a Josef Sklenář z čp. 111.

22. V roce 1947 byly vykupovány zemědělské produkty za tyto ceny:

- 1 q žita za 510,— Kčs
- 1 q pšenice za 600,— Kčs
- 1 q ječmene za 490,— Kčs
- 1 q ovesa za 425,— Kčs
- 1 q konzumních brambor za 150,— Kčs
- 1 q sadbových brambor za 250,— Kčs

23. Dne 25. 6. 1948 po 18 hodině se přehnala přes Jeníkov bouře s deštěm a krupobitím, což způsobilo mnoho škod na polích a ovoci.

24. V únoru 1949 byla provedena změna ve vedení MNV. Předsedou byl zvolen Josef Málek z čp. 42 a místopředsedou Václav Kyncl z čp. 87. Dalšími členy rady MNV byli zvoleni František Zavřel z čp. 53, František Navrátil z čp. 30 a Alois Jelínek z čp. 13.

25. V roce 1949 byl v obci vybudován místní rozhlas nákladem 66 116,— Kčs a tím bylo ukončeno dlouhodobé vyrozumívání občanů bubnem. Dále byla provedena regulace místního potoka po obci až po rybník u kaple.

26. V roce 1953 byly zrušeny potravinové lístky zavedené u nás začátkem okupace Čech a Moravy. Dne 31. května 1953 byla provedena měnová reforma.

27. 16. 5. 1954 byly konány volby do národních výborů. Na zasedání pléna NV v Jeníkově byl zvolen

předsedou MNV Josef Málek z čp. 42 a místopředsedou Václav Kyncl z čp. 87. V témže roce byla vyasfaltována místní komunikace od Pátkova obchodu na dolní Jeníkov.

28. V roce 1956 dostávali zemědělci a JZD za vykupované zemědělské produkty po měnové reformě v r. 1953:

za 1 q pšenice 120,— Kčs

za 1 q žita 80 — 90,— Kčs

za 1 q ovesa 48 — 50,— Kčs

za 1 q konzumních brambor 18 — 20,— Kčs

za 1 kg jatečného skotu — živé váhy 3 — 8,— Kčs dle jakosti

za 1 kg vepřového — živé váhy 6,— Kčs

za 1 litr mléka 0,90 — 1,10 Kčs

29. Dne 17. srpna 1956 ve večerních hodinách se přehnala přes Jeníkov silná bouře s větrem a krupobitím. Protože byly právě žně, vznikly velké škody na obilí.

30. V roce 1958 byla přestavěna obvodová zeď kolem hřbitova, protože původní cihelná z r. 1908 již byla značně poškozena. Na materiál a práce bylo národnímu výboru poskytnuta ONV v Hlinsku částka 11 tis. Kčs. Pmocné práce byly provedeny brigádnicky.

31. 26. 3. 1958 bylo v Jeníkově založeno Jednotné zemědělské družstvo a od 1. 4. tr. začalo společně hospodařit. Hektarové výnosy v roce 1958 byly u žita 15 q, u pšenice 11 q, u ovesa 15 q, ječmene 15 q a u brambor 67 q. Prvním předsedou JZD byl zvolen Antonín Gregor z čp. 12 a místopředsedou Jan Pešava z čp. 55. Agronomem byl zvolen Josef Rezníček z čp. 8, zootechnikem Rudolf Brázda z čp. 94, účetním Alois Bartůněk z čp. 27 a pokladníkem Marie Mudrochová z čp. 70. První stavbou JZD byla stavba drůbežárny na zahradě usedlosti čp. 24.

32. V roce 1959 byla uskutečněna stavba kravína, do kterého již na zimu bylo ustájeno 96 dojnic.

33. V r. 1964 byl prodán obecní domek — bývalý chudobinec čp. 26 jako demolice dle úředního odhadu ing. Jiřího Černého z ONV v Chrudimi za 2473,81 Kčs.

34. Koncem r. 1964 byla skácena snad třistaletá lípa u čp. 28 se souhlasem Státní památkové péče, jelikož svým stavem ohrožovala své okolí a domek čp. 28.

35. V roce 1964 žilo v Jeníkově 520 občanů, narodilo se 6 dětí a zemřeli 4 občané — 2 muži a 2 ženy.

36. Od doby, kdy bylo v obci založeno Jednotné zemědělské družstvo, se zemědělské usedlosti přestavují z hospodářských na obytné a jiné potřebné zařízení v zájmu lepšího bydlení. Z hospodářských místostí a zařízení si lidé zřizují další obytné místnosti, koupelny, prádelny a WC. Dosavadní vesnický život se přizpůsobuje životu ve městě. V každé rodině je již rozhlasový přijímač nebo gramorádio, ve 40ti domácnostech je televize, v obci jsou 4 osobní auta a každý svobodný nebo mladší muž má motocykl. Životní úroveň v obci se zvyšuje.

37. V roce 1935 bylo postavena nové hasičské skladiště na návsi proti čp. 33 a 34. Až dosud bylo hasičské skladiště spojeno s kaplí. O prostor bývalého skladiště byla rozšířena kaple. Hasičské skladiště stavěl Josef Zavřel, zednický polír z Kameniček. Celkový náklad na stavbu činil 7000 Kčs.

38. V r. 1965 byla v rámci akce Z postavena požární zbrojnice a kulturní místnost. Na akci bylo odpracováno mnoho brigádnických hodin. Nejvíce odpracovali:

Josef Adámek z čp. 35 410 hodin

Josef Zavřel z čp. 64 386 hodin

Jan Drahoš z čp. 11 233 hodin

Boh. Zavřel z čp. 16 201 hodin

Jos. Mudroch z čp. 28	185 hodin
Václ. Chmelík z čp. 61	161 hodin
Josef Vacek	151 hodin
Jar. Adámek z čp. 41	143 hodin
Josef Dvořák z čp.	126 hodin
Rudolf Brázda z čp. 94	92 hodin
Josef Čáslavský z čp.	82 hodin
Boh. a Fr. Tichý z čp. 56	51 hodin

Organizaci práce, finanční prostředky a materiál zajišťoval předseda MNV Karel Spilko z čp. 101. Nápomocen při tom byl Josef Mudroch z čp. 28.

Někteří občané však na akci neodpracovali ani hodinu, jako by se jich to netýkalo.

39. V roce 1966 zdejší jednotné zemědělské družstvo obhospodařovalo 289 ha zemědělské půdy, z toho 180 ha půdy orné. Družstvo mělo 80 členů, z toho 58 stálých a 7 pracovníků z řad důchodců. Na mzdách bylo vyplaceno 544 000 Kčs.

V tomto roce bylo dodáno na výkup:

198 144 l mléka za	379 932 Kčs
251 q masa za	257 000 Kčs
123 000 kusů vajec za	107 850 Kčs

40. Dne 26. 4. 1967 byla na pokyn ONV svolána do Kameniček společná schůze rad MNV Jeníkov a MNV Kameničky za účelem sloučení obou obcí, kde střediskovou obcí by byla obec Kameničky. K sloučení obcí však nedošlo, protože občané z Jeníkova k tomu neměli důvěru.

41. V roce 1969 byla provedena oprava kaple na návsi. Provedena vodorovná izolace obvodového zdiva, položením dvojité asfaltové lepenky, u části obvodového zdiva (u vchodu) zesíleny základy a přestavěn překlad nad vchodem, zajištěno větrání zřízením 8 ventilačních otvorů, provedena nová elektroinstalace, instalován nový lustr z broušeného skla, který věnovala Zdeňka Petrová z Hamrů, rozená Zavřelová z čp. 40. Byla vyměněna podlaha — na nový podkladní beton položena nová teracová dlažba, opraveny vnitřní omítky a provedeno vymalování.

Celá kaple byla omítnuta břizolitovou omítkou. Práce byly započaty 23. července a při nich bylo odpracováno 1100 hodin. Postup prací řídil Ant. Pešek z čp. 20 s P. J. Filipím. Finanční náklad byl hrazen ze sbírek. Podílelo se na nich 89 dárců, z toho 70 z Jeníkova, 12 z Kameniček, 5 z Dědové a 2 z Filipova.

Sbírkou bylo vybráno 8670,— Kčs

Vydání činilo 9924,— Kčs

Rozdíl — 1254,— Kčs byl uhrazen ze sbírek v kostele v Kameničkách.

Odbornou restaurátorskou opravu obrazů křížové cesty provedl akad. malíř Jaroslav Sodomka z Kameniček. K doplnění zařízení bylo zakoupeno 10 židlí po 120,— Kčs.

42. 7. května 1969 se přes Jeníkov přehnala průtrž mračen. Byly vyplaveny kultury brambor, lnu, krmné řepy a kapusty. Velká voda odnesla značnou část ornice a vyplavila umělá hnojiva.

43. Výkupní ceny zemědělských produktů v roce 1969:

za 1 q žita	155,— Kčs
za 1 q ovsa	140,— Kčs
za 1 q ječmene	140,— Kčs
za 1 q brambor	76,— Kčs (I. jakost)

za 1 q brambor	66,— (II. jakost)
za 1 l mléka	2,20 Kčs (letní cena)
za 1 l mléka	2,50 Kčs (zimní cena)
vejce — letní cena	15,30 Kčs/kg
vejce — zimní cena	18,90 Kčs/kg
jatečný skot — jakost A	15,— Kčs/kg
jatečný skot — jakost B	12,— Kčs/kg
ceny dojnic se pohybují od	6000,— do 20 000,— Kčs

ŽIVELNÍ POHROMY NA HLINECKU

V letech 1770 — 1771 zuřil po dědinách na Hlinecku hlad a mor. „Ta léta chudí lidé jedli všelijakou potravu, záboje, pejřavku z pole sušili a mleli a také místy jedli maso z mrch, když pohodný něco zakopal“.

V roce 1832 zuřila v Čechách epidemie cholery, zvaná také černá smrt. V hlinecké farnosti vyhledávala své oběti od 15. března do 8. července, kdy onemocnělo 421 lidí a zemřelo 115 lidí.

V roce 1836, a to od 26. května napadlo na Hlinecku velmi mnoho sněhu. I uplynulá zima 1835 — 1836 byla velmi bohatá na sněh. Mnohé domy byly velmi zaváty, že jejich obyvatelé museli hledat východy střechou.

V letech 1842 — 1843 bylo velké sucho, jaké nikdo nepamatoval. Obilí však bylo dosti dobré, brambor však bylo málo a krmení pro dobytek žádné. Proto byl zemědělcí rozprodán velmi levně dobytek, který se v příštích letech nedostával. K tomu ještě došlo k chorobě brambor, které hnily na poli i ve sklepech.

Za dva roky v letech 1844 a 1845 zase bylo velké mokro vlivem silných dlouho trvajících dešťů. Převážná část úrody a brambor shnila.

V noci z 12. na 13. srpna 1880 byla na Hlinecku v důsledku dlouhotrvajících dešťů velká povodeň, která strhla na Chrudimce všechny dosud dřevěné mosty a lávky. Velká voda přišla neočekávaně o půl noci.

V únoru 1929 byly v našem kraji nebývalé mrazy. Druhého února teploměr ukazoval — 33,2 stupně C a 11. února až — 37 stupňů. V některých dalších krajích byly mrazy ještě větší — největší snad v Č. Budějovicích — 42 stupně C. Doprava vážla a nebyl dostatek uhlí. Ve školních budovách se nevyučovalo od 15. února do 1. března, protože třídy nebylo možno vytopit. Mnoho zvířete a ptactva pomrzlo. Pomrzlo i mnoho ovocných stromů.

Hned v příštím roce přišla další živelná pohroma. Ze soboty 25. 10. na neděli 26. 10. 1930 začal padat mokrý a těžký sněh, který se udržel na stromech a drátech telefonního a elektrického vedení. Dne 27. 10. ráno přišel silný vítr s další sněhovou vánicí a v necelé hodině nastala katastrofa. Vyvrátily se dřevěné i ocelové stožáry telefonního a elektrického vedení. V lesích zvláště svrateckých a heráleckých nastala velká pohroma. I lesy kolem Jeníkova byly polámány. Nikdo dosud takovou spoušť nezažil. Ohromné stromy padaly jako sirky, byly pokrouceny i přelámány. Ještě v roce 1933 se v lesích pracovalo na odstraňování polomů. Pracovaly na tom velké skupiny dělníků za pomoci lesních dělníků ze Slovenska a z Podkarpatské Rusi. Část těchto cizích dělníků bylo ubytováno i v Jeníkově — někteří se ve zdejším okolí i oženili. V lese se prodával 1 m³ dřeva za 25,— Kč i levněji.

V srpnu 1938 byly na Hlinecku velké povodně následkem velkých a dlouhotrvajících dešťů, které vyvrcholily 26. srpna. Tehdy byla situace kritická, neboť za den napršelo až 87,7 mm vody. Louky a pole kolem řek byly zatopeny a silnice byly na mnoha místech podemlety a byla ochromena doprava. Posečené obilí bylo na mnoha místech zatopeno a muselo se vynášet na vyvýšená místa.

PAMĚTIHODNOSTI V JENÍKOVĚ

Kulturní památky — ať reprezentační, užitkové, kulturní či technické nesou nesmazatelnou pečeť doby, z níž vyšly. Nevznikaly samoúčelně, ale z potřeb života společnosti za určitých a neopakovatelných historických podmínek. Tím také vypovídají o své době a jsou zároveň pramenem pro poznání někdejšího života, jeho stránky duchovní i hmotné.

Nepochopitelně působí projevy lhostejnosti a dokonce vandalství spojené s úmyslným ničením hodnot nikdy a ničím nenahraditelných, které představují kulturní památky, lišící se tím od hodnot, které nahradit lze. Setkáváme se i s názory, že v naší zemi je památek zbytečně mnoho, nebo že na tu či onu památku se do místní obce stejně nebude nikdo jezdit dívat.

S přestavbou venkova a české krajiny splývají jako neodmyslitelný prvek oblíbené křížové cesty, kapličky, boží muka kamenná sloupková i zděná pilířková a sochy ve skupinách starých stromů. Mezi těmito sochami můžeme sledovat jednak díla předních sochařů, nebo alespoň jejich dílen, většinou věnovaná vrchností a na druhé straně práce domácích kameníků, poznamenané lidovým prvkem a doplněné nápisy. Z nich se dovídáme obvykle jména jejichž nákladem byla socha pořízena.

Všechny tyto drobné stavbyčky a sochy, k nimž se řadí i další doplňky krajiny, jako pamětní kameny, mezníky a milníky si podrželi jakožto kulturní památky hodnotu uměleckou a dokladovou, která je k jejich existenci oprávněuje i potom, kdy svoji původní funkci ztratily.

Památky jsou chráněny státem. Ochrana pomátek a péče o ně není pouze zájmovou sférou omezeného počtu odborníků, ale i občanskou povinností každého, aby ochráně památek byl nápomocen.

I když v Jeníkově se významnější památky nenacházejí, přesto je zde několik objektů, které stojí za zmínku a pozornost.

1. Litinový kříž u prodejny smíšeného zboží proti čp. 2

Železný litinový nebo i jiné kovové kříže jsou velmi cenné a neměly by zanikat. I do jejich tvarů se výrazně zapsaly umělecké slohy 19. až počátku 20. století a zároveň mají dokladovou hodnotu jako výrobky určité železářny. Zdejší litinový kříž pochází pravděpodobně z hutě na Cikánce u Svratky, jejíž provoz byl obnoven v r. 1745 a pracoval do r. 1801.

2. Kamenný kříž u polní cesty na horním Jeníkově na pozemku patřícímu k čp. 24

V naší krajině nacházíme i kříže kamenné, stavěné z různých důvodů na místě neštěstí (zabití bleskem, splašeným koněm aj.), v poděkování za zázračné zachránění nebo výraz prosby k nebesům o ochránění úrody.

Uvedený kamenný kříž dala postavit kolem r. 1770 vdova Kateřina Zavřelová z čp. 24, narozená v r. 1734, jako díkuvzdání za šťastný návrat svých synů Josefa a Tomáše z války proti Prusům.

3. Socha u hřbitova — Pieta

Sochy na venkově, zejména v krajině jsou častou zvláštností a neodmyslitelným prvkem české krajiny. Bez těchto drobných doplňků vesnice nebo krajiny by dané prostředí bylo ochuzeno. Bohatý výskyt soch ukazuje vysokou kulturní vyspělost českých zemí, schopnost nejširších vrstev obyvatelstva chápat tato díla a touhu mít je ve svém okolí. Uvedená socha byla postavena nákladem kováře Lacmana z čp. 95 v roce 1892.

4. Bývalá kovárna v Jeníkově čp. 95

Typický vysočinský dům, dříve pravděpodobně s dřevěným štítem s podlomením a nahoře valbičkou. I když roubená stavba ve zdejší oblasti dlouho převažovala, objevují se i zděné, zejména kamenné části, zvláště u bohatších usedlostí poměrně brzy.

Kovářské řemeslo zde dříve provozovali kováři a podkováři: Lacman, Jan Adámek, Kopecký a poslední kovář a podkovář Alois Barták.

5. Roubený vysočinský dům čp. 92

Na dolním Jeníkově s prkenným štítem ukončeným dole podlomením ze začátku minulého století je jeden z posledních domů, kterých bylo v Jeníkově nejvíce. Převažující původní krytinou byl šindel. Velké světnice mají větší počet oken v závislosti na potřebách domácího řemeslné výroby, provozované hlavně v zimě jako doplněk zdejší, drsnými podmínkami omezené zemědělské výroby.

6. Bývalá Rychta čp. 28

Roubený vysočinský dům s prkenným štítem a podlomením z počátku minulého století, s velkou světnicí a později s přistavěnou zděnou světničkou.

Zde rychtařil kolem r. 1750 Jan Bartůněk, kolem r. 1784, 1788 a 1794 Václav Bartůněk, kolem r. 1811 Tomáš Bartůněk a kolem r. 1845 další Tomáš Bartůněk.

7. Staletá Lípa u čp. 27

Staletá lípa na zahradě zemědělské usedlosti čp. 27, kterou zasadil pravděpodobně některý vývalý rychtář Bartůněk, když ještě čp. 27 nestálo a zahrada na které lípa stojí patřila k čp. 28. Lípa může stát kolem 300 let. Objem kmenu ve výši 1,3 je 4,40 m.

8. Pomník padlým v I. světové válce 1914 — 1918

Světová válka byla od svého počátku válkou imperialistickou. V obou táborech byla připravována jako válka dobytčá, loupežná a nespravedlivá. Vyžádala si nesmyslně obrovské oběti na životech a uvrhla prostý lid valné části světa do nezměrného strádání a bídy. Válka změnila od první chvíle celý život v našich zemích. Muži od 18 do 50 let byli povoláváni do armády, válečná opatření přivodila těžké poruchy v hospodářském životě. Jen z Jeníkova padlo 18. mužů. Jejich jména jsou uvedena na jiném místě.

9. Pomník neznámému partyzánovi

Vedle pomníku padlých v I. světové válce stojí pomník padlému neznámému muži, který byl 7. 3. 1945 zastřelen v Jeníkově německou vojenskou hlídkou. O koho se jednalo, není přesně zjištěno. Mohl to být prchající válečný zajatec a nebo vojenský dezertér.

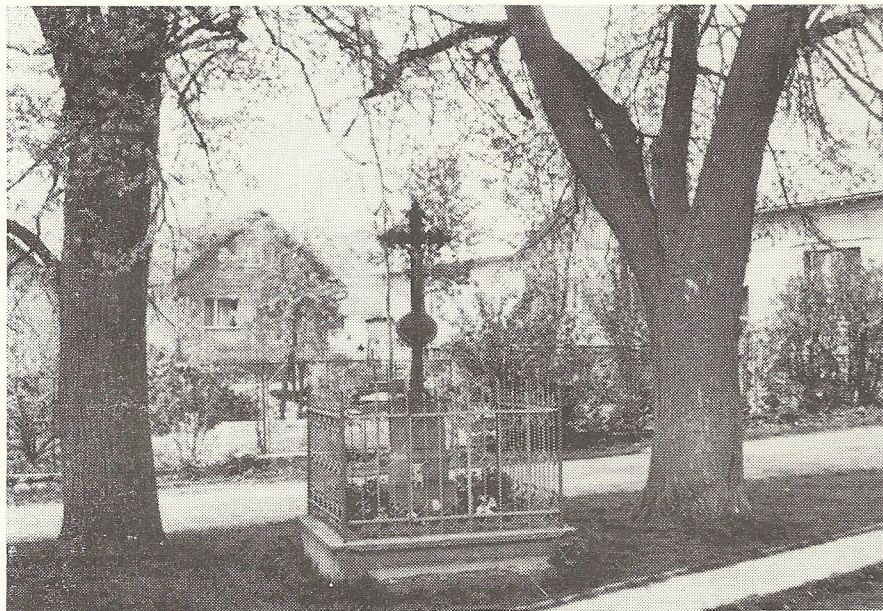
10. Kaple sv. Václava

na jeníkovské návsi postavená nákladem obce v r. 1900 na místo bývalé dřevěné zvoničky, která stávala před domkem čp. 35.

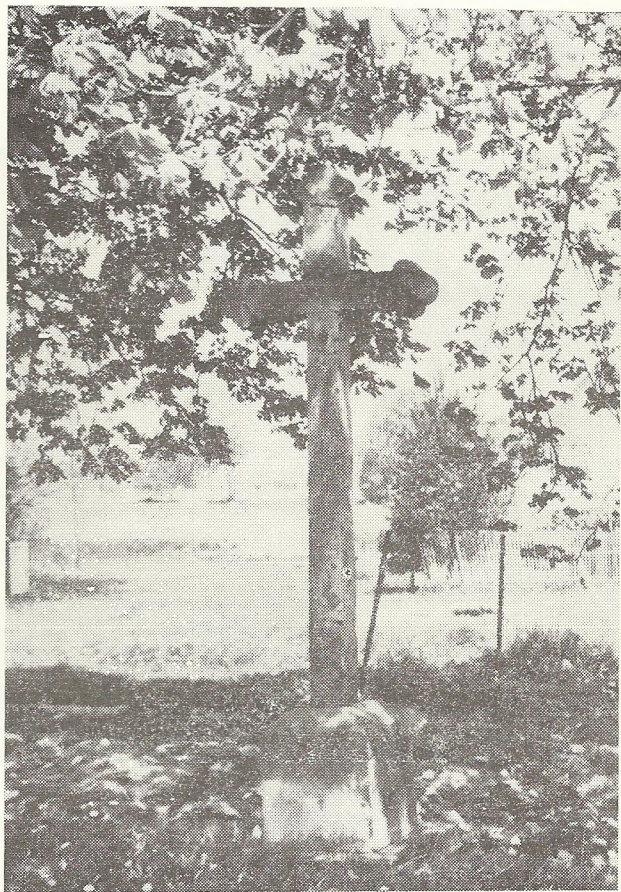
11. Na jeníkovském hřbitově jsou pochováni:

a) Josef Vodička, lidový kapelník, narozený v Jeníkově v čp. 68

b) Antonín Kouba, sběratel lidového umění na Vysočině, narozený v Jeníkově v čp. 3

Litínový kříž u prodejny smíšeného zboží proti čp. 2.

*Kamenný kříž z roku 1770 na horním Jeníkově u cesty
na pozemku čp. 24.*

Socha „Pieta“ u jeříkovského hřbitova postavená nákladem manželů Lacmanových v r. 1892. Byla zhotovena v Růžičkově kamenosochařství v Chrudimi.

Bývalá kovárna v Jeníkově čp. 95, kde pracoval poslední mistr kovářský Alois Barták.

Bývalá rychta v Jeníkově čp. 28.

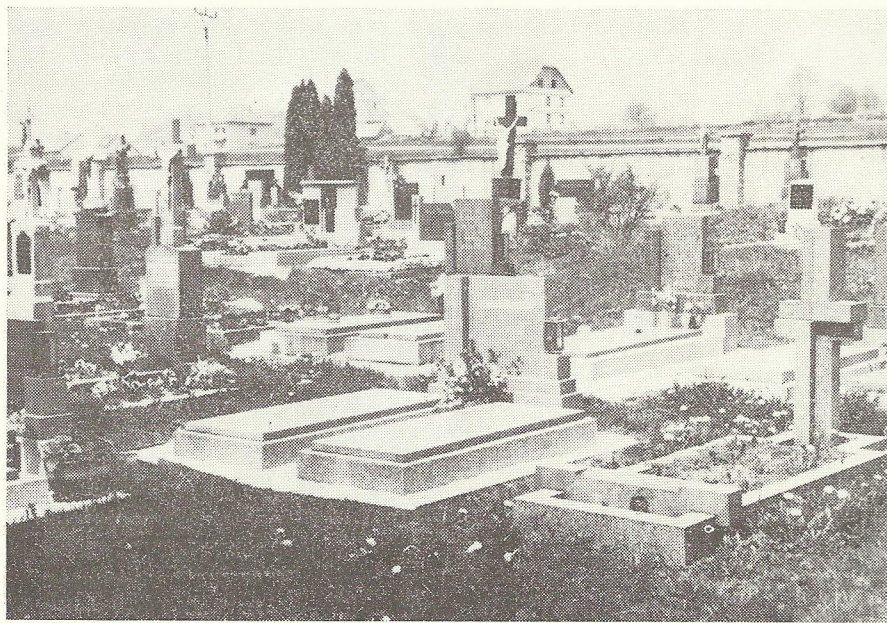
Pomník padlým v I. světové válce 1914 — 1918.

Staletá lípa na zahradě Bartůňkova statku čp. 27, která
byla dvojnicí již skácené lípy u čp. 28.
Ve výšce 1,3 m je objem kmenu 4,4 m.

Kaple postavená v r. 1900 — při pokrývání střechy plechem v r. 1986.

Hřbitov v Jeníkově postavený v r. 1908. Vpravo u náhrobku s kamenným křížem je pochován sběratel lidového umění na Vysočině Antonín Kouba, jeníkovský rodák.

PARTYZÁNSKÉ HNUTÍ NA ČM VRCHOVINĚ A KONEC 2. SVĚTOVÉ VÁLKY

Partyzánské hnutí na ČM vrchovině v r. 1944-45 je významnou složkou národního odboje proti nacistické okupaci. ČM vrchovina díky svým přírodním podmínkám, především však díky svým obyvatelům byla od začátku okupace útočištěm lidí pronásledovaných gestapem, později i uprchlých sovětských zajatců, oblastí, v níž neustala po celou dobu okupace činnost početných odbojových organizací.

Od poloviny roku 1944 začaly soustavné desanty sovětských a čsl. vojáků-partyzánů na ČM vrchovinu, kde nacházeli masovou podporu obyvatelstva a mohli se rychle napojovat na rozvětvenou, dobře pracující síť ilegálních organizací. Partyzánskou činnost připomíná naučná stezka Žákova hora.

Pro náš región měl největší význam výsadek oddílu Vpřed, vysazený 27. 3. 1945, který vyvíjel činnost na Svratecku i v okolí Jeníkova. Největším nepřítelem těchto paradesantních skupin partyzánů bylo gestapo, využívající ve svém boji provokatérů, konfidentů a falešných partyzánských oddílů, složených ze sudetských Němců a vlasovců. Neúprosným nepřítelem partyzánů bylo dále tzv. „sondrkomando“ v Chrudimi, vybavené nejmodernější technikou v té době — odposlouchávajícím a zaměřovacím zařízením.

Lid ČM nezůstal pozadu a zúčastnil se všech akcí i bojů za uhájení svobody a nezávislosti své vlasti. Partyzánská skupina Vpřed se stala mozkiem všech operací. Oddíly podnikaly společné akce vojenské povahy, rozbíjely trať Polička — Skuteč, Hlinsko — Chrast a Hlinsko — Chotěboř.

Díkem pohotovosti českého oddílu bylo uskutečněno sjednocení sovětských partyzánů několika skupin v několika dnech. Svou působnost rozšiřovali partyzáni i na Pardubicko, Litomyšlsko, Chotěbořsko a Bystřicko.

V této každodenní a každodenní práci, prošel duben, měsíc pilného rozbíjení železničních spojů a znervózňování Němců. Rovněž organizace civilního obyvatelstva úspěšně pokračovala. Občané zásobovali skupiny potravinami. V Jeníkově získávali partyzáni potraviny v obchodě Čeňka Pátka, řezníka Karla Slavíka aj. Každou noc byly v nejbližším okolí nejméně 2 exploze. Atmosféra se stávala stále napjatější, a když 5. května 1945 — v sobotu, po poledni, začala Praha volat o pomoc, podnítila a uspíšila tím připravované akce a stala se počátkem národního odboje ve zdejším regionu. Svratka byla druhým městem ve východních Čechách, kde vzniklo povstání. Činnost skupiny Vpřed byla tak intenzivní, že 16. a 24. maďarská divize se vzdala majoru Orlovi.

Dne 7. května 1945 mimo každodenní další akce, např. zabrání dvou německých tanků, děl a ostatních zbraní, zajatých 80 Němců v Kameničkách, byla dokončována přejímka kapitulujících maďarských divizí v celkovém počtu asi 38 000 mužů. 8. května 1945 Německo kapitulovalo.

Dne 9. května 1945 pokračuje ústup Němců od Svratky přes Jeníkov do Hlinska. I 10. května po celý den proudí přes Jeníkov nepřehledné proudy německého vojska. Ústup Němců pokračuje i 11. května a 12. května se objevují první silné oddíly Sovětské armády, nadšeně vítané našim obyvatelstvem. Některé z nich zůstávají v našem okolí a pomáhají při odzbrojování Němců a Maďarů. Od 16. května do 25. května přechází většina českých příslušníků partyzánského oddílu Vpřed pod přímé vedení revolučních výborů.

jeníkov

OBRAZOVÁ příloha publikace
„600 let ovce“

PROMĚNY OBCE PO ROCE 1945

Obec Jeníkov po ukončení fašistické okupace v r. 1945 mění postupně svou tvář. Lidem byla poskytnuta příležitost k odstraňování dlouholeté zaostalosti a možnost budovat nový život. Pracovitost zdejšího lidu, budovatelský elán s rozvojem okolního průmyslu a možností výdělků, jsou příčinou docílených převratných změn.

Hospodářsky opomíjená oblast Českomoravské vycpčiny se rozvíjí, jako by chtěla dohnat ztracený čas. Dochází k převratným změnám ve výstavbě obce, postupně mizí bývalé většinou dřevěné chalupy a chaloupky s jednou velkou světnicí, kde bydlívaly 2 — 3 generace a kde ta velká světnice také sloužila jako dílna tkalců nebo jiných řemeslníků, kde se vařilo, jedlo, spalo, tkalcovalo a často prostor pod kamny sloužil i pro odchov malých kuřátek nebo housátek.

Na místě starých dřevěných chalup nyní stojí nově postavené rodinné domky s kompletním sociálním zařízením, ložnicemi a obývacími pokoji, čímž dochází k rozvoji kultury bydlení. Značná část nově postavených rodinných domků je dobře řešena i po stránce architektonické.

Mění se k lepšímu i kulturní život a vzdělanost obyvatel obce. Domácnosti jsou vybavovány moderním nábytkem a dlouhodobými spotřebiči jako jsou televizory, radioaparáty, magnetofony, videa, ledničky, mrazničky atd. Osobní automobil a motocykl je zde již běžný dopravní prostředek jako dříve za prvé republiky bylo jízdní kolo.

Obyvatelé využívají placených dovolených, bezplatné lékařské služby, bezplatnou lázeňskou péči, učastňují se různých tuzemských i zahraničních zájezdů i dovolených.

Možnost bezplatného školství má vliv na vzdělanost a v obci přibývá počet středoškolsky i vysokoškolsky vzdělaných lidí, což bývalo v minulosti těžko dostupné vzhledem k vysokým nákladům a většinou i nedostupné a nemožné.

Občané mají možnost několikrát denně levně cestovat autobusy ČSAD do Hlinska, Svratky a dalších míst v blízkém i vzdálenějším okolí.

Růstu životní úrovně a snížení namáhavé práce v zemědělství tzv. od slunka do slunka, v sobotu v neděli i ve svátek, značně přispěla i činnost zdejšího Zemědělského družstva, které díky dobrému vedení zde zaznamenalo značné úspěchy. Život v obci se postupně přizpůsobuje životu ve městě.

Podle sčítání obyvatel v r. 1991 má obec v současné době 445 obyvatel, z toho 221 mužů a 224 žen. 214 obyvatel je mladší 30ti let. Obec leží v tzv. „oblasti klidu“ v rámci chráněné krajinné oblasti „Žďárské vrchy“.

Z významnějších akcí uskutečněných v obci od konce druhé světové války lze jmenovat: elektrifikaci obce, budování bezprašných vozovek místních komunikací, opravy rybníků a studní, regulaci potoka, výstavbu hasičského skladiště spojeného s kulturní místností a úřadovnou obce, přístavbu a rekonstrukci místní kaple, nové oplocení hřbitova, vybudování bezprašného parkoviště u hřbitova, výstavbu prodejny smíšeného zboží. Přes obec byla zrekonstruována st. silnice a optřena dlážděnou vozovkou, později vozovkou z asfaltového betonu aj. K rozsáhlé výstavbě došlo v místním zemědělském družstvu.

Současné obecní zastupitelstvo připravuje výstavbu vodovodu pro obec z Hamerské nádrže a místní kanalizaci s čističkou odpadních vod.

Mnoho se změnilo v lidech i jejich domovech. Jen krajina si ve své podstatě zachovala svůj svéráz. Objevitelé jejího půvabu Antonín Slavíček, Bohuslav Dvořák, Karel Wagner, Jaroslav Sodomka, Anna Dvořáková, František Kaván, Jan Odvárka, Rudolf Hanych a další na mnoha plátnech tu drsnou, jindy zá-
dumčivou podobu krajiny jež jim učarovala, zachovali. Na obrazové příloze některých starých a nově
vybudovaných objektů lze rozpoznat změny, které obec prodělává.

Vlevo kaple sv. Václava postavená nákladem občanů z Jeníkova v r. 1900. Uprostřed bývalý hostinec manželů Laštůvkových čp. 7. Fotografie je pořízena kolem r.1940.

Na jeníkovské návsi proti čp. 35 stávala dřevěná zvonice — její kopie je ve skanzenu na Veselém Kopci.

Jedna z posledních typických horských chalup v Jeníkově postavená začátkem minulého století čp. 92, několik let neobydlena a určena k demolici.

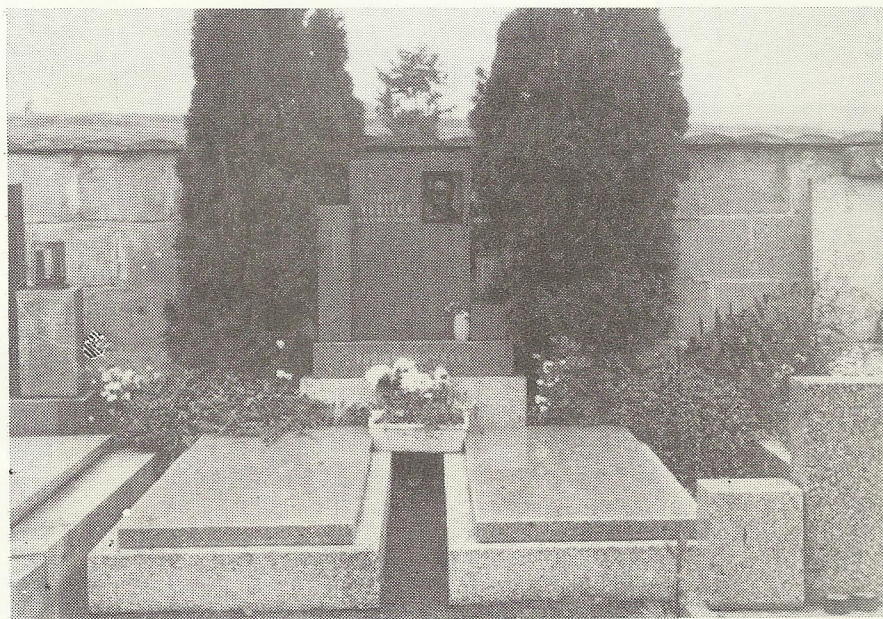
Domek čp. 19 při demolici, kde bydlel a pracoval mistr kolářský Josef Pech.

Jeníkovští branci z r. 1933 s kapelou Josefa Vodičky a starostou obce Aloisem Bartůňkem.

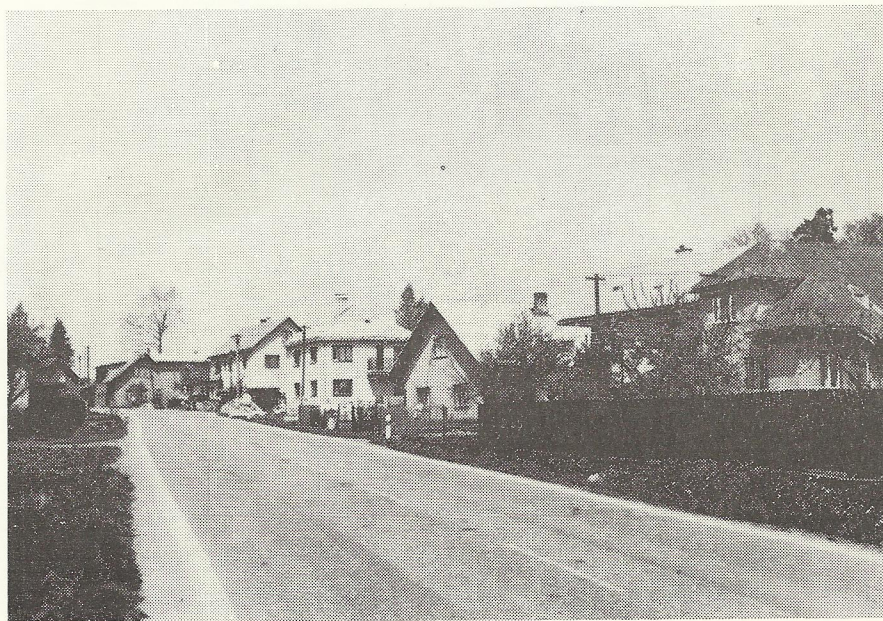
Branci z Jeníkova v r. 1936.

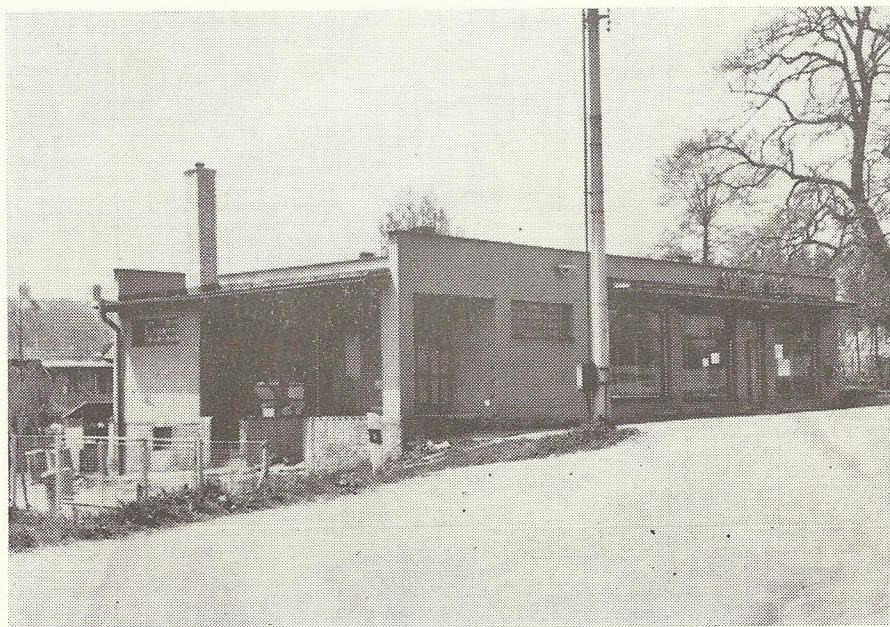
Na hřbitově v Jeníkově je pochován kapelník Josef Vodička nar. 23. 12. 1908 v Jeníkově — zemřel 20. 4. 1968.

Dosud stávající typický vysočinský roubený domek čp. 88 se skládanou lomenicí, podlomením a mansardičkou na dolním Jeníkově majitele Františka Laštůvky, postavený počátkem minulého století.

Pohled na horní část obce po přestavbě po r. 1945.

Prodejna smíšeného zboží postavená v akci Z v r. 1977.

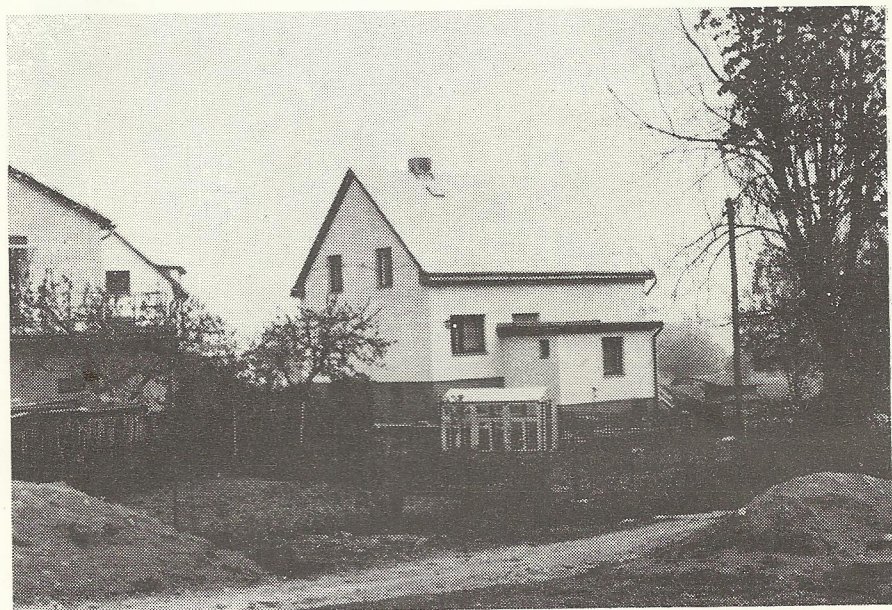
Bytové jednotky postavené pro členy a pracovníky Jednotného zemědělského družstva na zahradě čp. 24.

Vkusně zmodernizovaný domek čp. 42.

Dvojdomek Jaroslava a Stanislava Rezníčkových čp. 132 a 133.

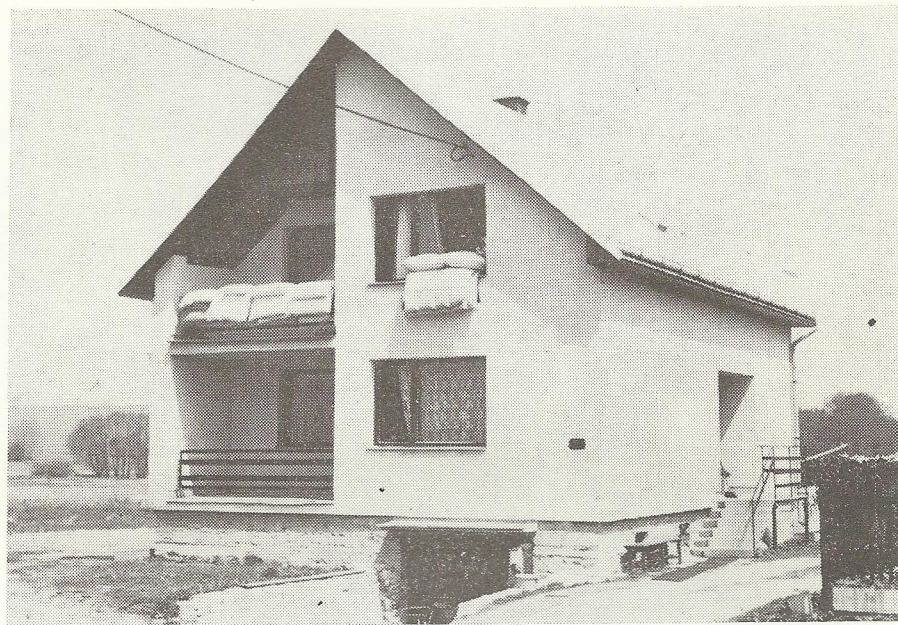
Rodinný domek Jana Pavlíčka čp. 131.

Rodinný domek čp. 125 Ing. Bedřicha Janáčka.

Rodinný domek čp. 77 Františka Černého.

Rodinný domek čp. 128 Miloslava Pavlíka.

OBECNÍ ZASTUPITELSTVO PO VOLBÁCH V ROCE 1990

Rada obecního zastupitelstva:

1. Pavel Hladký, projektant, čp. 63 — starosta obce
2. MVDr. Vladimír Jekl, zvěrolékař, čp. 83 — zástupce starosty
3. Josef Novák, vedoucí dopravy Agropodniku, čp. 20
4. Miroslav Risik, řidič, čp. 119
5. Václav Vaško, lesní dělník, čp. 99

Další členové obecního zastupitelstva:

6. František Bartůněk, traktorista, čp. 27
7. Miroslav Batelka, skladový dělník, čp. 2
8. František Gregor, truhlářský mistr, čp. 12
9. Jaroslav Hladký, elektromontér-revizní technik, čp. 127
10. Karel Laštůvka, nástrojař, čp. 37
11. Josef Myška, řidič, čp. 65
12. Jiří Nunvář, řidič, čp. 78
13. Ondřej Pražák, zámečnický, čp. 58
14. Karel Řezníček, seřizovač strojů, čp. 8
15. Miloslav Tlustý, brusič kamene, čp. 130

Vlastivědné bádání má u nás tradici a neztratilo svůj význam ani v současnosti. Lidská paměť může zachytit v neporovnatelné barvitosti průběh historických událostí a připomenout jen podružnou podrobnost. Ale může se i snadno zmýlit, nepostihnout správně skutečný sled dějů nebo vnášet subjektivní hledisko pozorovatele.

Vzdálená minulost, jejíž hlas je umlčován překotnou přítomností, je těžko srozumitelná pro člověka dneška, který je unášen explozí technického rozvoje, zaplavován nepřehledným množstvím zpráv z celého světa a nakonec sotva stačí pochytit neustálé změny v životě kolem sebe. Málokdo si dovede představit, jak vypadaly Čechy před více než půl tisíciletím, jaký byl jejich hospodářský a kulturní život.

Šest století uplynulo od chvíle, kdy se začaly psát události zdejšího regionu. Lidé byli svědky pronikavých změn a pocítili i vzrušené chvíle napětí a strachu. Ale i tehdy musel pokračovat všední, obyčejný život se vši svou tíhou, starostmi a bolestmi. Život byl tehdy velmi tvrdý a člověk koncem středověku byl téměř bezbranný proti všem nesnázím, které mu stavěla do cesty těžko ovladatelná příroda. Málo rozvinuté zemědělství nezaručovalo při neúrodě dostatek potravin, epidemie dovedly vyhubit v několika týdnech ohromné množství lidí a rázem změnit život jen v bázeň z blízké smrti, bouře a povodně byly osudové zásahy vyšší moci, otevřené ohniště nezahnalo chlad z koutů domů. Tma a zima, hlad a nemoc byly nepřátelé, nad nimiž nebylo možno zvítězit.

Člověk, závislejší na rozmarech přírody, žil také v daleko těsnějším prostoru. Venkován jen výjimečně zamířil jinam než na blízký trh, kde prodával své zemědělské produkty, městský řemeslník nemusel po léta opustit brány svého města.

Skoro nemožné bylo opustit řady poddanského venkovského obyvatelstva. Nerovnost lidí byla samozřejmým principem při určení míry lidských práv. Strohé rozčlenění společnosti, neznamenalo, že snad neexistovalo sociální napětí a touha po změně. Nemožnost prolomit pevný kruh stanoveného řádu vedla na jedné straně k zvláštní mentalitě pasivity, odevzdání v osud a nezměrné trpělivosti, na druhé straně však vyvolávala silící projevy nespokojenosti a odporu.

Posláním každého vlastivědného-historického výzkumu je poznání života lidu, jeho boje za svobodnou skývu chleba.

V těchto intencích vznikla i tato skromná brožura, kterou předkládám zvláště jeníkovským občanům, ale i širšímu okruhu čtenářů, kteří mají původ v zdejším regionu. Brožura si nečiní nárok podávat celé dějiny obce Jeníkova. To není jejím posláním. Poměrně krátký čas k probádání minulosti dovolil sestavit několik sond do bohaté pokladnice dějinných faktů obce a vyzvednout z nich na světlo alespoň jejich část.

Brožura napsaná u příležitosti jubilea obce, chce v první řadě pomoci k poznání její minulosti a zvýšit lásku dospělých a zvláště mládeže ke své rodné obci.

Ponechávám na vůli čtenářů porovnat si těžký život našich předků s přítomností a pochopit tak výsledky pokroku a rozvoje obce dosáhnutého v současnosti.

Doufám, že brožura tento cíl splní.

Autor

LITERATURA:

1. Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku — východní Čechy — 1989
2. Svratka — publikace vydaná MNV ve Svratce kolem r. 1983
3. Karel Adámek: Z dějin okresu hlineckého 1909
4. Dr. K. V. Adámek: Sborník okresu hlineckého
5. K. V. Adámek: Paměti o školách
6. Dr. Jindřich Růžička: Litomyšl — malý průvodce 1978
7. Vlastimil Bálek: Hlinecko a Svratecko 1982
8. Železné hory — tematický sborník 1984
9. Jan Novák: Dějiny české
10. Dr. Jaroslav Pátek: Československé dějiny 1918 — 1939 z r. 1973
11. Dr. Ing. František Mandys CSc., Českomoravská vrchovina 1986
12. Dr. Jaroslav Herout: Jak poznávat kulturní památky 1986
13. Státní oblastní archiv v Zámrsku:
 - matriky z hlinecké fary:

narozených z let	1624 — 1896
oddaných z let	1624 — 1884
zemřelých z let	1624 — 1869
narozených z let	1787 — 1863
oddaných z let	1787 — 1847
zemřelých z let	1787 — 1878
 - matriky z kameničské fary:

OBSAH:

1. Úvodem
2. Mapka s okolím obce Jeníkova
3. Vznik a zánik rychmburského panství
4. Starodávná řemesla:
 - hrnčířství
 - tkalcovství a plátenictví
 - železářství
 - sklářství
 - výrobky ze dřeva
 - klempířství a pilníkářství
5. Robotní povinnosti
6. Životní podmínky zdejšího lidu od 13. století do současnosti
7. Rychtáři, starostové a předsedové NV obce Jeníkova
8. Výsledky sčítání obyvatel a domů v Jeníkově
9. Vzpomínky některých osobností na zdejší kraj:
 - PhDr. Jaroslav Goll, český historik a politik
 - P. Jan Selichar, farář v Kameničkách
 - Anna Tilschová, spisovatelka
 - Václav Lev Andrlé, syn knížecího lesního
 - Dr. Josef Doubrava, biskup královehradecký
10. Školství a kulturní život
11. Doprava
12. Pošty
13. Církev na Hlinecku
14. Několik údajů z pamětní knihy obce
15. Živelní pohromy na Hlinecku
16. Pamětihodnosti v Jeníkově
17. Partyzánské hnutí na ČM vrchovině a konec 2. světové války
18. Obrazová příloha — proměny obce po r. 1945
19. Obecní zastupitelstvo po volbách v r. 1990
20. Závěr
21. Použitá literatura

600 LET OBCE JENÍKOVA

Zpracoval: Václav Zavřel v r. 1991

Náklad: 1000 kusů výtisků

Vylalo: Zastupitelstvo obce Jeníkova okr. Chrudim u příležitosti výročí 600 let obce
Vytiskly VČT Pardubice, provoz Hlinsko v Č., v r. 1991